

Pyetje të vështira në të ardhmen:

**SISTEMI ARSIMOR I SERBËVE TË
KOSOVËS**

Titulli i hulumtimit:

Pyetje të vështira në të ardhmen: Sistemi arsimor i serbëve të Kosovës

Botues:

Qendra për Veprime Sociale Afirmative – CASA

Autorët:

Ramadan Ilazi, Ognjen Gogić

Hulumtues kryesor:

Miodrag Marinković

Dizajni:

Bojan Marinković

Tirazhi: 150 kopje

Viti i botimit: 2026

Hartimi dhe botimi i këtij dokumenti është mbështetur nga Fondacioni për Shoqëri të Hapur, Ballkani Perëndimor, në kuadër të projektit „Perspektiva evropiane e Kosovës: seria ‘Pyetje të vështira në të ardhmen’, Pjesa 2: Integrimi i sistemit arsimor të serbëve të Kosovës“, si dhe nga mbështetja institucionale e programit ‘Eja Kosovo’ e Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile (KCSF), i bashkëfinancuar nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim (SDC) dhe Suedia. Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi e vetme e OJQ CASA dhe nuk përfaqëson domosdoshmërisht pikëpamjet e OSF-WB, KCSF, SDC ose Suedisë.

Përmbajtja

Parathënie	4
Perspektivat e shqiptarëve të Kosovës mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe	5
Përmbledhje ekzekutive.....	5
Hyrje dhe sfondi kontekstual.....	7
Analiza e politikave dhe e kornizës institucionale.....	10
Perspektivat e qytetarëve dhe gjetjet empirike.....	15
Përfundime dhe rekomandime.....	35
Perspektivat e serbëve të Kosovës mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe	38
Hyrje	38
Sistemi arsimor në gjuhën serbe në Kosovë	41
Qëndrimet e komunitetit serb ndaj integrimit të mundshëm të institucioneve arsimore	45
Rezultatet e hulumtimit	48
Korniza normative e Kosovës për arsimin në gjuhën serbe.....	60
Kufijtë e kuadrit ligjor ekzistues: mungesa e një regjimi ligjor dhe institucional të tranzicionit	77
Rëndësia e marrëveshjeve të dialogut për arsimin në gjuhën serbe.....	81
Diskutim: tri parakushtet për një tranzicion të mundshëm institucional	85
Përfundim.....	89
Burimet dhe literatura.....	91
Rekomandime të harmonizuara.....	94

Parathënie

Pyetje të vështira në të ardhmen është një nismë kërkimore e CASA, e mbështetur nga Fondacioni për Shoqëri të Hapur, Ballkani Perëndimor, e krijuar për të hapur një diskutim të bazuar në dëshmi mbi disa nga çështjet më të ndjeshme dhe më të kontestuara politikisht që ndikojnë në marrëdhëniet ndërmjet serbëve të Kosovës dhe shqiptarëve të Kosovës. Në vend që të shmangë pyetjet për të cilat qëndrimet duken thellësisht të ndara, nisma synon t'i trajtojë ato drejtpërdrejt, të kuptojë se si perceptohen brenda të dy komuniteteve dhe të shqyrtojë nëse ekziston hapësirë për qasje që mund të marrin parasysh shqetësimet dhe interesat e tyre të ndryshme.

Ky edicion përqendrohet në sistemin arsimor të serbëve të Kosovës dhe në debatin gjithnjë e më të gjerë rreth statusit të tij të ardhshëm institucional brenda Kosovës. Kjo çështje është bërë gjithnjë e më e pranishme në debatin politik dhe publik, megjithatë diskutimi vazhdon të formësohet nga perspektiva thelbësisht të ndryshme politike dhe institucionale. Prandaj, qëllimi i këtij hulumtimi nuk është të avokojë për një model apo rezultat të paracaktuar, por të ofrojë një bazë të mbështetur në dëshmi për një debat më të informuar dhe të shqyrtojë nëse, pavarësisht pikënisjeve të ndryshme, mund të identifikohen parime që do të mund të ofronin një bazë të përbashkët për trajtimin e kësaj çështjeje.

Sistemi arsimor nuk është thjesht çështje shkollash, planprogramesh apo rregullimesh institucionale. Për serbët e Kosovës, ai është i lidhur ngushtë me vazhdimësinë e komunitetit, identitetin, lidhjet me Serbinë dhe besimin në të ardhmen. Nga perspektiva e shqiptarëve të Kosovës, i njëjti sistem ngre çështje që lidhen me autoritetin institucional, ligjshmërinë dhe ekzistencën e strukturave që veprojnë jashtë institucioneve të Kosovës. Arsimi është veçanërisht i ndjeshëm, sepse vendimet në fund të fundit kanë të bëjnë me fëmijët dhe të ardhmen e tyre. Prandaj, çdo zgjidhje do të varet jo vetëm nga marrëveshjet ndërmjet aktorëve politikë, por edhe nga fakti nëse prindërit besojnë se ajo u shërben interesave dhe perspektivës së fëmijëve të tyre. Zgjedhjet e tyre mund të kenë pasoja që shkojnë shumë përtej arsimit, përfshirë edhe vendimet nëse do të vazhdojnë të qëndrojnë në Kosovë.

Kjo e bën të ardhmen e sistemit arsimor një çështje me rëndësi ekzistenciale për komunitetin serb të Kosovës. Prandaj, ky punim duhet të kuptohet gjithashtu si një ftesë për një debat serioz publik, një debat që shkon përtej agjendave politike dhe pretendimeve konkurruese institucionale dhe që vendos në qendër njerëzit, zgjedhjet e tyre dhe të ardhmen e tyre.

Vlera e nismës Pyetje të vështira në të ardhmen qëndron pikërisht në njohjen e faktit se pyetjet e vështira nuk mund të trajtohen duke këmbëngulur në një interpretim të vetëm të problemit. Serbët e Kosovës dhe shqiptarët e Kosovës i qasen të ardhmes së sistemit arsimor nga pikënisje shumë të ndryshme, dhe këto dallime duhet të pranohen, në vend që të harmonizohen në mënyrë artificiale. Megjithatë, perspektivat e ndryshme nuk nënkuptojnë domosdoshmërisht se është e pamundur të gjendet një bazë e përbashkët. Krahas dy grupeve të rekomandimeve që pasqyrojnë secilën perspektivë, nisma do të zhvillojë gjithashtu rekomandime të harmonizuara, duke identifikuar parime që mund të mbështeten nga të dyja palët. Synimi nuk është të krijohet artificialisht një konsensus apo të përcaktohet një zgjidhje përfundimtare, por të krijohet një bazë minimale e përbashkët nga e cila mund të fillojë një diskutim më konstruktiv.

Ambicia nuk është të ofrohen zgjidhje të gatshme, por të informohen vendimmarrësit për interesat, shqetësimet, pritjet dhe kufijtë që çdo qasje e qëndrueshme ndaj kësaj çështjeje do të duhet t'i marrë parasysh. Në fund të fundit, ky punim është një përpjekje për të sjellë dëshmitë, perspektivat e publikut dhe interesat e komuniteteve të prekura në një debat që shumë shpesh dominohet nga politika.

Perspektivat e shqiptarëve të Kosovës mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe

Ramadan Ilazi

Përmbledhje ekzekutive

Ky raport paraqet gjetjet e një ankete të realizuar me 500 të anketuar shqiptarë të Kosovës në prill të vitit 2026, në kuadër të projektit krahasues hulumtues të CASA mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe në sistemin shtetëror të Kosovës.

Që nga viti 1999, në Kosovë funksionojnë dy sisteme paralele të arsimit. Njëri administrohet nga Ministria e Arsimit e Kosovës, ndërsa tjetri nga Qeveria e Serbisë, e cila financon dhe administron rreth 17.456 nxënës në 69 shkolla fillore dhe 34 shkolla të mesme në mbarë Kosovën.¹ Në nivelin e arsimit të lartë, universiteti në veri të Kosovës funksionon tërësisht jashtë kornizës së akreditimit të Kosovës. Kryeministri i Kosovës, Albin Kurti, është zotuar publikisht për integrimin e këtyre strukturave, duke deklaruar se ekziston "domosdoshmëria e fillimit të integritit gradual të sistemit të shëndetësisë dhe arsimit", si dhe se "ky proces integrimi do të zhvillohet në koordinim me Bashkimin Evropian, duke siguruar që shqetësimet dhe rekomandimet e popullsisë serbe joshumicë në Kosovë të merren parasysh."²

Anketa tregon se të anketuarit shqiptarë të Kosovës nuk e shohin arsimin në gjuhën serbe thjesht si një çështje të marrëdhënieve ndërmjet shumicës dhe pakicës. Përkundrazi, shumica pajtohen që nxënësit dhe studentët serbë duhet të arsimohen në gjuhën e tyre amtare, por vetëm nëse kjo zhvillohet brenda sistemit ligjor dhe rregullator të Kosovës. Ky përbën gjetjen kryesore të raportit. Shumica e të anketuarve shqiptarë të Kosovës janë gjithashtu të hapur ndaj përdorimit të teksteve shkollore nga Serbia, por vetëm nëse ekzistojnë kufizime ose nëse ato miratohen paraprakisht nga institucionet e Kosovës. Po ashtu, shumica besojnë se të gjitha universitetet në Kosovë duhet të përmbushin standardet e akreditimit dhe të cilësisë të përcaktuara nga Kosova. Mësuesit dhe profesorët nga Serbia pranohen nga shumica e të anketuarve vetëm nëse posedojnë leje pune dhe kualifikimet e tyre njihen nga institucionet përkatëse.

Anketa nuk tregon se opinioni publik shqiptar në Kosovë e konsideron ndarjen aktuale të sistemeve arsimore si një krizë të menjëhershme. Megjithatë, kur të anketuarve u kërkohet të mendojnë në afat të mesëm, ata identifikojnë një sërë rreziqesh, si rritja e segregimit, dobësimi i lidhjeve shoqërore, thellimi i ndarjeve historike që mund të nxisin revizionizmin dhe paqëndrueshmëria politike afatgjatë. Kështu, ndonëse organizimi aktual nuk perceptohet si një emergjencë urgjente, ai konsiderohet i kushtueshëm dhe i paqëndrueshëm nëse vazhdon për një periudhë të gjatë. Vetëm një pakicë e të anketuarve deklarojnë se janë në dijeni se legjislacioni i Kosovës rregullon çështje si akreditimi, miratimi i kurrikulave dhe lejet

¹ European Centre for Minority Issues Kosovo (ECMI Kosovo), *Education in the Serbian Language in Kosovo* (Prishtinë: ECMI Kosovo, nëntor 2018), fq. 18–19.

<https://www.ecmikosovo.org/wp-content/uploads/2023/04/Education-in-Serbian-Language-ENG.pdf>

² KoSSev, "Kurti Announced the 'Gradual Integration' of Serbian Healthcare and Education, a Day after the Actual Postponement of the Implementation of Two Laws", 16 janar 2026.

<https://kossev.info/en/kurti-najavio-postepenu-integraciju-srpskog-zdravstva-i-skolstva-dan-nakon-faktickog-odlaganja-primene-dva-zakona/>

e punës në këtë fushë. Një pjesë edhe më e madhe nuk është e sigurt nëse debati publik mbi këtë temë bazohet në informacione të sakta.

Gjetjet kryesore të anketës janë:

- 52% e të anketuarve mbajnë një qëndrim neutral lidhur me ndikimin që ndarja e sistemit arsimor ka në marrëdhëniet ndëretnike. Një tjetër 36,6% vlerësojnë se ndikimi është kryesisht negativ, ndërsa vetëm 11% e konsiderojnë atë pozitiv.
- 60,4% e të anketuarve deklarojnë se janë pak ose aspak të informuar për atë që mësohet në shkollat me mësim në gjuhën serbe.
- 41% mbajnë një qëndrim neutral ndaj integritit, 34% e mbështesin atë, ndërsa 25% e kundërshtojnë.
- 57,4% favorizojnë integrimin e plotë sipas kurrikulës së Kosovës si modelin e tyre të preferuar. Një tjetër 21,2% mbështesin një model hibrid me mbikëqyrje nga institucionet e Kosovës.
- 88,8% pajtohen se nxënësit serbë duhet ta kenë të drejtën të arsimohen në gjuhën e tyre amtare. Prej tyre, 79,6% theksojnë se kjo e drejtë duhet të ushtrohet në kuadër të kurrikulës së Kosovës.
- 56,6% deklarojnë se kushti kryesor për rritjen e mbështetjes së tyre ndaj integritit do të ishte zbatimi i plotë i kurrikulës dhe legjislacionit të Kosovës nga shkollat me mësim në gjuhën serbe.
- 73,2% ose nuk ishin në dijeni, ose nuk ishin të sigurt se legjislacioni i Kosovës tashmë rregullon akreditimin dhe miratimin e kurrikulave për të gjitha institucionet arsimore në territorin e saj.
- 61,4% nuk janë të sigurt nëse debati publik lidhur me shkollat me mësim në gjuhën serbe bazohet në informacione të sakta mbi kornizën ligjore të Kosovës.

Rishikimi i politikave dhe legjislacionit tregon se ligjet e Kosovës tashmë garantojnë të drejtën për arsim në gjuhët e komuniteteve, përfshirë gjuhën serbe. Gjithashtu, ekzistojnë rregulla që rregullojnë shqyrtimin e kurrikulave, miratimin e teksteve shkollore, rolin e komunave, akreditimin dhe sigurimin e cilësisë në arsimin e lartë. Çështja kryesore nuk qëndron te mungesa e bazës ligjore, por te zbatimi i fragmentuar i saj, kuptimi i pamjaftueshëm i sistemit nga publiku dhe fakti se kjo temë shpesh shihet përmes prizmit të sovranitetit dhe strukturave paralele të mbështetura nga Serbia.

Në përgjithësi, rezultatet tregojnë se opinioni publik shqiptar në Kosovë e pranon ekzistencën e shkollave me mësim në gjuhën serbe, por njëkohësisht këmbëngul që arsimi në territorin e Kosovës të jetë nën autoritetin institucional të Kosovës. Po ashtu, qëndrimet e qytetarëve formohen në kushte të qasjes së kufizuar në informacionet bazë mbi kornizën ligjore ekzistuese.

Që nga viti 1999, në Kosovë funksionojnë dy sisteme krejtësisht të ndara të arsimit. Njëri administrohet nga Ministria e Arsimit e Kosovës dhe funksionon në përputhje me kornizën kushtetuese dhe ligjore të Kosovës, ndërsa tjetri financohet, menaxhohet dhe udhëhiqet përmes kurrikulës nga Qeveria e Serbisë, duke funksionuar praktikisht në mënyrë të pavarur nga institucionet e Kosovës. Rreth 17.456 nxënës ndjekin mësimin në 69 shkolla fillore dhe 34 shkolla të mesme me mësim në gjuhën serbe në mbarë Kosovën, të administruara nga Beogradi. Në nivelin e arsimit të lartë, universiteti në Mitrovicën e Veriut funksionon tërësisht jashtë kornizës së akreditimit të Kosovës. Këto janë institucione aktive dhe funksionale, të cilat përbëjnë dimensionin më të dukshëm të mbetur të strukturave paralele që kanë karakterizuar Kosovën pas luftës.

Kjo ndarje nuk ishte rezultat i një marrëveshjeje formale apo i një procesi të negociuar. Ajo u zhvillua si pasojë e rrethanave të periudhës pas luftës, gjatë së cilës Serbia ruajti një shkallë të ndikimit institucional në komunitetet dhe komunat me shumicë serbe në Kosovë, veçanërisht në veri. Sistemi paralel i arsimit ishte një shprehje e një modeli më të gjerë të strukturave paralele, që përfshinte shëndetësinë, sigurinë, financat dhe administratën publike, të cilat Beogradi i mbajti si instrumente të pranisë së tij politike. Për serbët e Kosovës, këto struktura përfaqësonin vazhdimësi, siguri dhe identitet. Për shqiptarët e Kosovës dhe institucionet e Kosovës, ato përfaqësonin një sfidë ndaj integritetit territorial të shtetit dhe autoritetit të tij institucional.

Ajo që bie veçanërisht në sy është shkalla e plotë e kësaj ndarjeje. Sipas hulumtimit të realizuar nga Qendra Evropiane për Çështjet e Minoriteteve në Kosovë (ECMI Kosovo), të dy sistemet arsimore kanë bashkëjetuar që nga viti 1999 pa asnjë formë bashkëpunimi apo dialogu institucional. Nuk ekzistojnë korniza të përbashkëta kurrikulare, trajnime të përbashkëta për mësimdhënësit, kalendarë të koordinuar shkollorë apo mekanizma të standardizuar të sigurimit të cilësisë. Në të paktën nëntë komuna të Kosovës, shkollat që zbatojnë kurrikulën e Kosovës dhe ato që zbatojnë kurrikulën e Serbisë ndajnë të njëjtat objekte fizike, por funksionojnë tërësisht të ndara nga njëra tjetra, pa ndërveprim mes nxënësve dhe pa marrëdhënie formale ndërmjet administratave. Në disa prej këtyre objekteve të përbashkëta, të dy komunitetet kanë ndarë të njëjtën hapësirë fizike për më shumë se dy dekada, pa zhvilluar një gjuhë të përbashkët institucionale apo një kuptim të përbashkët të misionit arsimor.

Kryeministri i Kosovës, Albin Kurti, ka bërë të ditur publikisht se qeveria e tij synon t'i integrojë institucionet arsimore dhe shëndetësore të administruara nga Serbia në sistemin e Kosovës, duke e paraqitur këtë si një proces që duhet të zhvillohet në bashkëpunim me Bashkimin Evropian. Bashkimi Evropian ka bërë thirrje që ky proces të zhvillohet përmes dialogut dhe në koordinim me komunitetin serb në Kosovë.³ Nga ana tjetër, Lista Serbe, partia politike dominuese e serbëve të Kosovës, ka theksuar se kjo çështje duhet të trajtohet ekskluzivisht në kuadër të dialogut për normalizimin e marrëdhënieve, të lehtësuara nga Bashkimi Evropian.

Në këtë kontekst, ky raport paraqet gjetjet origjinale të një ankete të realizuar me popullsinë shqiptare të Kosovës. Në kuadër të projektit hulumtues të OJQ-së CASA, u realizua një anketë me 500 të anketuar shqiptarë të Kosovës gjatë muajit prill 2026, me synimin për të analizuar opinionin publik mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe në sistemin institucional të Kosovës, në një nivel detajesh që deri më tani nuk

³ Për më shumë, shih:

<https://balkaninsight.com/2026/04/06/kosovo-wants-to-integrate-serbian-run-institutions-but-serbs-are-resisting/bi/>

është trajtuar në hulumtime të ngjashme. Anketa mbulon një gamë të gjerë çështjesh praktike, duke përfshirë modelin e preferuar të integritit, rolin e kurrikulave dhe teksteve shkollore në gjuhën serbe, kushtet në të cilat mësimdhënësit nga Serbia duhet të lejohen të punojnë në Kosovë, statusin dhe standardet e akreditimit që duhet të zbatohen për universitetin në veri, si dhe rolin që partnerët ndërkombëtarë mund të kenë në këtë proces.

Rezultatet sfidojnë disa nga supozimet që kanë formësuar si debatin politik, ashtu edhe hulumtimet ekzistuese mbi këtë temë. Opinioni i shqiptarëve të Kosovës nuk është, siç supozohet ndonjëherë, automatikisht armiqësor ndaj arsimit në gjuhën serbe. Një shumicë dërrmuese, 88,8 për qind, pranon se nxënësit serbë kanë të drejtë të arsimohen në gjuhën e tyre amtare. Një shumicë e qartë, 64 për qind, mbështet lejimin e mësuesve nga Serbia për të punuar në Kosovë, me kusht që të kenë leje të vlefshme pune dhe kualifikime të njohura. Po ashtu, 58 për qind e të anketuarve pranojnë, në një formë ose tjetër, përdorimin e teksteve shkollore të prodhuara në Serbi. Ajo që opinioni publik shqiptar në Kosovë kundërshton nuk është arsimi në gjuhën serbe në vetvete, por mënyra institucionale në të cilën ai ofrohet aktualisht, përkatësisht shkollat dhe universitetet që funksionojnë jashtë kornizës ligjore dhe rregullatore të Kosovës, financohen dhe drejtohen nga një shtet tjetër dhe nuk kanë asnjë marrëdhënie formale me Ministrinë e Arsimit të Kosovës, organet e akreditimit apo autoritetet përgjegjëse për kurrikulën.

Ky dallim ka implikime të drejtpërdrejta për mënyrën se si mund të hartohet, të zbatohet në faza dhe të komunikohet një proces integrimi. Kur kushtet konkrete për integrim krahasohen me kornizën ekzistuese ligjore të Kosovës, vërehet një shkallë e lartë përputhshmërie. Kushtetuta e Kosovës u garanton komuniteteve të drejtën për të marrë arsim në gjuhën e tyre. Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre mbron në mënyrë të qartë arsimin dhe aftësimin në gjuhët e komuniteteve. Ligji për Arsimin Parauniversitar kërkon akreditimin e të gjitha shkollave që veprojnë në territorin e Kosovës, pavarësisht gjuhës së mësimin, por njëkohësisht lejon përdorimin e kurrikulave dhe teksteve shkollore të hartuara në Serbi, me kusht që Ministria e Arsimit të njoftohet dhe t'i miratojë ato. Ligji për Vetëqeverisjen Lokale u jep komunave me shumicë serbe, përfshirë Mitrovicën e Veriut, kompetencën për të regjistruar institucione arsimore dhe për të themeluar universitete. Pra, infrastruktura ligjore për një proces integrimi që ruan arsimin në gjuhën serbe, duke e përfshirë atë njëkohësisht në kornizën institucionale të Kosovës, tashmë ekziston. Ajo që mungon është vullneti politik, një plan zbatimi i hartuar me kujdes dhe në koordinim të plotë me komunitetin serb në Kosovë dhe partnerët ndërkombëtarë, si dhe një strategji e qartë dhe koherente komunikimi.

Një çështje me rëndësi të veçantë për Qeverinë e Kosovës, shoqërinë civile dhe komunitetin ndërkombëtar është fakti se anketa tregon se 73,2 për qind e të anketuarve nuk ishin në dijeni ose nuk ishin të sigurt se legjislacioni i Kosovës tashmë rregullon akreditimin dhe miratimin e kurrikulave për të gjitha institucionet arsimore që veprojnë në territorin e saj. Gjithashtu, 60,4 për qind deklarojnë se janë pak ose aspak të informuar për atë që mësohet në të vërtetë në shkollat me mësim në gjuhën serbe. Ndërkaq, 61,4 për qind nuk janë në gjendje të vlerësojnë nëse debati publik mbi këtë çështje bazohet në informacione të sakta. Këto nuk janë përqindje marginale. Ato përfaqësojnë gjendjen dominuese të njohurive të popullatës së anketuar lidhur me një çështje të rëndësishme të politikave publike që prek si komunitetin serb në Kosovë, ashtu edhe institucionet e Kosovës. Ato tregojnë se opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës lidhur me integrimin është, në një masë të konsiderueshme, ende i paformuar, jo për shkak të mungesës së interesimit të qytetarëve, por sepse mungojnë bazat themelore informative për krijimin e një qëndrimi të mirëinformuar.

Ky raport dokumenton këtë boshllëk dhe implikimet e tij. Analiza mbështetet në shqyrtimin e detajuar të të dhënave të anketës përmes shtatëmbëdhjetë pyetjeve, të organizuara sipas temave: marrëdhëniet ndëretnike dhe niveli i informimit, qëndrimet ndaj integritit dhe perceptimi i rreziqeve, të drejtat

gjuhësore dhe kurrikula, tekstet shkollore, mësimdhënësit dhe universitetet, mjedisi informativ, kushtet për mbështetjen e integritetit dhe rreziqet afatgjata të ruajtjes së gjendjes ekzistuese. Në secilën pjesë, gjetjet empirike analizohen në raport me kontekstin përkatës ligjor dhe institucional, duke u mbështetur në kornizën legjislative të Kosovës, hulumtimet e publikuara nga shoqëria civile, si dhe angazhimet specifike të marra me Marrëveshjen e Brukselit të vitit 2013 dhe Marrëveshjen për Rrugën drejt Normalizimit (Agreement on the Path to Normalization, APN) të vitit 2023.

Pamja e përgjithshme që del nga ky hulumtim është ajo e një opinionit publik shqiptar në Kosovë që është më i hapur ndaj një procesi integrimi të bazuar në parime të qarta. Anketa nuk tregon një publik që kërkon mbylljen e shkollave serbe ose largimin e mësimdhënësve nga Serbia. Përkundrazi, ajo tregon një publik që e pranon arsimin në gjuhën serbe, këmbëngul në autoritetin institucional të Kosovës mbi sistemin arsimor dhe pret, ende me mungesë të konsiderueshme informacioni, një shpjegim të besueshëm se çfarë do të nënkuptonte në praktikë integrimi, çfarë nuk do të nënkuptonte ai dhe cila është korniza ligjore që tashmë ekziston për ta udhëhequr këtë proces.

Raporti përfundon me rekomandime të drejtuara për Qeverinë e Kosovës, organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet hulumtuese, si dhe për partnerët ndërkombëtarë. Këto rekomandime burojnë drejtpërdrejt nga të dhënat e hulumtimit dhe nuk synojnë të zëvendësojnë apo të anashkalojnë kompleksitetin e dinamikave politike që shoqërojnë procesin e integritetit. Përkundrazi, ato synojnë të adresojnë mangësitë në informim dhe komunikim të identifikuar nga anketa, të cilat çdo kornizë e qëndrueshme e integritetit do të duhet t'i trajtojë.

Analiza e politikave dhe e kornizës institucionale

Kur bëhet fjalë për sektorin e arsimit në Kosovë, aktualisht ekzistojnë dy sisteme që funksionojnë pothuajse pa asnjë kontakt praktik mes tyre. Sipas një raporti të ECMI, të dy sistemet arsimore në Kosovë bashkëjetojnë veçmas që nga viti 1999, pa bashkëpunim apo dialog në asnjë nivel.⁴ Një raport i OSBE-së në Kosovë e konfirmon këtë, duke theksuar se nuk ekziston asnjë bashkëpunim formal ndërmjet shkollave që zbatojnë kurrikulën e Kosovës dhe atyre që zbatojnë kurrikulën e Serbisë, madje as në komunat ku ato ndajnë të njëjtin objekt shkolle.⁵ Me fjalë të tjera, këto nuk janë sisteme që u përpoqën të bashkëpunonin dhe dështuan, por sisteme që asnjëherë nuk e kanë provuar një gjë të tillë, duke e bërë këtë një zgjedhje politike të paraqitur si një realitet logjik.

Për më tepër, sistemi arsimor serb në Kosovë nuk është homogjen, siç perceptohet shpesh, por është thellësisht i fragmentuar, me dallime të dukshme ndërmjet veriut dhe jugut. Shkollat në katër komunat veriore të Kosovës kanë kushte pune dhe pajisje dukshëm më të mira sesa shkollat me mësim në gjuhën serbe në pjesët e tjera të Kosovës.⁶

Në të paktën nëntë komuna, shkollat që zbatojnë kurrikulën e Kosovës dhe ato që zbatojnë kurrikulën e Serbisë ndajnë të njëjtat hapësira fizike.⁷ Çfarë ndodh brenda këtyre objekteve të përbashkëta? Nuk ekzistojnë iniciativa të mirëfillta institucionale që nxisin ndërveprimin ndërmjet nxënësve. Çdo kontakt që ndodh është sporadik, financohet nga organizatat e shoqërisë civile dhe nuk është pjesë e politikave të shkollave. Në disa prej këtyre shkollave të përbashkëta, tensionet ndërmjet nxënësve janë identifikuar si shqetësim. Mund të imagjinohet se, në disa raste, i njëjti objekt është ndarë për më shumë se dy dekada, ndërsa njerëzit që e përdorin atë mbeten, në thelb, të panjohur për njëri tjetrin.

Një çështje që prek në mënyrë të barabartë të dy komunitetet dhe për të cilën flitet shumë pak është shpopullimi. Si shkollat me mësim në gjuhën shqipe, ashtu edhe ato me mësim në gjuhën serbe, po përballen me rënie të numrit të nxënësve. Në vitin 2025, shkollat fillore dhe të mesme të ulëta regjistruan rreth gjashtë mijë nxënës më pak, ndërsa shkollat e mesme të larta shënuan një rënie prej afërsisht pesë mijë nxënësish.⁸ Tendenca të ngjashme janë të pranishme edhe në komunitetin serb të Kosovës. Ndërkohë që vëmendja e aktorëve politikë mbetet e përqendruar te çështjet e zakonshme politike, shkollat po zbrazen në heshtje, dhe ky është një problem që asnjë marrëveshje e arritur në Bruksel nuk është projektuar ta zgjidhë.

Kushtetuta e Kosovës u garanton komuniteteve të drejtën për të marrë arsim publik në njërën nga gjuhët zyrtare sipas zgjedhjes së tyre, në të gjitha nivelet e arsimit, si dhe të drejtën për arsim parashkolle, fillor dhe të mesëm në gjuhën e tyre. Gjuha serbe është njëra nga dy gjuhët zyrtare të Kosovës, në përputhje me Ligjin për Përdorimin e Gjuhëve.

⁴ ECMI Kosovo, 2018.

⁵ Misioni i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) në Kosovë, *Communities Access to Pre-University Education in Kosovo*, dhjetor 2018.

⁶ Raporti i ECMI, 2018.

⁷ Raporti i ECMI, 2018.

⁸ Telegrafi, "Në Kosovë bie numri i përgjithshëm i nxënësve dhe studentëve", 3 korrik 2025.
<https://telegrafi.com/ne-kosove-bie-numri-pergjithshem-nxenesve-dhe-studenteve>

*Pjesëtarët e komuniteteve kanë të drejtë, individualisht ose në bashkësi, që: ... "të marrin arsim publik në njërin nga gjuhët zyrtare të Republikës së Kosovës sipas zgjedhjes së tyre, në të gjitha nivelet."*Neni 59 (2) [Të Drejtat e Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre]

Neni 59 (2) [Të drejtat e komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre]

Ligji Nr. 03/L-047 për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre në Kosovë, i miratuar në mars të vitit 2008, është akti themelor ligjor që mbron të drejtat etnike, kulturore, fetare dhe gjuhësore të komuniteteve joshumicë në Kosovë.⁹ Ai garanton të drejtën për arsim dhe aftësim në gjuhët e komuniteteve, siguron qasje të barabartë në arsimin e lartë për pjesëtarët e komuniteteve dhe u mundëson komuniteteve të themelojnë dhe të administrojnë shkolla private, me kusht që ato të përmbushin standardet, kërkesat për licencim dhe akreditim të përcaktuara nga Kosova.

Ligji për Arsimin Parauniversitar (Ligji Nr. 04/L-032) kërkon që Ministria përkatëse e Arsimit të akreditojë të gjitha institucionet arsimore që veprojnë në Kosovë, pavarësisht gjuhës në të cilën zhvillohet mësimi.¹⁰ Shkollat mund të përdorin kurrikula të hartuara jashtë Kosovës, përfshirë ato nga Serbia, por kjo i nënshtrohet miratimit nga Ministria përkatëse e Arsimit të Kosovës. Ligji për Arsimin e Lartë (Ligji Nr. 04/L-037) parashikon të njëjtën kërkesë për akreditim edhe për universitetet.¹¹

Prandaj, korniza ligjore e Kosovës tashmë parashikon mundësinë e zhvillimit të arsimit në gjuhën serbe dhe përdorimin e kurrikulave me burim nga Serbia, me kusht që ato të miratohen nga Ministria e Arsimit. Ajo që kjo kornizë nuk lejon është funksionimi i një sistemi arsimor tërësisht jashtë autoritetit institucional të Kosovës.

Propozimi i Ahtisaarit, mbi të cilin u mbështet pavarësia dhe shtetësia e Kosovës, u dha komunave me shumicë serbe kompetenca të zgjeruara në fushën e kujdesit shëndetësor sekondar dhe arsimit të lartë, duke përfshirë kompetencën për regjistrimin dhe licencimin e institucioneve arsimore, punësimin e stafit, përcaktimin e pagave dhe administrimin e tyre. Mitrovica e Veriut, Graçanica dhe Shtërpca i gëzojnë këto kompetenca, por ato deri më tani nuk janë përdorur për të lehtësuar një proces integrimi në sektorin e arsimit.

Për shembull, Ligji Nr. 03/L-040 për Vetëqeverisjen Lokale, në nenin 21, përcakton se:

"Komuna e Mitrovicës së Veriut ka kompetencë për ofrimin e arsimit të lartë, duke përfshirë regjistrimin dhe licencimin e institucioneve arsimore, rekrutimin, pagesën e pagave dhe trajnimin e personelit mësimor dhe administrativ." Me fjalë të tjera, nëse Komuna e Mitrovicës së Veriut do ta dëshironte këtë, ajo mund të ndërmernte që sot hapat e nevojshëm për themelimin e një universiteti ose për legalizimin dhe legjitimimin e Universitetit të Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut (UPKM).¹²

⁹ Republika e Kosovës, Ligji Nr. 03/L-047 për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Kosovë, Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës.
<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2531&langid=2>

¹⁰ Republika e Kosovës, Ligji për Arsimin Parauniversitar, Ligji Nr. 04/L-032.
<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2770&langid=2>

¹¹ Republika e Kosovës, Ligji për Arsimin e Lartë, Ligji Nr. 04/L-037.

¹² Republika e Kosovës, Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, Ligji Nr. 03/L-040, Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës.
<https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/Law-On-Local-Self-Government.pdf>

Si rezultat i kësaj situate, të diplomuarit e Universitetit të Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut (UPKM) përballen me pasiguri në lidhje me njohjen e diplomave të tyre. Ndërsa diplomat e tyre njihen plotësisht në Serbi, në Kosovë ato trajtohen rast pas rasti, ndërsa në vendet e treta statusi i tyre ndryshon.¹³ Kosova ka themeluar një Komision për Verifikimin e Diplomave, i cili deri në mars të vitit 2026 kishte shqyrtuar mbi 700 diploma të lëshuara nga institucioni në Mitrovicën e Veriut.¹⁴ Ish-zëvendësministri i Arsimit, Dukagjin Pupovci, ka deklaruar se "legjislacioni i Kosovës ofron hapësirë të mjaftueshme për integrim duke ruajtur identitetin e shkollave",¹⁵ por se kjo kërkon bashkëpunim politik, të cilin Lista Serbe deri më tani nuk e ka ofruar.

Për rrjedhojë, integrimi i sektorit të arsimit është pjesë e dialogut për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, të ndërmjetësuar nga Bashkimi Evropian. Marrëveshja e Brukselit e vitit 2013 e obligoi Serbinë të shpërbëjë ato që Kosova i konsideron struktura paralele që veprojnë jashtë sistemit institucional të Kosovës në komunat me shumicë serbe, veçanërisht në veri.¹⁶ Marrëveshja për Rrugën drejt Normalizimit të Marrëdhënieve e vitit 2023 përfshin zotime për vetëmenaxhimin e serbëve të Kosovës, si dhe mundësinë e vazhdimit të mbështetjes financiare nga Serbia për sektorë si arsimiti.¹⁷

Beogradi këmbëngul se integrimi i arsimit në Kosovë duhet të jetë i kushtëzuar dhe të zbatohet përmes themelimit të Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS), të cilin Qeveria e Kosovës ende nuk e ka themeluar, pavarësisht se kjo përbën një obligim juridik. Qëndrimi i Bashkimit Evropian është se integrimi duhet të zhvillohet "në koordinim të ngushtë me komunitetin serb të Kosovës dhe përfaqësuesit e tij"¹⁸, gjë që e lë ende të pazgjidhur situatën në sektorin e arsimit.

Në praktikë, Qeveria e Kosovës e ka ndarë çështjen e integritetit të arsimit nga çështja e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe, duke vazhduar me mbylljen e strukturave paralele ose të institucioneve publike serbe që veprojnë në Kosovë, ndërkohë që nuk e ka pranuar zbatimin e obligimit për themelimin

¹³ Ardita Zeqiri dhe Xhorxhina Bami, "Kosovo Wants to Integrate Serbian-Run Institutions – But Serbs are Resisting", BIRN, 6 prill 2026.

<https://balkaninsight.com/2026/04/06/kosovo-wants-to-integrate-serbian-run-institutions-but-serbs-are-resisting/bi/>

¹⁴ KOHA.net, 20 mars 2026. Komisioni për Verifikimin e Diplomave kishte verifikuar mbi 700 diploma të lëshuara nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut deri në mars 2026.

¹⁵ Dukagjin Pupovci, drejtor i Qendrës për Arsim të Kosovës dhe ish-zëvendësministër i Arsimit, cituar në *Prishtina Insight*, 7 prill 2026.

<https://prishtinainsight.com/kosovo-wants-to-integrate-serbian-run-institutions-but-faces-resistance-mag/>

¹⁶ *First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations between Belgrade and Pristina (Brussels Agreement)*, 19 prill 2013, Zyra e Kryeministrit të Republikës së Kosovës.

<https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/07/First-agreement-of-principles-governing-the-normalization-of-relations-April-19-2013-Brussels-en.pdf>

¹⁷ Shërbimi Evropian për Veprim të Jashtëm (EEAS), *Agreement on the Path to Normalisation of Relations between Kosovo and Serbia*, 27 shkurt 2023.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en

¹⁸ Për më shumë, shih:

<https://balkaninsight.com/2026/04/06/kosovo-wants-to-integrate-serbian-run-institutions-but-serbs-are-resisting/bi/>

e Asociacionit. Kjo ka shkaktuar mospajtime me Brukselin.¹⁹ Megjithatë, Qeveria e Kosovës nuk ka ndërmarrë hapa për të imponuar integrimin e arsimit në komunat me shumicë serbe, pasi kjo konsiderohet gjerësisht si një vijë e kuqe e vendosur nga komuniteti ndërkombëtar për Kosovën dhe, si e tillë, nuk mund të kalohet pa konsultim dhe koordinim të plotë me ta.

Brenda Kuvendit të Kosovës, Komisioni për Arsimit ka diskutuar nëse mandati i tij mbikëqyrës përfshin në mënyrë të qartë Universitetin në Mitrovicën e Veriut dhe shkollat fillore me mësim në gjuhën serbe. Lista Serbe ka kundërshtuar juridiksionin e këtij komisioni mbi strukturat paralele, duke argumentuar se kjo çështje duhet të trajtohet në kuadër të dialogut për normalizimin e marrëdhënieve.

Me fjalë të tjera, korniza ligjore në Kosovë tashmë ekziston për të mundësuar procesin e integritet të sektorit të arsimit në komunat me shumicë serbe, por ajo që mungon është vullneti dhe kushtet politike për ta nisur këtë proces. Legjislacioni i Kosovës, i ndërtuar mbi bazën e Planit të Ahtisaarit, u jep komunave me shumicë serbe kompetenca të gjera në fushën e arsimit. Ato mund të përdorin tekste shkollore dhe kurrikula të hartuara në Serbi, mjafton që ta njoftojnë Ministrinë e Arsimit, të administrojnë shkollat e tyre dhe madje të themelojnë universitete. Megjithatë, këto mekanizma ligjorë nuk janë shfrytëzuar deri më sot. Prandaj, hendeuku nuk qëndron te korniza ligjore apo ajo e politikave publike, por te mungesa e vullnetit politik.

Deri më tani, asnjë shkollë nuk e ka dorëzuar njoftimin e paraparë me ligj. Raporti i ECMI-së shton se një komision i pavarur kishte rekomanduar që në vitin 2010 hartimin e një kurrikule të re në gjuhën serbe, por kjo nuk u zbatua kurrë, pasi institucionet që zbatonin kurrikulën e Serbisë refuzuan të angazhoheshin.²⁰ Integrimi kërkon angazhimin e të dyja palëve, dhe deri më tani asnjëra nuk e ka bërë këtë.

Një fushë konkrete në të cilën integrimi i arsimit në gjuhën serbe në kuadrin institucional të Kosovës ka prodhuar rezultate të prekshme, megjithëse ende të paplota, është njohja e diplomave.²¹ Kosova dhe Serbia arritën Marrëveshjen për Njohjen e Ndërsjellë të Diplomave Universitare në vitin 2011, me qëllim që studentëve t'u sigurohej qasje në programet arsimore dhe mundësitë e punësimit në të gjithë rajonin. Marrëveshja u plotësua më vonë me disa ndryshime, përfshirë zgjerimin e vitit 2016, i cili e shtriu fushëveprimin e saj përtej diplomave universitare duke përfshirë të gjitha nivelet e arsimit, si diplomat e arsimit fillor, të mesëm dhe profesional. Në letër, ky është pikërisht lloji i mekanizmit që kërkon një proces integrimi në arsim, një mekanizëm që mundëson njohjen dhe përdorimin e kualifikimeve të fituara në sistemin arsimor serb brenda sistemit institucional dhe tregut të punës në Kosovë.

Problemi është se ky mekanizëm ka funksionuar shumë pak në praktikë. Pavarësisht marrëveshjeve të arritura, njohja e diplomave nuk është realizuar plotësisht. Gjykata Kushtetuese e Serbisë e shfuqizoi marrëveshjen fillestare në vitin 2014, ndërsa marrëveshjet dhe ripërtëritjet pasuese, përfshirë edhe atë të Marrëveshjes Ekonomike të Uashingtonit për normalizim në vitin 2020, kanë prodhuar angazhime pa zbatim konkret. Përrjashtimi i vetëm i pjesshëm që duhet theksuar është fakti se Qeveria e Kosovës miratoi në vitin 2015 një rregullore për njohjen e përkohshme të diplomave të Universitetit të Mitrovicës së Veriut. Deri në kohën kur Komisioni për Verifikimin e Diplomave u bë funksional, 1.629 nga 1.703

¹⁹ *Emerging Europe, The Closure of Kosovo's Parallel Institutions and its Ramifications*, shtator 2024.

²⁰ Raporti i ECMI.

²¹ Për më shumë, shih:

<https://dialogue-info.com/recognition-of-diplomas/>

aplikime të paraqitura ishin njohur. Kjo nënkuptonte se, për herë të parë që nga viti 1999, të diplomuarit serbë të Kosovës mund të aplikonin për punësim në institucionet publike të Kosovës.²² Ky shembull tregon se si mund të duket integrimi në praktikë kur ekziston, qoftë edhe në nivel minimal, vullneti politik. Zgjerimi i së njëjtës logjikë në të gjithë sektorin e arsimit parauniversitar është pikërisht ajo që do të kërkonte një kornizë serioze integrimi, ndërsa baza ligjore për këtë, të paktën nga ana e Kosovës, tashmë ekziston.

Një keqkuptim i zakonshëm që vlen të sqarohet është se çfarë nënkupton në praktikë integrimi. Për shumë njerëz, kjo fjalë ngjall menjëherë frikën se shkollat serbe në Kosovë thjesht do të përfshiheshin në sistemin arsimor shqiptar të Kosovës dhe do të pushonin së ekzistuari si një hapësirë e veçantë arsimore. Kjo nuk është ajo që nënkupton integrimi. Integrimi nënkupton që shkollat me mësim në gjuhën serbe të funksionojnë brenda kornizës ligjore dhe institucionale të Kosovës, të njihen nga shteti, të financohen në mënyrë transparente dhe të jenë përgjegjëse sipas të njëjtave standarde që zbatohen për të gjitha institucionet e tjera arsimore. Prandaj, integrimi nuk nënkupton që sistemi arsimor serb në Kosovë do të zhduket, do të përthithet ose do të asimilohet, por që ai duhet të bëhet pjesë legjitime e sistemit institucional të Kosovës.

Pse është i rëndësishëm integrimi? Në të njëjtin shtet mësohen dy realitete historike të ndara dhe kjo përbën një rrezik afatgjatë për radikalizimin etnopolitik. Kur të miturit shqiptarë dhe serbë të Kosovës rriten duke mësuar versione krejtësisht të ndryshme të historisë, përfshirë edhe gjeografinë që e paraqet Kosovën si pjesë të Serbisë, atëherë nuk po ndërtohet një shoqëri e përbashkët, por po thellohet një vijë ndarëse që prodhon përçarje. Lëndë si matematika apo biologjia mund të vazhdojnë të zhvillohen ndaras pa pasoja të mëdha. Megjithatë, historia dhe gjeografia kërkojnë, së paku, dialog dhe, në perspektivë, pajtim. Ata që përfitojnë më së shumti nga mbajtja e sistemeve arsimore të ndara janë aktorët politikë, të cilëve izolimi i komuniteteve mund t'u shërbejë për të ruajtur kontrollin mbi to.

²² Për më shumë, shih:

<https://kossev.info/en/objavljena-procedura-za-verifikaciju-diploma-sa-univerziteta-u-kosovskoj-mitrovici/>
<https://dialogue-info.com/recognition-of-diplomas/>

Perspektivat e qytetarëve dhe gjetjet empirike

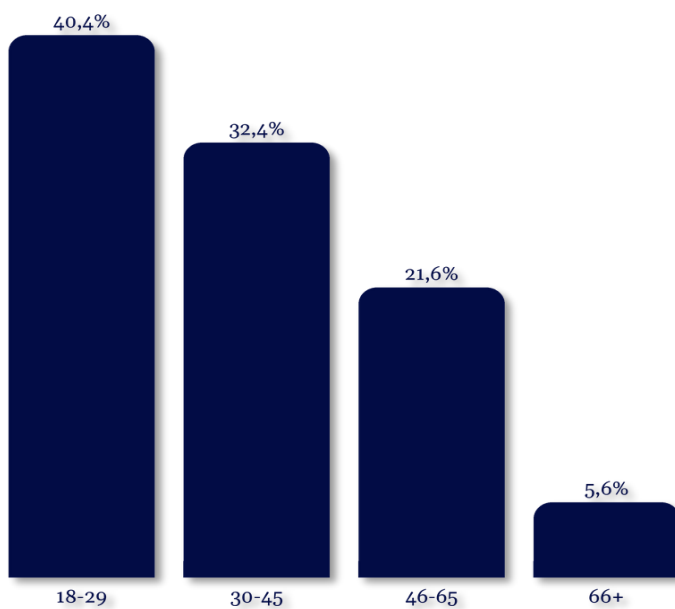
Ky seksion paraqet të gjitha 17 pyetjet e anketës të realizuar me mostrën e shqiptarëve të Kosovës (n = 500, prill 2026). Pyetjet janë grupuar sipas temave. Të gjitha përqindjet i referohen mostrës së përgjithshme, përveç rasteve kur është shënuar ndryshe.

Profili i mostrës

Mostra sipas gjinisë

Mostra sipas grupmoshës

Mostra sipas nivelit të arsimit

Mostra sipas statusit të punësimit

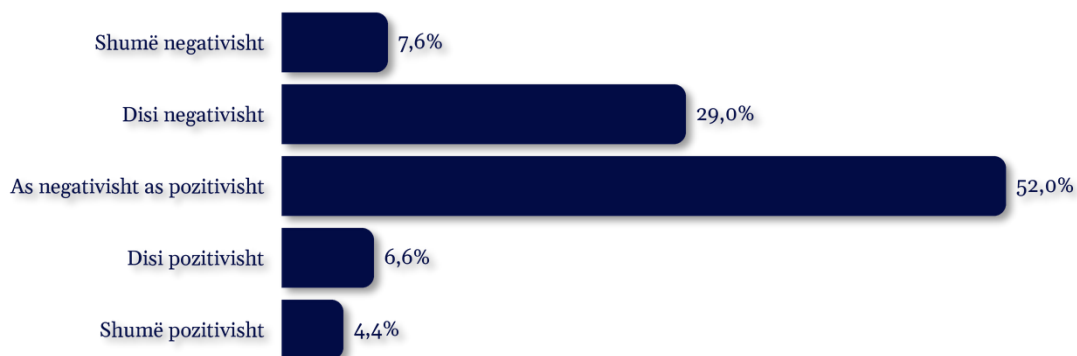

Ndarja sipas gjinisë është pothuajse e barabartë (51,2% meshkuj, 48,8% femra). Mostra anon drejt grupmoshave më të reja: 40,4% janë të moshës 18–29 vjeç dhe 32,4% janë të moshës 30–45 vjeç, të cilat së bashku përbëjnë 72,8% të të anketuarve, në përputhje me profilin demografik të Kosovës, ku moshë mesatare është rreth 30 vjeç. Niveli i arsimit është i lartë: 54% kanë përfunduar arsimin e lartë, 39,8% arsimin e mesëm dhe 6,2% vetëm arsimin fillor. Kjo ka të ngjarë të nënkuptojë se mostra përfaqëson në masë më të madhe qytetarë të angazhuar dhe të informuar për politikën publike, krahasuar me popullsinë e përgjithshme. 51,8% janë të punësuar, 33,2% të papunë, çka është përgjithësisht në përputhje me shkallën zyrtare të papunësisë në Kosovë, prej rreth 25%, 11,2% janë studentë dhe 3,8% pensionistë.

Marrëdhëniet ndëretnike dhe informimi i publikut

Vetëdija e publikut për sistemin paralel arsimor në Kosovë dhe pasojat e tij shoqërore mbetet e kufizuar dhe e pabarabartë, me implikime të rëndësishme për mënyrën se si politika e integritit kuptohet, debatohet dhe, në fund, zbatohet. Të dhënat e anketës të paraqitura në këtë seksion zbulojnë jo vetëm se si të anketuarit shqiptarë të Kosovës i perceptojnë efektet e ndarjes së sistemit arsimor në marrëdhëniet ndëretnike, por edhe se sa pak janë të informuar për përmbajtjen e arsimit në shkollat me mësim në gjuhën serbe.

Ndikimi i ndarjes në arsim në marrëdhëniet ndëretnike

Të dhënat mbi perceptimin e publikut shqiptar të Kosovës sugjerojnë se ndarja e sistemit arsimor dëmton marrëdhëniet ndëretnike në Kosovë. Megjithatë, 52% e të anketuarve deklarojnë se kjo ndarje nuk ka as ndikim pozitiv dhe as negativ në marrëdhëniet ndëretnike. Shpjegimi më i mundshëm është se shumica e të anketuarve shqiptarë kanë pak kontakt të drejtpërdrejtë me shkollat me mësim në gjuhën serbe, të cilat janë të përqendruara në komuna të caktuara. Ndikimi ekziston, por perceptohet si i largët. Midis atyre që kanë një qëndrim, perceptimi është kryesisht negativ: 29% vlerësojnë se ndarja ndikon "disi negativisht", ndërsa 7,6% "shumë negativisht", që së bashku përbëjnë 36,6%. Vetëm 11% e të anketuarve mendojnë se ajo ka një ndikim pozitiv. Këta 36,6% që e perceptojnë ndarjen si negative kanë më shumë gjasa të mbështesin argumentet për integrim të bazuar në forcimin e kohezionit shoqëror. Midis të anketuarve që shprehën një qëndrim të qartë, ata që identifikuan pasoja negative ishin rreth tre herë më të shumtë se ata që identifikuan pasoja pozitive, përkatësisht 36,6% kundrejt 11%.

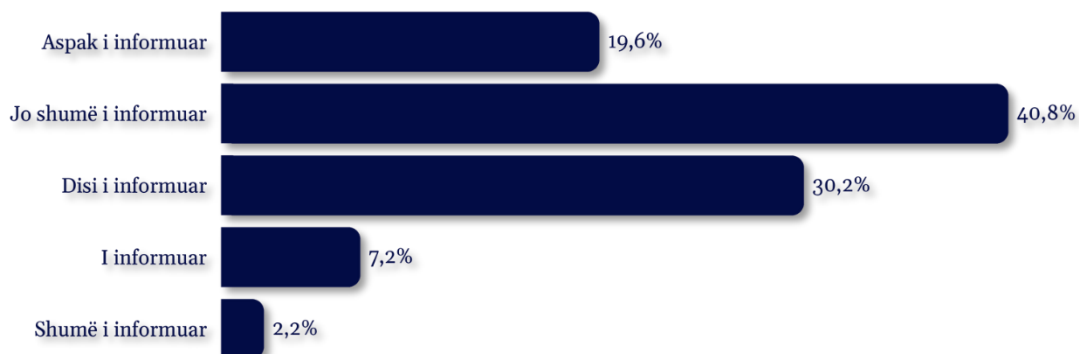
Gjetja me rëndësinë më të madhe politike në këto të dhëna nuk është 36,6% e të anketuarve që identifikojnë pasoja negative, por 52% që deklarojnë se ndarja nuk ka as ndikim pozitiv dhe as negativ. Në një shoqëri ku sistemet paralele të arsimit kanë ekzistuar për dekada, kjo indiferencë e dukshme mund të kuptohet më mirë si normalizim i ndarjes, pasi të anketuarit nuk mund të vlerësojnë diçka që nuk e kanë përjetuar kurrë. Siç dokumentohet në raportin e OJQ-së Aktiv, komunitetet serbe të Kosovës janë arsimuar tërësisht brenda kornizës institucionale të Serbisë, pothuajse pa asnjë ndërveprim domethënës me sistemin më të gjerë arsimor të Kosovës.²³ Kur ndarja është e vetmja përvojë e njohur, ajo bëhet e padukshme si zgjedhje politike. Për këtë arsye, shumica neutrale nuk duhet të interpretohet si mbështetje

²³ Shih raportin e OJQ Aktiv nga viti 2020.

<https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2023/01/KosovoAlbweb.pdf>

për gjendjen ekzistuese, por si dëshmi e faktit se sistemet paralele janë rrënjësor thellë. Ky normalizim duhet të trajtohet vetë si një problem i politikave publike, që kërkon reforma institucionale proaktive përpara se edhe një brez tjetër të rritet pa bazën shoqërore të nevojshme për një bashkëjetesë të mirëfilltë ndëretnike.

Sa jeni të informuar për atë që mësohet në shkollat në gjuhën serbe?

Mungesa e njohurive për arsimin në gjuhën serbe në Kosovë e perpetuon ekzistencën e sistemit paralel. Të dhënat zbulojnë një hendek të thellë dhe me pasoja të rëndësishme në njohuri: 60,4% e të anketuarve e përshkruajnë veten si "jo shumë të informuar" ose "aspak të informuar" për atë që mësohet në shkollat me mësim në gjuhën serbe në Kosovë, ndërsa vetëm 9,4% e konsiderojnë veten të informuar ose shumë të informuar. Ky është një rezultat veçanërisht interesant për një mostër me nivel të lartë arsimimi, e anketuar gjatë një periudhe kur debati publik për integrimin ishte aktiv.

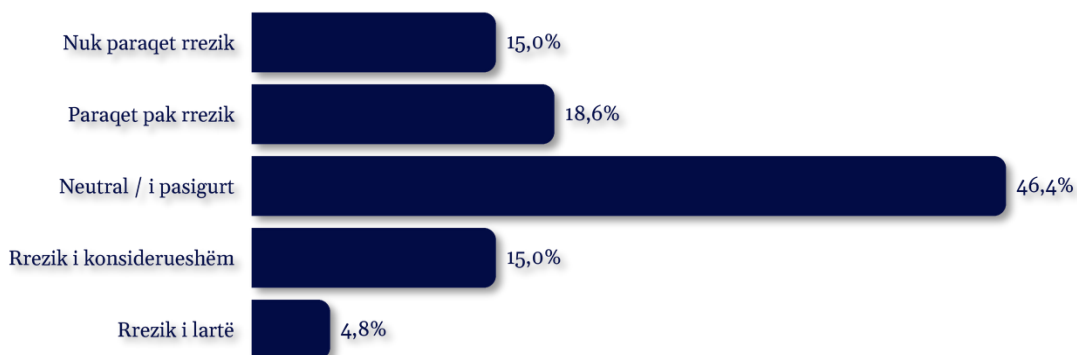
Implikimi për hartuesit e politikave është se të anketuarit shqiptarë të Kosovës po formojnë qëndrime për integrimin pa pasur njohuri të besueshme për atë që synohet të integrohet. Si rrjedhojë, kundërshtimi ndaj disa zgjidhjeve specifike, si përdorimi i teksteve shkollore nga Serbia, mund të bazohet në skenarët më negativë të supozuar, ndërsa mbështetja për integrimin mund të mos jetë e lidhur me realitetin praktik. Raporte të tjera, si ai i ECMI, sugjerojnë se edhe vetë hartuesit e politikave nuk disponojnë të dhëna bazë për shkollat me mësim në gjuhën serbe në Kosovë, çka tregon se ky është një problem sistemik dhe jo vetëm një çështje e perceptimit publik.

Qëndrimet ndaj integritetit

Të dhënat e anketës mbi qëndrimet ndaj integritetit tregojnë se opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës nuk është as qartësisht kundër dhe as qartësisht në favor të integritetit, por në masë të madhe mbetet i pavendosur, për një arsye specifike dhe të adresueshme. Të dhënat sugjerojnë se opinioni publik për këtë çështje ende nuk është formësuar në mënyrë domethënëse përmes informimit, debatit apo udhëheqjes politike. Kjo paraqet njëkohësisht sfidë dhe mundësi, pasi mungesa e një kundërshtimi të rrënjosur nënkupton se hapësira për ndërtimin e konsensusit është më e madhe sesa sugjeron perceptimi i zakonshëm. Nga ana tjetër, mungesa e një angazhimi të informuar do të thotë se, pa një qasje të qëllimshme informuese dhe përfshirëse, shumica neutrale ka të ngjarë të mbetet pasive, ndërsa kjo çështje të vazhdojë të mbetet e pazgjidhur.

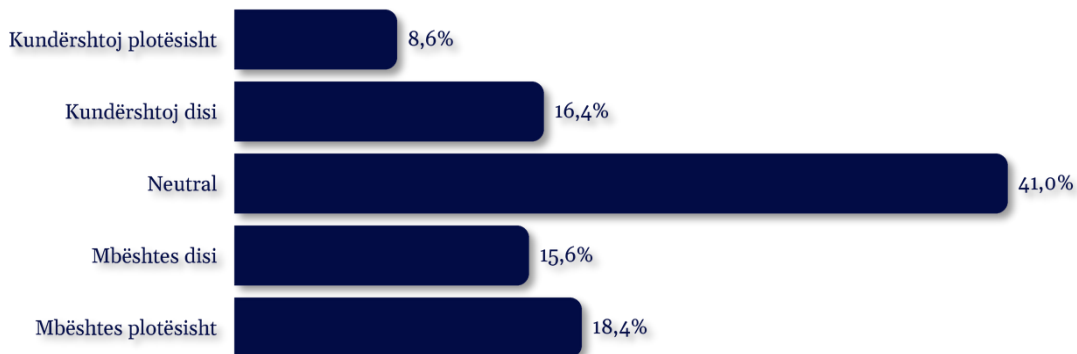
A paraqet mungesa e integritetit rrezik për stabilitetin afatgjatë?

Rreziku që paraqet sistemi i segreguar i arsimit në Kosovë ende nuk perceptohet gjerësisht nga shqiptarët e Kosovës. Kur u pyetën nëse mungesa e integritetit në arsim përbën rrezik për stabilitetin afatgjatë të Kosovës, pothuajse gjysma e të anketuarve (46,4%) u deklaruan neutralë ose të pasigurt. Në pamje të parë, kjo mund të krijojë përshtypjen e një shoqërie që thjesht nuk është e shqetësuar. Megjithatë, një analizë më e thellë sugjeron diçka potencialisht më shqetësuese, një shoqëri që ende nuk e ka lidhur ndarjen e sistemit arsimor me llojin e paqëndrueshmërisë afatgjatë që zakonisht zhvillohet gradualisht dhe më pas shfaqet papritur.

Ndër ata që shprehën një qëndrim, rezultatet janë po ashtu domethënëse: 19,8% vlerësuan se mungesa e integritetit paraqet rrezik të konsiderueshëm ose të lartë, ndërsa 33,6% mendojnë se paraqet pak ose aspak rrezik. Kjo nuk përbën një shumicë dërrmuese që e mohon ekzistencën e problemit, por është e mjaftueshme për të shpjeguar pse integrimi i arsimit nuk është shndërruar kurrë në një prioritet politik. Kur pasojat e mundshme perceptohen si abstrakte dhe të largëta, urgjenca për të vepruar thjesht nuk krijohet. Pasiguria duket të jetë gjetja kryesore që del nga këto të dhëna, dhe pikërisht kjo duhet t'i shqetësojë më së shumti politikëbërësit, sepse nuk tregojnë domosdoshmërisht një popullatë që ka shqyrtuar provat dhe ka arritur në përfundimin se gjithçka është në rregull, por më tepër një popullatë që vërtet nuk di çfarë të mendojë për këtë çështje, pasi nuk ndihet mjaftueshëm e informuar, siç treguan edhe të dhënat e mëparshme.

Mbështetja për integrimin e shkollave në gjuhën serbe në sistemin arsimor të Kosovës

Kur bëhet fjalë për mbështetjen konkrete për integrimin e sektorit të arsimit në gjuhën serbe në sistemin arsimor të Kosovës, të dhënat tregojnë qartë se mbështetja është më e madhe se kundërshtimi, megjithëse qëndrimi neutral mbetet dominues. Gjetjet nga pyetja mbi mbështetjen për integrimin janë veçanërisht inkurajuese për ata që e mbështesin këtë proces: 34% e të anketuarve mbështesin integrimin e shkollave me mësim në gjuhën serbe në sistemin arsimor të Kosovës, krahasuar me vetëm 25% që e kundërshtojnë. Ky është një dallim i rëndësishëm dhe sugjeron se supozimi intuitiv se opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës është gjerësisht armiqësor ndaj integrimit të shkollave serbe nuk mbështetet nga të dhënat. Në fakt, mbështetja tejkalon kundërshtimin me rreth 9 pikë përqindjeje, çka, në një kontekst politik aq të ndjeshëm sa ai i Kosovës, përbën një pikënisje më të favorshme sesa mund të prisnin shumë politikëbërës.

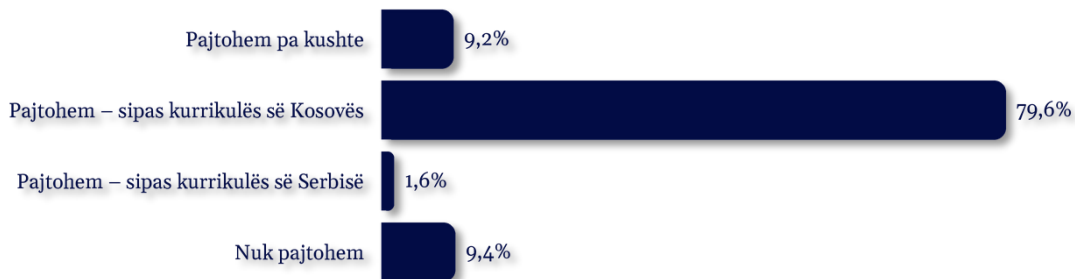
Megjithatë, elementi dominues në këto rezultate mbetet grupi prej 41% i të anketuarve që kanë zgjedhur një qëndrim neutral, dhe pikërisht këtu qëndron mundësia më e rëndësishme politike. Ka të ngjarë që këta të mos jenë individë që e kanë shqyrtuar integrimin dhe e kanë refuzuar atë, por individë që ende nuk kanë formuar një qëndrim, çka do të thotë se ata mund të binden. Kur këto rezultate lexohen së bashku me gjetjet e mëparshme, sipas të cilave 60% e të anketuarve dinë shumë pak për shkollat me mësim në gjuhën serbe dhe pothuajse gjysma nuk janë të sigurt nëse mungesa e integrimit përbën rrezik për stabilitetin, krijohet një tablo më e qartë. Bëhet fjalë për një publik, opinioni i të cilit për integrimin është ende i paformuar, sepse kuptimi i tij për këtë çështje është i kufizuar. Ky grup neutral prej 41% përbën një audiencë që pret një argument të besueshëm dhe të komunikuar mirë. Për politikëbërësit dhe organizatat e shoqërisë civile që synojnë seriozisht avancimin e procesit të integrimit, këto të dhëna sugjerojnë se ekziston një betejë e mundshme për opinionin publik dhe se sa më shpejt të fillojë një fushatë ndërgjegjësimi dhe informimi, aq më mirë.

Të drejtat gjuhësore dhe kurrikula

Çështja e gjuhës dhe e kurrikulës është shpesh pjesë e debatit mbi arsimin në gjuhën serbe në Kosovë, ndërsa të dhënat e anketës bëjnë një dallim të qartë dhe politikisht të rëndësishëm ndërmjet këtyre dy çështjeve. Siç tregojnë gjetjet e paraqitura më poshtë, një shumicë dërrmuese e opinionit publik shqiptar në Kosovë mbështet të drejtën e nxënësve dhe studentëve serbë të Kosovës për të mësuar në gjuhën serbe. Megjithatë, qëndrimet e tyre janë dukshëm më të nuancuara kur bëhet fjalë për kurrikulën. Siç është theksuar më herët, korniza kushtetuese dhe ligjore e Kosovës, e ndërtuar mbi Planin e Ahtisaarit, u lejon shkollave me mësim në gjuhën serbe në Kosovë të përdorin kurrikula dhe tekste shkollore të hartuara nga Ministria e Arsimit e Serbisë, përmes njoftimit zyrtar të Ministrisë përkatëse të Arsimit të Kosovës.

A duhet nxënësit serbë të kenë të drejtën të arsimohen në gjuhën e tyre amtare?

E drejta për arsimim në gjuhën amtare nuk përbën, në asnjë formë, një pikë përplasjeje në opinionin publik. Me fjalë të tjera, një nga gjetjet më të qarta të gjithë anketës është se plot 88,8% e të anketuarve shqiptarë të Kosovës pajtohen që nxënësit serbë duhet ta kenë të drejtën të arsimohen në gjuhën e tyre amtare. Kjo praktikisht e nxjerr çështjen e të drejtave gjuhësore jashtë debatit. Për shumicën dërrmuese të shqiptarëve të Kosovës, çështja nëse fëmijët serbë të Kosovës duhet të kenë të drejtën për arsim në gjuhën serbe tashmë është zgjidhur pozitivisht. Kjo përbën një bazë të rëndësishme dhe të nënvlerësuar vullneti të mirë, mbi të cilën politikëbërësit dhe organizatat e shoqërisë civile deri më tani nuk kanë arritur të ndërtojnë. Nëse debati publik për arsimin në gjuhën serbe do të niste nga kjo pikë e konsensusit të gjerë, në vend që të përqendrohej te çështja politikisht e ndjeshme e strukturave paralele, kushtet për një dialog më produktiv mbi integrimin do të ishin dukshëm më të favorshme.

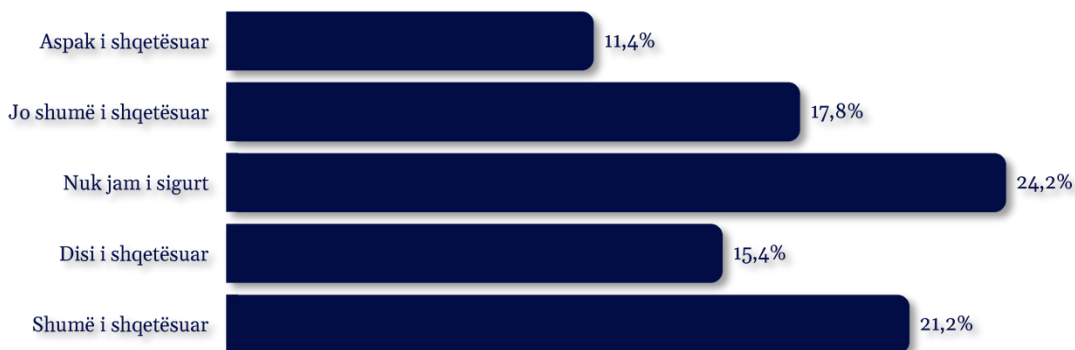

Megjithëse gjuha nuk përbën një pikë reale mosmarrëveshjeje, çështja e kurrikulës është dukshëm më sfiduese. Me fjalë të tjera, ndërsa 88,8% mbështesin të drejtën e nxënësve serbë për t'u arsimuar në gjuhën e tyre amtare, vetëm 1,6% mbështesin që ky arsim të zhvillohet sipas kurrikulës së Serbisë, edhe pse kjo lejohet nga legjislacioni i Kosovës, një fakt për të cilin shumica e të anketuarve ndoshta nuk është në dijeni. Ndërkohë, 79,6%, që përbën përgjigjen dominuese me një diferencë të konsiderueshme, mbështesin arsimin në gjuhën serbe, por në kuadër të kurrikulës së Kosovës. Ky dallim është thelbësor dhe shpesh humbet në debatin publik. Opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës nuk është kundër arsimit në gjuhën serbe si të tillë, por kundërshton modelin paralel institucional përmes të cilit ky arsim ofrohet aktualisht. Pikërisht kurrikula serbe, me tekstet e saj shkollore, mënyrën e trajtimit të historisë dhe varësinë strukturore nga Beogradi, e jo nga Prishtina, është pika ku qëndron rezistenca. Kjo nënkupton se një model reforme që ruan gjuhën serbe si gjuhë të mësimi, ndërsa i integron shkollat në kuadrin kurrikular të Kosovës, do të ishte në përputhje me qëndrimet e afërsisht katër nga pesë të anketuar shqiptarë të

Kosovës, duke përbërë një mandat jashtëzakonisht të fortë për një rrugë konkrete dhe të zbatueshme integrimi, e cila deri më tani ka marrë shumë pak vëmendje serioze politike.

Shqetësimi se shkollat në gjuhën serbe promovojnë narrativa të ndryshme historike dhe gjeografike

Kur u pyetën nëse shkollat me mësim në gjuhën serbe promovojnë narrativa të ndryshme historike dhe gjeografike, 36,6% e të anketuarve shprehën një nivel të caktuar shqetësimi, 21,2% u deklaruan shumë të shqetësuar, ndërsa 15,4% disi të shqetësuar. Kjo përbën një pakicë të konsiderueshme dhe shqetësimi i tyre nuk është i pabazë. Raportet e organizatave të shoqërisë civile sugjerojnë se çështja e mënyrës se si shkollat që zbatojnë kurrikulën serbe e trajtojnë historinë e Kosovës ka qenë mjaftueshëm e ndjeshme politikisht për të penguar marrëveshjet për shkëmbimin e teksteve shkollore dhe për të bllokuar reformën e kurrikulës për vite me radhë. Këta të anketuar po reflektojnë një tension real.

Megjithatë, është po aq domethënëse që 29,2% deklarojnë se janë pak ose aspak të shqetësuar, ndërsa 24,2% shprehen se nuk janë të sigurt. Shqetësimi për narrativat konkurruese, ndonëse ekziston, nuk përbën shqetësimin dominues që retorika politike rreth shkollave serbe ndonjëherë lë të kuptohet. Pakica e shqetësuar është e zëshme, por nuk përfaqëson qëndrimin e shumicës. Pasiguria e shprehur në këtë pyetje pasqyron të njëjtin hendek njohurish që u identifikua edhe në pyetjet e mëparshme. Përgjigjja e 24,2% të të anketuarve që deklarojnë se "nuk janë të sigurt" nëse shkollat me mësim në gjuhën serbe promovojnë narrativa të ndryshme është ndoshta gjetja më interesante nga pikëpamja analitike dhe lidhet drejtpërdrejt me rezultatet e mëparshme. Nëse 60% e të anketuarve pruan se dinë shumë pak për atë që mësohet në të vërtetë në këto shkolla, atëherë është logjike që një pjesë e konsiderueshme e tyre të mos jetë në gjendje të vlerësojë me siguri nëse ato promovojnë narrativa të ndryshme historike apo gjeografike. Ata nuk janë të sigurt sepse vërtet nuk e dinë, dhe kjo pasiguri, më shumë sesa një shenjë e mendjes së hapur, pasqyron të njëjtin deficit sistematik informimi të identifikuar më herët. Kjo është e rëndësishme sepse shqetësimet për narrativat, kur nuk mbështeten në njohuri reale mbi përmbajtjen e kurrikulës, priren të mbushen me supozime dhe manipulim politik. Në aspektin praktik, një transparencë më e madhe mbi atë që mësohet në shkollat me mësim në gjuhën serbe jo vetëm që do ta informonte këtë debat në mënyrë më objektive, por ka të ngjarë të ulte edhe përqindjen prej 21,2% të atyre që janë "shumë të shqetësuar", në rastet kur shqetësimi i tyre mbështetet më shumë në supozime sesa në fakte të verifikuara.

Tekstet shkollore, mësimdhënësit dhe universitetet

Pyetjet e shqyrtuara në këtë seksion trajtojnë çështje konkrete dhe me rëndësi të drejtpërdrejtë për zbatimin praktik të integritetit të sektorit të arsimit. Cilat tekste shkollore duhet të përdorin shkollat me mësim në gjuhën serbe? Kush duhet të lejohet të japë mësim në to? A duhet të lejohet funksionimi i një universiteti në gjuhën serbe në Kosovë dhe, nëse po, sipas cilave rregulla? Këto janë çështje që lidhen drejtpërdrejt me kontrollin mbi kurrikulën, standardet profesionale, legjitimitetin institucional dhe shkallën në të cilën strukturat paralele integrohen ose vazhdojnë të funksionojnë të ndara nga korniza ligjore e Kosovës.

Gjetjet në këtë seksion tregojnë se opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës është më pragmatik dhe më i hapur ndaj integritetit të sistemit aktual paralel të arsimit. Në pothuajse çdo pyetje, përgjigjja dominuese nuk është një refuzim kategorik, por një pranim i kushtëzuar, i cili kërkon autoritet institucional të Kosovës, respektim të legjislacionit dhe përmbushje të standardeve profesionale si kusht për pranimin e integritetit. Përjashtimi, dhe një përjashtim i rëndësishëm, është çështja e universitetit në gjuhën serbe, ku kundërshtimi është më i larti i regjistruar në të gjithë anketën. Megjithatë, edhe në këtë rast, një analizë më e kujdesshme e të dhënave sugjeron se kundërshtimi mund të jetë i drejtuar ndaj statusit aktual jashtë kornizës ligjore të këtij institucioni, dhe jo ndaj arsimit të lartë në gjuhën serbe si parim.

Modeli i preferuar për integrim

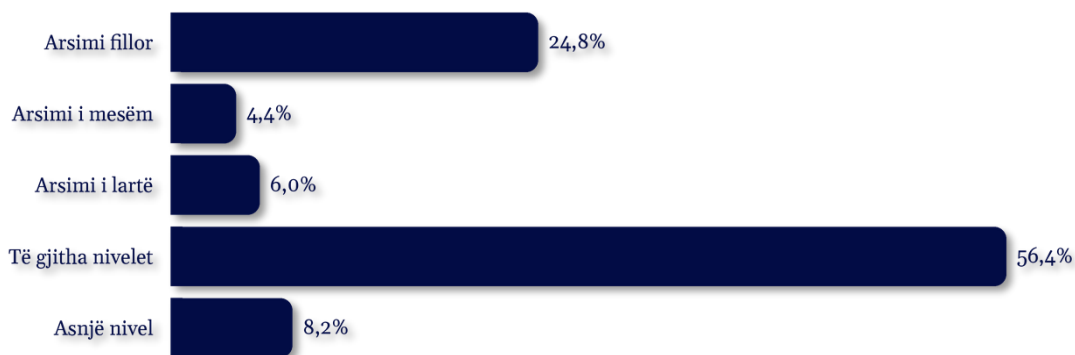
Ndër shqiptarët e Kosovës ekziston një preferencë e qartë e shumicës për integrim të plotë. Gjetja më e rëndësishme në këtë grafik është mbështetja e fortë për integrimin e plotë sipas kurrikulës së Kosovës, e zgjedhur nga 57,4% e të anketuarve. Kjo përbën shumicën dhe tejkalon ndjeshëm çdo alternativë tjetër. Kur kjo gjetje lexohet së bashku me rezultatin e mëparshëm, sipas të cilit 78,6% mbështesin arsimin në gjuhën serbe në kuadër të kurrikulës së Kosovës, krijohet një tablo e qartë: opinioni publik i shqiptarëve të Kosovës duket se tashmë ka identifikuar modelin e preferuar të reformës, një model që ruan të drejtat gjuhësore, duke i integruar njëkohësisht plotësisht shkollat me mësim në gjuhën serbe në kornizën institucionale të Kosovës.

Megjithëse integrimi i plotë gëzon mbështetjen e shumicës, 21,2% e të anketuarve që preferojnë një model hibrid, mbikëqyrje nga Kosova e kombinuar me autonomi të kufizuar kurrikulare, përbëjnë një gjetje dytësore me rëndësi të veçantë. Së bashku me 57,4% që mbështesin integrimin e plotë, kjo do të thotë se 78,6% e të anketuarve mbështesin një formë të ndryshimit domethënës institucional, ndërsa vetëm 11,6% preferojnë ruajtjen e sistemit aktual dhe 8,2% mbështesin koordinimin pa integrim. Opsioni hibrid është veçanërisht i rëndësishëm nga këndvështrimi i politikave publike dhe legjislacionit, pasi në një masë të

caktuar ai përputhet edhe me atë që lejon legjislacioni i Kosovës. Në një kontekst ku komunitetet serbe të Kosovës kanë lidhje të forta me sistemin e tyre aktual arsimor dhe ku ndikimi i Beogradit mbi këtë sistem mbetet një çështje politike aktuale, modeli hibrid mund të përbëjë një rrugëdalje realiste. Paraqitja e tij si e tillë mund të shërbejë si një hap i parë i besueshëm dhe që ruan dinjitetin e palëve. Të dhënat sugjerojnë se një kompromis i tillë do të ruante mbështetjen e një shumice të madhe të shqiptarëve të Kosovës. Ndonjëherë gjetja më e vlefshme në një anketë nuk është alternativa që mbështetet nga shumica, por alternativa e dytë, dhe në këtë rast, alternativa e dytë duket se përbën një urë të zbatueshme drejt integritimit dhe, njëkohësisht, atë që legjislacioni i Kosovës tashmë e mundëson.

Në cilat nivele të arsimit duhet të jetë i detyrueshëm integrimi?

Të dhënat në këtë rast janë edhe më të qarta. Kur u pyetën se në cilat nivele të arsimit integrimi duhet të jetë i detyrueshëm, 56,4% e të anketuarve zgjedhën opsionin "në të gjitha nivelet", duke e bërë atë përgjigjen më të preferuar dhe, njëkohësisht, qëndrimin e shumicës absolute. Një tjetër 24,8% zgjedhën në mënyrë specifike arsimin fillor, duke e çuar në mbi 80% përqindjen e atyre që mbështesin integrimin e detyrueshëm në të paktën një nivel të arsimit. Vetëm 8,2% u shprehën se integrimi nuk duhet të jetë i detyrueshëm në asnjë nivel. Ky është një nga sinjalet më të forta të të gjithë anketës, që tregon se jo vetëm shumica e shqiptarëve të Kosovës mbështesin integrimin në parim, por se shumica dëshirojnë që ai të zbatohet në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe pa përjashtime në të gjithë sistemin arsimor.

Përqindja prej 24,8% e të anketuarve që zgjedhën arsimin fillor si nivelin ku integrimi duhet të jetë i detyrueshëm, përgjigjja e dytë më e shpeshtë pas opsionit "në të gjitha nivelet", ofron një vëzhgim praktik për ata që mendojnë për mënyrën e fazimit të procesit të integritimit. Arsimi fillor është faza ku formohen për herë të parë shprehitë e ndërveprimit, identiteti i përbashkët dhe besimi shoqëror, dhe duket se publiku e kupton këtë në mënyrë intuitive. Kur kjo gjetje kombinohet me shumicën që mbështet integrimin "në të gjitha nivelet", bëhet e qartë se, pavarësisht pikës së nisjes që mund të zgjedhin politikëbërësit, ekziston një mbështetje e fortë publike për ta filluar procesin herët dhe për ta zgjeruar më pas në të gjitha nivelet. Mbështetja shumë e ulët për integrimin vetëm në arsimin e mesëm ose vetëm në arsimin e lartë, përkatësisht 4,4% dhe 6%, e përforcon edhe më tej këtë interpretim.

A duhet shkollave në gjuhën serbe t'u lejohej përdorimi i teksteve shkollore nga Serbia?

Shumica e shqiptarëve të Kosovës pranon përdorimin e teksteve shkollore në gjuhën serbe nën kushte të caktuara, ndërsa legjislacioni tashmë parashikon një kornizë pikërisht për një qasje të tillë. Të dhënat e anketës tregojnë se vetëm 29,8% e të anketuarve e kundërshtojnë plotësisht lejimin e përdorimit të teksteve shkollore nga Serbia në shkollat me mësim në gjuhën serbe. Gjithsej 58% e mbështesin këtë në një formë të caktuar, 35% me miratimin e Qeverisë së Kosovës, 19% me përjashtim të lëndëve si historia, gjeografia dhe lëndët që lidhen me identitetin, ndërsa 4% pa asnjë kusht. Kjo përbën një shumicë të konsiderueshme dhe, njëkohësisht, pasqyron atë që parashikon edhe legjislacioni i Kosovës. Me fjalë të tjera, korniza ligjore për këtë tashmë ekziston.

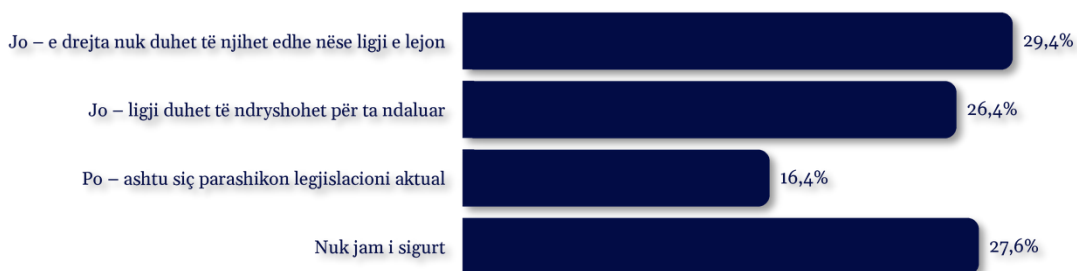
Neni 12 (2) i Ligjit Nr. 03/L-068 për Arsimin në Komunitet në Republikën e Kosovës përcakton qartë se shkollat që zhvillojnë mësimin në gjuhën serbe mund të zbatojnë kurrikula ose të përdorin tekste shkollore të hartuara nga Ministria e Arsimit e Serbisë, pas njoftimit të Ministrisë së Arsimit të Kosovës.²⁴ Neni 12.3 parashikon se, nëse Ministria nuk paraqet kundërshtim brenda tre muajve, materiali mund të përdoret. Ndërkaq, neni 12.4 përcakton se çdo mosmarrëveshje i referohet një komisioni të pavarur për shqyrtim në përputhje me Kushtetutën dhe legjislacionin në fuqi. Ky është pikërisht mekanizmi i "miratimit nga Kosova", të cilin 35% e të anketuarve, grupi më i madh i vetëm në anketë, deklaruan se do ta pranonin.

Rreth 30% e të anketuarve e kundërshtojnë plotësisht përdorimin e teksteve shkollore nga Serbia, çka sugjeron një ndjeshmëri të lartë publike, veçanërisht lidhur me lëndët që prekin identitetin. Ndërkohë, 19% që mbështesin përdorimin e teksteve me përjashtim të historisë, gjeografisë dhe lëndëve që lidhen me identitetin, e identifikojnë drejtpërdrejt thelbin e problemit, pikërisht ato fusha ku kurrikulat mund të ndryshojnë më së shumti për sa i përket narrativave mbi statusin, historinë dhe identitetin e Kosovës.

²⁴ Shih ligjin:

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2543&langid=2>

A duhet serbët të kenë të drejtën të themelojnë një universitet në Kosovë?

Kundërshtimi në këtë çështje është më i larti i regjistruar në të gjithë anketën. Shumica e shqiptarëve të Kosovës kundërshtojnë të drejtën e serbëve të Kosovës për të themeluar një universitet, edhe pse kjo e drejtë parashikohet nga legjislacioni në fuqi. Ky është hendeku më shqetësues ndërmjet të drejtës së garantuar nga legjislacioni i Kosovës dhe legjitimitetit të saj në opinionin publik. Gjithsej 55,8% e të anketuarve mbështesin qëndrimin "jo" në pyetjen nëse serbët e Kosovës duhet ta kenë të drejtën të themelojnë një universitet në Kosovë. Më konkretisht, 29,4% deklarojnë se kjo e drejtë nuk duhet të njihet edhe nëse ligji e lejon, ndërsa 26,4% shkojnë edhe më tej, duke argumentuar se vetë ligji duhet të ndryshohet për ta ndaluar një të drejtë të tillë. Vetëm 16,4% mbështesin këtë të drejtë ashtu siç parashikohet nga legjislacioni aktual. Ky është një rezultat domethënës, pasi grupi më i madh i të anketuarve nuk kundërshton vetë ligjin, por kundërshton ushtrimin e një të drejte që ligji tashmë e garanton. Me fjalë të tjera, opinioni publik është në kundërshtim me atë që njeh korniza ligjore e Kosovës.

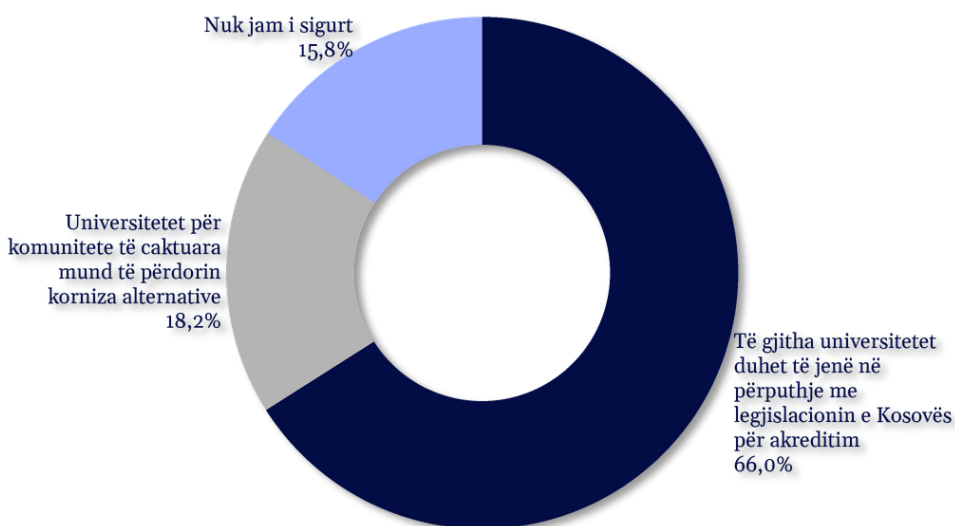
Siç u theksua edhe në seksionin mbi analizën e politikave dhe institucioneve, Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, në nenin 21, përcakton qartë se: "Komuna e Mitrovicës së Veriut do të ketë kompetencë për ofrimin e arsimit të lartë, duke përfshirë regjistrimin dhe licencimin e institucioneve arsimore, rekrutimin, pagesën e pagave dhe trajnimin e personelit mësimdhënës dhe administrativ." Neni 14 i Ligjit Nr. 03/L-068 e rregullon më tej këtë çështje posaçërisht për Universitetin në Mitrovicën e Veriut. Ai e përcakton universitetin si institucion publik autonom, parashikon krijimin e një komisioni të pavarur prej shtatë anëtarësh për shqyrtimin e statutit dhe obligon komunën të sigurojë hapësirat e nevojshme dhe financimin nga buxheti i shtetit të Kosovës. Prandaj, legjislacioni i Kosovës jo vetëm që e lejon ekzistencën e një universiteti për serbët e Kosovës, por e parashikon atë si pjesë të kornizës ligjore, duke rregulluar edhe organizimin dhe financimin e tij. Megjithatë, më pak se një në gjashtë të anketuar mbështet ushtrimin e kësaj të drejte që tashmë garantohet me ligj.

Përgjigjja "nuk jam i sigurt", e zgjedhur nga 27,6% e të anketuarve, tregon për një publik të painformuar, ndërsa kompleksiteti i vetë legjislacionit mund të jetë pjesë e problemit. Më shumë se një e katërta e të anketuarve nuk shprehën një qëndrim. Ky rezultat, me shumë gjasë, pasqyron mungesën e njohurive për atë që parashikon në të vërtetë ligji dhe për funksionimin real të universitetit në fjalë. Neni 14(f) i Ligjit Nr. 03/L-068 përcakton se financimi i universitetit nga Qeveria e Serbisë "duhet të jetë transparent dhe publik, në përputhje me ligjet e Kosovës". Megjithatë, ky detyrim për transparencë nuk është shoqëruar me një kuptim më të mirë nga publiku. Prandaj, grupi prej 27,6% që u përgjigj "nuk jam i sigurt" sugjeron se shumica e këtyre të anketuarve thjesht nuk e dinë se cilat janë rregullimet ligjore që e rregullojnë funksionimin e universitetit, kush e financojnë atë dhe cili është statusi i diplomave të tij. Me fjalë të tjera, kur 27,6% mbeten të pavendosur dhe vetëm 16,4% mbështesin në mënyrë aktive statusin aktual të parashikuar me ligj, bëhet e qartë se shteti përballat jo vetëm me një problem politik, por edhe me një problem serioz të transparencës dhe komunikimit.

Është e rëndësishme të theksohet kontrasti me rezultatin e mëparshëm, sipas të cilit 88,8% e të anketuarve pranojnë të drejtën për arsimim në gjuhën amtare. Kundërshtimi ndaj të drejtës për themelimin e një universiteti mund të pasqyrojë historinë specifike institucionale të Universitetit në Mitrovicë, i cili nuk e njeh shtetësinë e Kosovës dhe funksionon si simboli më i dukshëm i strukturave paralele shtetërore. Prandaj, kundërshtimi mund të jetë i drejtuar më shumë ndaj statusit aktual jashtë kornizës ligjore të këtij institucioni sesa ndaj arsimit të lartë në gjuhën serbe si parim. Rezultati i paraqitur më poshtë e mbështet këtë interpretim.

Qëndrimi ndaj universiteteve që veprojnë në Kosovë

Ekziston një konsensus i qartë dhe i fortë në mesin e shqiptarëve të Kosovës se të njëjtat standarde ligjore duhet të zbatohen për të gjitha universitetet, përfshirë edhe universitetin në gjuhën serbe. Dy të tretat e të anketuarve (66%) janë të mendimit se të gjitha universitetet duhet të jenë në përputhje me legjislacionin e Kosovës për akreditim, pa përjashtime. Ky është qëndrimi dominues dhe tejkalon me një diferencë të konsiderueshme çdo alternativë tjetër, duke qenë më shumë se tri herë më i lartë se përgjigjja e dytë më e shpeshtë.

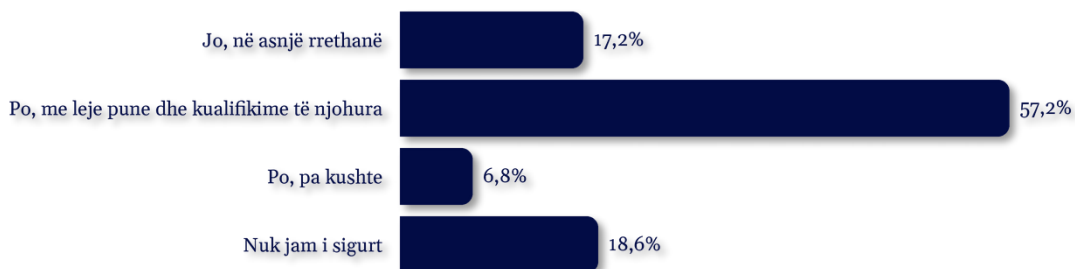

Pakica që mbështet përdorimin e kornizave alternative është shumë e vogël për të shërbyer si bazë për një model të qëndrueshëm me status të veçantë. Vetëm 18,2% e të anketuarve mbështesin qëndrimin se universitetet që u shërbejnë komuniteteve të caktuara mund të funksionojnë sipas kornizave alternative, ndërsa 15,8% janë të pavendosur. Duke pasur parasysh se përgjigjja dominuese mbështet qartë zbatimin e standardeve të njëjta të akreditimit për të gjitha universitetet, ka më shumë gjasë që edhe pjesa prej 15,8% e të pavendosurve, nëse do të duhej të merrte një qëndrim, të anonin drejt pozicionit të shumicës sesa drejt atij të pakicës.

Dallimi ndërmjet 55,8% të të anketuarve që në pyetjen e mëparshme kundërshtuan të drejtën për një universitet në gjuhën serbe dhe 66% që në këtë pyetje mbështesin respektimin universal të standardeve të akreditimit, sugjeron se më shumë të anketuar e pranojnë ekzistencën e një universiteti në gjuhën serbe në Kosovë kur ai funksionon brenda kornizës ligjore të Kosovës, sesa kur çështja paraqitet si një e drejtë abstrakte, e shkëputur nga përputhshmëria me kërkesat institucionale dhe ligjore.

A duhet t'u lejojehet mësimdhënësve nga Serbia të punojnë në Kosovë?

Kur bëhet fjalë për lejimin e mësimdhënësve nga Serbia për të punuar në Kosovë, përgjigjja e opinionit publik të shqiptarëve të Kosovës është një "po" e kushtëzuar. Me fjalë të tjera, debati nuk ka të bëjë me parimin, por me kushtet. Një shumicë e konsiderueshme prej 57,2% e të anketuarve mbështet lejimin e mësimdhënësve nga Serbia për të punuar në Kosovë, me kusht që ata të kenë leje pune dhe kualifikime të njohura. Nëse kësaj i shtohen edhe 6,8% që do ta lejonin këtë pa asnjë kusht, përqindja totale e atyre që mbështesin një formë të tillë lejimi arrin në 64%. Ndërkohë, vetëm 17,2% e kundërshtojnë këtë në çdo rrethanë. Kjo shpërndarje e përgjigjeve sugjeron se, për shumicën e të anketuarve, çështja nëse mësimdhënësit nga Serbia duhet të lejohen të punojnë në Kosovë tashmë ka marrë një përgjigje pozitive. Debati i vërtetë lidhet me kushtet në të cilat kjo duhet të ndodhë.

Vetëm 17,2% mbajnë një qëndrim absolut kundër punësimit të mësimdhënësve nga Serbia në Kosovë, pavarësisht rrethanave. Ky përbën një qëndrim të pakicës dhe relativisht të kufizuar. Megjithatë, grupi prej 18,6% që janë përgjigjur "nuk jam i sigurt" është pothuajse po aq i madh sa grupi që e kundërshton, dhe qëndrimi që ky grup mund të marrë në të ardhmen është i rëndësishëm për të vlerësuar se sa i qëndrueshëm është konsensusi prej 64% në favor të lejitimit. Pyetja kyçe është se çfarë e shpjegon këtë pasiguri. Ndryshe nga pyetja e mëparshme, ku përgjigjja dominuese ishte aq bindëse sa qëndrimi i të pavendosurve nuk do ta ndryshonte ndjeshëm rezultatin, në këtë rast përqindja prej 18,6% e të pavendosurve është mjaftueshëm e madhe sa, nëse do të anonin kryesisht kundër lejitimit, do ta çonin kundërshtimin total në rreth 36%, një pakicë jo e papërfillshme. Megjithatë, interpretimi më i besueshëm është se të anketuarit që nuk janë të sigurt për lejimin e mësimdhënësve nga Serbia nuk janë domosdoshmërisht kundër në aspektin ideologjik, por kanë paqartësi lidhur me aspektet praktike, si mënyra e njohjes së kualifikimeve, funksionimi i lejeve të punës dhe mekanizmat e mbikëqyrjes.

Mjedisi informativ

Njohuritë se legjislacioni i Kosovës rregullon akreditimin e të gjitha shkollave

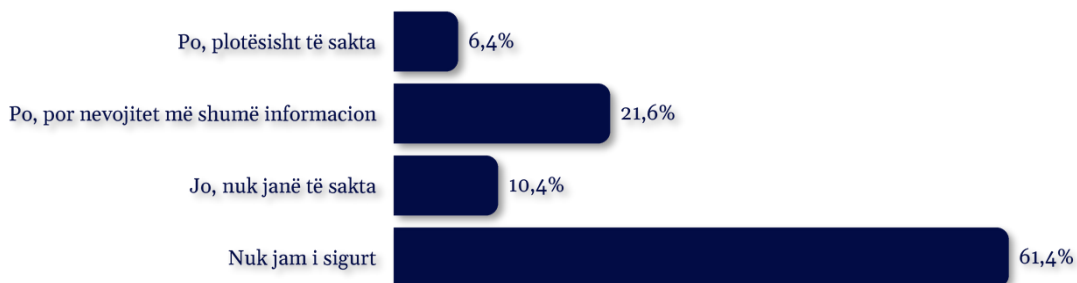
Ekziston një mungesë e theksuar ose e plotë e njohurive për kornizën legjislative të Kosovës lidhur me të drejtat e komuniteteve joshumicë në sektorin e arsimit. Siç paraqitet në grafik, 73,2% e të anketuarve (duke kombinuar përgjigjet "Jo, nuk jam në dijeni" me 36,2% dhe "Nuk jam i sigurt" me 37,0%) nuk mund të konfirmojnë se kanë njohuri për legjislacionin e Kosovës që rregullon akreditimin e shkollave. Kjo shumicë dërrmuese e pasigurisë tregon për një hendek sistemik ndërmjet kornizës ligjore dhe të politikave që ekziston në Kosovë dhe ndërgjegjësimit të publikut për këto rregulla. Kjo sugjeron se strategjia e komunikimit e Qeverisë së Kosovës nuk po arrin të sigurojë shpërndarje efektive të informacionit. Me fjalë të tjera, problemi nuk qëndron te vetë legjislacioni, por te mënyra se si ai u komunikohet qytetarëve.

Fakti që përgjigjja "Nuk jam i sigurt" (37,0%) është, ndonëse me një diferencë të vogël, më e shpeshtë se përgjigjja "Jo, nuk jam në dijeni" (36,2%), ka rëndësi të veçantë analitike. Një i anketuar që përgjigjet "nuk jam i sigurt" është cilësisht i ndryshëm nga ai që përgjigjet "jo", pasi kjo nënkupton se ai ka një njohuri të pjesshme për këtë çështje, por jo mjaftueshëm të qartë për ta konfirmuar. Kjo sugjeron se fushatat ndërgjegjësuere ose informacioni kanë arritur deri te një pjesë e popullsisë, por nuk kanë prodhuar një kuptim të plotë dhe domethënës. Duke pasur parasysh se vetëm 26,4% e të anketuarve konfirmojnë se janë në dijeni të legjislacionit, kjo tregon për një problem në cilësinë e komunikimit, ku informacioni ekziston në forma të fragmentuara ose të paqarta, në vend që të mungojë plotësisht. Prandaj, ndërhyrjet në politikat publike duhet të përqendrohen në qartësinë dhe kuptueshmërinë e informacionit, dhe jo vetëm në rritjen e shtrirjes së komunikimit. Ky është ndoshta një nga rezultatet me rëndësinë më të madhe për politikëbërjen në të gjithë anketën. Korniza ligjore për integrimin e sektorit të arsimit në Kosovë tashmë ekziston.

A bazohen diskutimet publike në informacione të sakta për legjislacionin e Kosovës?

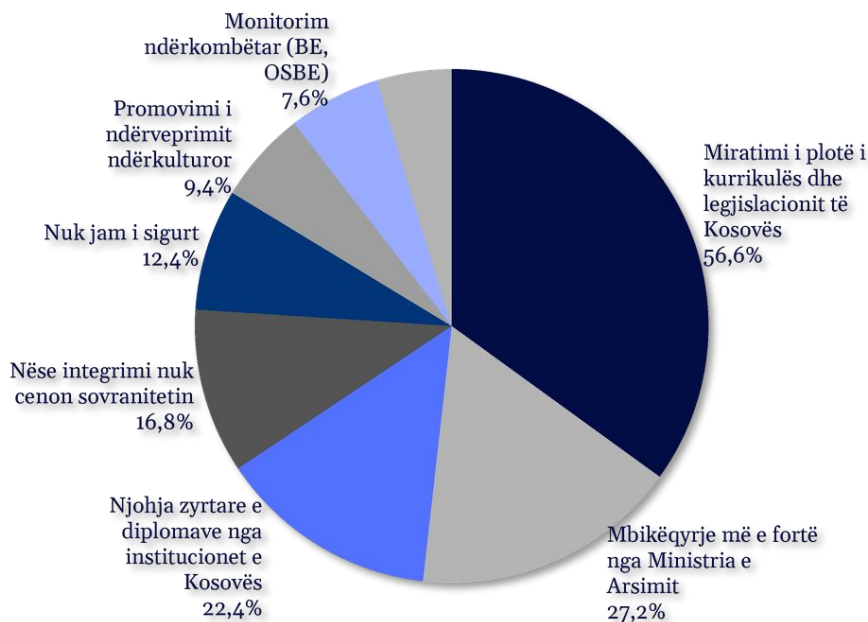
Gjetja dominuese në pyetjen mbi marrëdhënien ndërmjet debatit publik dhe legjislacionit është e qartë: 61,4% e të anketuarve janë përgjigjur "Nuk jam i sigurt" kur janë pyetur nëse diskutimet publike bazohen në informacione të sakta për legjislacionin e Kosovës. Kjo nuk është një shpërndarje e ngushtë apo e balancuar e përgjigjeve, por një shumicë relative bindëse që tejkalon ndjeshëm secilën kategori tjetër të përgjigjeve. Kur shumica e qytetarëve nuk janë në gjendje të vlerësojnë nëse debati publik rreth legjislacionit është i saktë, kjo nënkupton se debati qytetar është shkëputur nga njohuritë e verifikueshme juridike. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e integritetit dhe akreditimit në arsim, ku diskutimet publike të bazuara në informacione të pasakta mund të ndikojnë në kërkesat për politika publike dhe në sjelljen institucionale në mënyra që bien ndesh me vetë kornizën ligjore.

Të dhënat sugjerojnë se Kosova nuk përballet vetëm me një problem të mungesës së informimit, por edhe me atë që mund të quhet një krizë epistemike në debatin publik. Vetëm 6,4% e të anketuarve besojnë se diskutimet publike janë plotësisht të sakta, ndërsa 21,6% japin një përgjigje pjesërisht pozitive, duke pranuar se nevojitet më shumë informacion. Kjo do të thotë se edhe mes atyre që vlerësojnë se diskutimet janë deri diku të sakta, shumica e bëjnë këtë me rezerva. Kur ky rezultat lexohet së bashku me pyetjen e mëparshme, sipas së cilës vetëm 26,4% e të anketuarve ishin në dijeni të legjislacionit përkatës, krijohet një tablo edhe më e qartë: nuk mund të ketë debat publik të informuar për një ligj, ekzistencën e të cilit shumica e qytetarëve nuk e njeh. Së bashku, këto dy pyetje krijojnë një marrëdhënie të qartë shkak-pasojë. Me fjalë të tjera, mungesa e njohurive për legjislacionin (P13) prodhon drejtpërdrejt një debat publik të painformuar (P14). Qytetarët që nuk janë në gjendje të vlerësojnë nëse informacioni që qarkullon është i besueshëm, nuk mund të marrin pjesë në mënyrë domethënëse në debatin për politikat publike.

Kushtet për mbështetje

Çfarë do ta rriste mbështetjen tuaj për integrimin? (deri në 2 përgjigje)

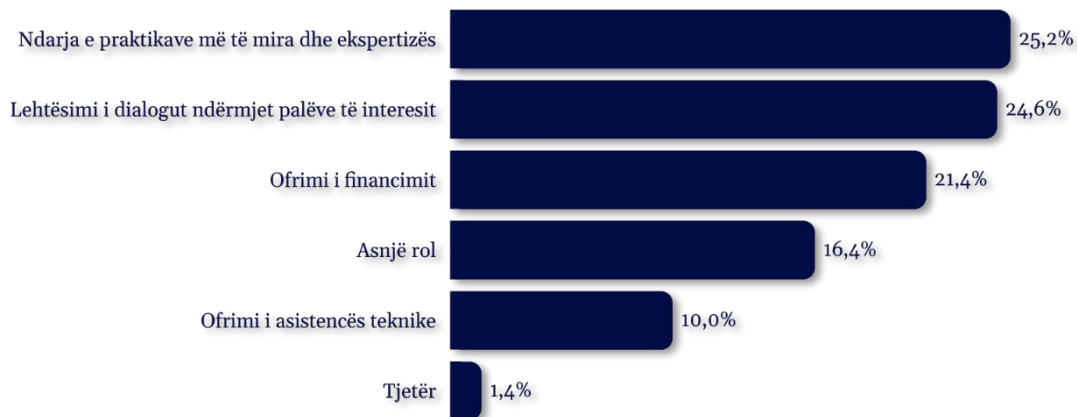

Të dhënat e paraqitura në këtë grafik japin një mesazh të qartë. Plot 56,6% e të anketuarve, përqindja më e lartë me një diferencë të konsiderueshme, zgjedhën miratimin e plotë të kurrikulës dhe legjislacionit të Kosovës si kushtin kryesor për rritjen e mbështetjes së tyre ndaj integrimit të sektorit të arsimit. Kjo përqindje është më shumë se dy herë më e lartë se përgjigja e renditur e dyta, mbikëqyrja më e fortë nga Ministria e Arsimit (27,2%), dhe tejkalon dukshëm opsionet më pak formale, si promovimi i ndërveprimit ndërkulturor (9,4%) ose monitorimi ndërkombëtar (7,6%). Kjo hierarki preferencash tregon se të anketuarit e shohin integrimin kryesisht përmes një qasjeje të bazuar në respektimin e ligjit. Me fjalë të tjera, ata nuk kërkojnë ura kulturore apo gjeste vullneti të mirë, por përputhshmëri konkrete dhe formale me kornizën ligjore të arsimit në Kosovë.

Megjithëse shumica e përgjigjeve tregojnë kushte që mund të përmbushen, 9,2% e të anketuarve deklarojnë se asgjë nuk do ta rriste mbështetjen e tyre për integrimin. Edhe pse bëhet fjalë për një pakicë, kjo përqindje ka rëndësi analitike kur lexohet së bashku me 16,8% e të anketuarve që e kushtëzojnë mbështetjen e tyre me faktin që integrimi të mos cenojë sovranitetin. Në përgjithësi, shqiptarët e Kosovës duket se i japin përparësi respektimit të legjislacionit më shumë sesa mënyrës se si zhvillohet vetë procesi i integrimit.

Roli i BE-së dhe partnerëve ndërkombëtarë

Çfarë roli duhet të luajnë BE-ja dhe partnerët ndërkombëtarë?

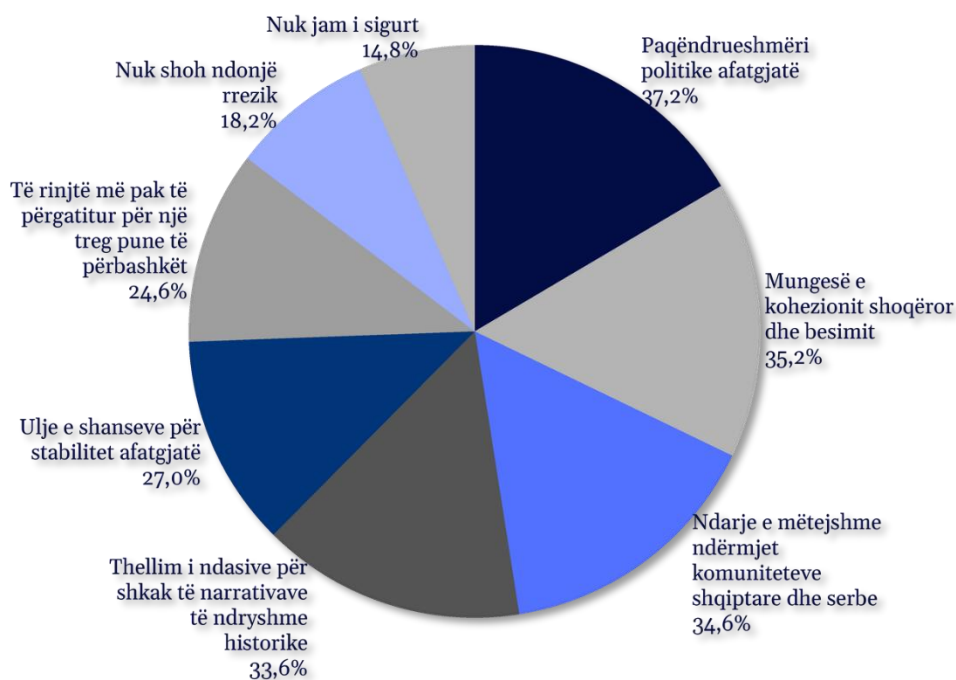

Shqiptarët e Kosovës e shohin Bashkimin Evropian dhe partnerët ndërkombëtarë kryesisht si lehtësues të procesit. Dy rolet më të preferuara për BE-në dhe partnerët ndërkombëtarë janë: ndarja e praktikave më të mira dhe ekspertizës (25,2%) dhe lehtësimi i dialogut ndërmjet palëve të interesit (24,6%). Së bashku, këto dy opsione përbëjnë pothuajse gjysmën e të gjitha përgjigjeve. Me rëndësi është fakti se të dyja pasqyrojnë një preferencë për angazhim të bazuar në njohuri dhe proces, e jo për ndërhyrje materiale. Ofrimi i financimit, megjithëse renditet i treti me 21,4%, mbetet pas dy opsioneve kryesore, çka sugjeron se të anketuarit nuk e perceptojnë sfidën e integritit kryesisht si mungesë burimesh financiare. Përkundrazi, ata duket se i konsiderojnë BE-në dhe partnerët ndërkombëtarë më të vlefshëm kur veprojnë si lehtësues të dialogut dhe ndërmjetësues të njohurive. Kjo ka implikime të drejtpërdrejta për mënyrën se si aktorët ndërkombëtarë duhet ta pozicionojnë angazhimin e tyre, duke u fokusuar në besueshmërinë teknike dhe lehtësimin e dialogut.

Me 16,4% të përgjigjeve, opsioni "Asnjë rol" është kategoria e katërt më e zgjedhur, duke lënë pas asistencën teknike (10,0%) dhe të gjitha opsionet e tjera të mbetura. Ky nivel i kundërshtimit ndaj çdo përfshirjeje ndërkombëtare sugjeron se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve e konsideron angazhimin e BE-së dhe partnerëve ndërkombëtarë në procesin e integritit të arsimit si të panevojshëm ose të padëshiruar në këtë kontekst. Kur ky rezultat lexohet së bashku me shqetësimet lidhur me sovranitetin, të identifikuar në Pyetjen 15, duket se një segment i popullsisë vendos kufij të qartë ndaj ndikimit të jashtëm në çështjet arsimore të Kosovës. Partnerët ndërkombëtarë që veprojnë në këtë fushë duhet ta kenë parasysh këtë qëndrim, pasi ndërhyrjet që perceptohen si tejkalim i rolit të tyre mund të zvogëlojnë, e jo të rrisin, mbështetjen publike për përpjekjet e integritit.

Rreziqet afatgjata të status quo-së

Rreziqet kryesore nëse ndarja në arsim vazhdon edhe për 5 deri në 10 vjet (deri në 3 përgjigje)

Të anketuarit shqiptarë të Kosovës e perceptojnë ndarjen e sistemit arsimor kryesisht si një çështje politike dhe shoqërore. Katër rreziqet më të përmendura, paqëndrueshmëria politike afatgjatë (37,2%), mungesa e kohezionit shoqëror dhe besimit (35,2%), ndarja e mëtejshme ndërmjet komuniteteve shqiptare dhe serbe (34,6%) dhe thellimi i ndasive për shkak të narrativave të ndryshme historike (33,6%), grupohen brenda një intervali të ngushtë dhe ndajnë të njëjtën temë kryesore: shqetësimet për kohezionin shoqëror dhe qeverisjen. Në të kundërt, ulja e përgatitjes për tregun e punës (24,6%) renditet dukshëm më poshtë. Kjo sugjeron se të anketuarit, të paktën ndër shqiptarët e Kosovës, e kuptojnë në mënyrë intuitive ndarjen e sektorit të arsimit në Kosovë si para së gjithash një sfidë politike dhe ndëretnike. Për politikëbërësit, kjo mund të ketë rëndësi, pasi argumentet për integrimin që theksojnë përfitimet ekonomike mund të kenë më pak jehonë sesa ato që bazohen në stabilitet, ndërtimin e besimit dhe përmirësimin e marrëdhënieve ndërmjet komuniteteve, të paktën te shqiptarët e Kosovës.

Megjithatë shumica e të anketuarve identifikojnë rreziqe të rëndësishme, 18,2% nuk shohin ndonjë rrezik të madh, ndërsa 14,8% deklarojnë se nuk janë të sigurt. Së bashku, këto dy grupe përbëjnë afërsisht një të tretën e të anketuarve. Kjo përfaqëson një pjesë të konsiderueshme të mostrës që ose i nënvlerëson, ose nuk është në gjendje të artikulojë pasojat e vazhdimit të ndarjes së sistemit arsimor. Kur ky rezultat lexohet së bashku me gjetjen e pyetjes së mëparshme, sipas së cilës 9,2% deklaruan se asgjë nuk do ta rriste mbështetjen e tyre për integrimin, duket se kemi të bëjmë me një grup që mban një qëndrim të qëndrueshëm mosangazhimi. Ky grup, me shumë gjasë, nuk e konsideron ndarjen e sektorit të arsimit si një problem që kërkon zgjidhje..

Përfundime dhe rekomandime

Anketa nxjerr në pah pesë përfundime kryesore.

Së pari, të drejtat gjuhësore nuk kontestohen. Plot 88,8% e të anketuarve pranojnë se nxënësit serbë duhet të arsimohen në gjuhën e tyre amtare. Kundërshtimi i shqiptarëve ndaj sistemit paralel nuk lidhet me gjuhën, por me autoritetin institucional. Ngatërimi i këtyre dy çështjeve dobëson argumentet e të dyja palëve në debatin për integrimin.

Së dyti, mbështetja për integrimin është e kushtëzuar dhe konkrete. Kushti kryesor, përputhshmëria e plotë e shkollave me mësim në gjuhën serbe me kurrikulën dhe legjislacionin e Kosovës, është pikërisht ajo që kërkon tashmë ligji i Kosovës. Të anketuarit pranojnë gjithashtu përdorimin e teksteve shkollore nga Serbia me miratimin e Kosovës, angazhimin e mësimdhënësve nga Serbia me kualifikime dhe dokumentacion të rregullt, si dhe funksionimin e një universiteti në gjuhën serbe brenda kornizës së akreditimit të Kosovës. Ky qëndrim është i qëndrueshëm në të gjitha pyetjet përkatëse të anketës.

Së treti, baza e informimit është e dobët. Plot 73,2% e të anketuarve nuk ishin në dijeni se legjislacioni i Kosovës tashmë rregullon akreditimin e të gjitha shkollave. 60,4% dinë shumë pak për atë që mësohet në shkollat me mësim në gjuhën serbe, ndërsa 61,4% nuk janë në gjendje të vlerësojnë nëse debati publik mbi këtë çështje bazohet në informacione të sakta. Këto mangësi tregojnë se qëndrimet aktuale, ndonëse autentike, mbështeten në informacion të paplotë dhe mund të ndryshojnë ndjeshëm me rritjen e njohurive mbi faktet.

Së katërti, grupi neutral (41% në Pyetjen 6) nuk është pasiv. Pjesëtarët e këtij grupi kanë preferenca të qarta për kushtet dhe modelin e integrit, por presin një plan konkret dhe të besueshëm përpara se të shprehin mbështetjen e tyre.

Së pesti, modeli i preferuar për integrimin e sektorit të arsimit është i qartë. Plot 78,6% mbështesin një model integrimi nën autoritetin institucional të Kosovës, 57,4% favorizojnë integrimin e plotë, ndërsa 21,2% preferojnë një model hibrid. Vetëm 11,6% mbështesin ruajtjen e sistemit aktual.

Dallimi ndërmjet 34% të të anketuarve që deklarojnë mbështetje të përgjithshme për integrimin (Pyetja 6) dhe 57,4% që zgjedhin integrimin e plotë si modelin e tyre të preferuar (Pyetja 7) pasqyron një pranim të kushtëzuar brenda grupit neutral. Shndërrimi i kësaj mbështetjeje potenciale në mbështetje aktive publike është, para së gjithash, një sfidë komunikimi.

Kundërshtimi më i fortë ndaj një universiteti në gjuhën serbe (Pyetja 10, 55,8% kundër), krahasuar me pranimin e gjerë të të drejtave gjuhësore, teksteve shkollore dhe mësimdhënësve, pasqyron historinë specifike institucionale të universitetit që funksionon në veri të Kosovës, dhe jo domosdoshmërisht kundërshtim ndaj arsimit të lartë në gjuhën serbe si parim. Rezultati i Pyetjes 11, ku 66% mbështesin zbatimin universal të standardeve të akreditimit, konfirmon se integrimi i një institucioni të arsimit të lartë në gjuhën serbe brenda kornizës ligjore të Kosovës do të gëzonte mbështetje më të madhe publike.

Rekomandime

Për institucionet e Kosovës

- Kur ta lejojnë rrethanat objektive, integrimi i sektorit të arsimit duhet të paraqitet si zbatim i legjislacionit ekzistues dhe jo si një politikë e re. Integrimi kërkon akreditimin e të gjitha shkollave dhe miratimin e kurrikulave nga Ministria e Arsimit e Kosovës, kërkesa që tashmë janë të parashikuara në legjislacionin e Kosovës. Paraqitja e integritit në këtë mënyrë është jo vetëm më e saktë, por edhe ka më shumë gjasa të ruajë mbështetjen publike sesa një qasje retorike e bazuar në pretendime për sovranitet.
- Të komunikohet qartë se institucionet arsimore në gjuhën serbe, shkollat dhe universiteti, nuk janë të rrezikuara. Opinioni publik shqiptar në Kosovë tashmë e pranon ekzistencën e tyre. Theksimi i qartë i këtij fakti do të zvogëlojë rezistencën e bazuar në frikë brenda komunitetit serb të Kosovës dhe do të shmangte keqinterpretimet e ardhshme të qëndrimit të Qeverisë.
- Procesi i integritit duhet të fillojë me arsimin fillor. Rezervat publike janë më të theksuara në raport me arsimin e lartë, veçanërisht për universitetin. Fillimi nga arsimi fillor do t'i mundësonte Qeverisë të krijojë precedentë në zbatimin e legjislacionit dhe të ndërtojë besim përpara trajtimit të nivelit universitar, i cili mbetet më i debatueshëm.
- Të zhvillohet një fushatë e vazhdueshme informuese mbi kornizën ligjore. Plot 73,2% e shqiptarëve të Kosovës të anketuar nuk ishin në dijeni se legjislacioni i Kosovës tashmë rregullon akreditimin e të gjitha shkollave. Pa këtë bazë të domosdoshme informacioni, debati publik do të vazhdojë të prodhojë më shumë konfuzion sesa qartësi.
- Të zgjerohet dhe të forcohet puna e Komisionit për Verifikimin e Diplomave. Deri në mars të vitit 2026 ishin verifikuar mbi 700 diploma. Zgjerimi i këtij mekanizmi do të përmirësonte mundësitë për të diplomuarit serbë dhe do të krijonte një precedent institucional për integrimin në arsimin e lartë, pavarësisht negociatave më të gjera politike.
- Të realizohet një hartëzim gjithëpërfshirës i shkollave me mësim në gjuhën serbe. Një hartëzim që përfshin shpërndarjen gjeografike, infrastrukturën, kurrikulat, kualifikimet e mësimdhënësve dhe statusin e përfutshëm me legjislacionin do të ishte parakusht për marrjen e vendimeve të bazuara në evidencë lidhur me procesin e integritit.

Për shoqërinë civile

- Të hartohen dhe shpërndahen materiale informuese të qarta dhe të kuptueshme për publikun mbi atë që mësohet realisht në shkollat me mësim në gjuhën serbe, çfarë parashikon legjislacioni i Kosovës dhe çfarë do të ndryshonte, apo nuk do të ndryshonte, procesi i integritit. Përqindja prej 60,4% e të anketuarve që deklarojnë se nuk janë të informuar përbën një boshllëk konkret që shoqëria civile është në pozitë më të mirë se institucionet për ta adresuar.
- Të zhvillohen dhe financohen programe arsimore ndërmjet komuniteteve, si projekte të përbashkëta, shkëmbime të nxënësve dhe programe të përbashkëta të edukimit qytetar. Integrimi politik krijon kornizën institucionale, ndërsa besimi shoqëror ndërtohet përmes ndërveprimit të drejtpërdrejtë.
- Të monitorohet opinioni publik në mënyrë afatgjatë. Përsëritja periodike e anketave do të mundësonte vlerësimin e mënyrës se si informacioni, zhvillimet politike dhe komunikimi publik ndikojnë në qëndrimet e opinionit publik të shqiptarëve të Kosovës me kalimin e kohës.

Për partnerët ndërkombëtarë (BE, OSBE, Këshilli i Evropës)

- Formulimi i Bashkimit Evropian se integrimi duhet të zhvillohet "në përputhje me marrëveshjet e dakorduara dhe legjislacionin e Kosovës" është i saktë, por mbetet i pamjaftueshëm në aspektin e qartësisë. Theksimi i qartë se legjislacioni i Kosovës tashmë përfshin kërkesat për akreditimin e të gjitha shkollave do të ndihmonte në eliminimin e paqartësive.
- Procesi i integrit të arsimit duhet të trajtohet veçmas nga çështja e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe. Lidhja e këtyre dy proceseve ka penguar përparimin e të dyjave. Zbatimi i integrit të shkollave si pjesë e legjislacionit ekzistues të Kosovës, ndërsa trajtimi i Asociacionit veçmas si çështje e negociatave politike, do të mundësonte përparim aty ku ai është i realizueshëm. Megjithatë, është e qartë se një qasje e tillë mund të mos jetë e pranueshme për komunitetin serb të Kosovës dhe, nëse zbatohet pa konsultim dhe koordinim të duhur me përfaqësuesit e këtij komuniteti, mund të ketë pasoja serioze.

Perspektivat e serbëve të Kosovës mbi integrimin e arsimit në gjuhën serbe

Ognjen Gogić

Hyrje

Pozita e institucioneve arsimore në gjuhën serbe që funksionojnë në Kosovë në kuadër të sistemit arsimor të Serbisë paraqet një nga çështjet institucionale të papajtueshme në marrëdhëniet ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Polemikët për statusin e tyre dhe spekulimet për integrim të mundshëm në sistemin e Kosovës kanë shkaktuar shqetësim për komunitetin serb në Kosovë, i cili mbështetet në shërbimet²⁵ të tyre. Pyetja themelore që shtrohet është se çfarë pasojash mund të ketë ndryshimi i mundshëm i statusit të tyre të nxënësit, studentët dhe të punësuarit, por edhe të komuniteti serb në tërësi.

Në Kosovë tashmë ekziston një sistem arsimor i përhapur territorial dhe i lidhur funksionalisht në gjuhën serbe që funksionon në kuadër të sistemit arsimor të Serbisë. Ai përfshin arsimin parashkollor, fillor, të mesëm dhe të lartë, duke përfshirë studimet universitare dhe profesionale, dhe institucionet që e përbëjnë atë janë të lidhura me kurrikulë të përbashkët, cikle arsimore, rregullat e vlerësimit dhe provimit, të dhënat, dokumentet arsimore dhe kualifikimet. Nxënësit dhe studentët tashmë janë në faza të ndryshme të arsimit, punonjësit kanë krijuar marrëdhënie pune, institucionet kanë krijuar sisteme menaxhuese dhe financuese, ndërsa në arsimin e lartë është zhvilluar bashkëpunimi ndërkombëtar.

Në të njëjtën kohë, korniza normative e Kosovës përmban një numër dispozitash që kanë të bëjnë me organizimin e arsimit në gjuhën serbe. Gjuha serbe ka statusin e gjuhës zyrtare, është paraparë e drejta për arsimim publik në gjuhën serbe, rregullohen kompetencat arsimore të komunave, përdorimi i planprogrameve, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia, bashkëpunimi dhe mbështetja financiare e Serbisë dhe pozita e veçantë juridike e universitetit publik në gjuhën serbe. Megjithatë, këto zgjidhje normative nuk janë zbatuar në praktikë. Në bazë të asaj kornize ligjore, nuk u krijua një rrjet i institucioneve arsimore që do të zhvillonin veprimtari arsimore në gjuhën serbe në kuadër të sistemit arsimor të Kosovës.

Shërbimet arsimore në gjuhën serbe aktualisht ofrohen nga institucionet që funksionojnë në sistemin arsimor të Serbisë. Ata ofrojnë shërbime arsimore për komunitetin serb në pjesë të ndryshme të Kosovës. Statusi, organizimi, procesi i mësimdhënies, evidenca, marrëdhëniet e punës dhe financimi i tyre nuk janë përcaktuar në bazë të kornizës normative të Kosovës. Një ndryshim i mundshëm i statusit të këtyre institucioneve, pra, nuk do të nënkuptonte themelimin e arsimit në gjuhën serbe që në fillim, por ndryshim të pozitës institucionale të sistemit arsimor tashmë ekzistues dhe funksionalisht të lidhur.

Rregulloret e Kosovës rregullojnë mënyrën në të cilën institucionet arsimore themelohen, regjistrohen, licencohen dhe akreditohen dhe në çfarë kushtesh ato kryejnë veprimtari arsimore brenda sistemit të Kosovës. Megjithatë, ato nuk përmbajnë një regjim të veçantë ligjor për marrjen ose ndryshimin e statusit të institucioneve që tashmë funksionojnë në një sistem tjetër arsimor, as rregulla për kalimin e sistemit ekzistues si tërësi e ndërlidhur. Prandaj, procedurat e rregullta për themelimin e institucioneve dhe

²⁵ Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS), "Transkripti i deklaratës për media të Përfaqësuesit të Posaçëm të BE-së për dialog, *Sørensen*", 14 mars 2026, https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/transcript-eur-dialogue-sorensen%E2%80%99s-press-remarks_en.

përcaktimin e kushteve për punën e tyre nuk japin në vetvete përgjigje për pyetjet që dalin nga kalimi i një sistemi tashmë të krijuar nga një kuadër ligjor dhe institucional në tjetrin.

Prandaj, pyetja qendrore e kësaj analize është nëse një ndryshim i mundshëm i statusit të institucioneve ekzistuese arsimore, nëse ndodh, mund të zbatohet brenda sistemit aktual ligjor të Kosovës duke ruajtur vazhdimësinë e arsimit në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë. Kjo i referohet jo vetëm statusit formal të institucioneve, por edhe vazhdimin të shkollimit të nxënësve dhe studentëve, vlefshmërisë së klasave të kryera më parë, provimeve të dhëna dhe kualifikimeve të fituara, vazhdimësisë së të dhënave dhe dokumenteve arsimore, marrëdhënieve të vendosura të punës së punonjësve, menaxhimit, financimit dhe lidhjeve të tjera funksionale mbi të cilat bazohet sistemi ekzistues.

Analiza nuk nis nga supozimi se integrimi i institucioneve arsimore në gjuhën serbe është dakorduar apo i paracaktuar, i nevojshëm apo i dëshirueshëm dhe as nuk kërkon të ofrojë një model për zbatimin e tij. Qëllimi i saj është të shqyrtojë shtrirjen dhe kufijtë e kornizës ekzistuese ligjore të Kosovës në lidhje me një ndryshim të mundshëm të statusit të sistemit ekzistues, pasojat që mund të ketë një ndryshim i tillë dhe çështjet që do të duhej të rregulloheshin paraprakisht për të ruajtur vazhdimësinë e arsimit, të drejtat e fituara të nxënësve dhe studentëve dhe vazhdimësinë e marrëdhënieve juridike të vendosura të punonjësve.

Hulumtimi është kryer duke përdorur dy metoda plotësuese. Këto janë analiza e dokumenteve dhe hulumtimi i anketave. Analiza e dokumenteve është përdorur për të shqyrtuar sistemin ekzistues të arsimit në gjuhën serbe në Kosovë, kornizën normative të Kosovës relevante për arsimin në gjuhën serbe dhe marrëveshjet e arritura në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Kushtetuta dhe legjislacioni përkatës i Kosovës, aktet nënligjore, marrëveshjet e dialogut, rregulloret relevante të Serbisë për funksionimin e sistemit ekzistues arsimor, si dhe të dhënat zyrtare dhe burimet e tjera të disponueshme për arsimin në gjuhën serbe janë të mbuluara. Vëmendje e veçantë i kushtohet të drejtave në fushën e arsimit në gjuhën serbe, shpërndarjes së kompetencave, përdorimit të programeve mësimore nga Serbia, pozitës së Universitetit, financimit, njohjes së kualifikimeve dhe mundësive për bashkëpunim institucional.

Hulumtimi i anketues është përdorur për të shqyrtuar qëndrimet e pjesëtarëve të komunitetit serb ndaj institucioneve ekzistuese arsimore dhe integritetit të mundshëm të tyre në sistemin e Kosovës. Hulumtimi u krye midis marsit dhe prillit 2026 duke intervistuar drejtpërdrejt të anketuarit e rritur ballë për ballë, në një kampion total prej 300 të anketuarve. Gjysma e kampionit, pra 150 të anketuar, ishin nga katër komuna në veri të Ibrit, ndërsa 150 të anketuar ishin nga zonat me shumicë serbe në jug të Ibrit.

Anketa shqyrtoi rëndësinë e institucioneve ekzistuese arsimore për të anketuarit dhe familjet e tyre, qëndrimet ndaj integritetit të mundshëm, besimin në institucione, pranueshmërinë e skenarëve të ndryshëm dhe pasojat e pritshme të një ndryshimi të mundshëm të statusit. Në veçanti, u diskutuan shqetësimet lidhur me planprogramin, gjuhën dhe identitetin serb, cilësinë e arsimit, njohjen e diplomave dhe kualifikimeve, pozitën e të punësuarve, financimin dhe lidhjet institucionale me Serbinë.

Analiza është e organizuar në disa tërësi të ndërlidhura. Pas hyrjes, fillimisht paraqitet sistemi ekzistues arsimor në gjuhën serbe në Kosovë, shtrirja e tij territoriale, ndërlidhja funksionale dhe kalueshmëria arsimore. Më pas paraqiten rezultatet e hulumtimit të anketues për rëndësinë që këto institucione kanë për të anketuarit nga komuniteti serb, qëndrimet e tyre ndaj integritetit të mundshëm dhe pasojat e pritshme të ndryshimit të statusit të tyre.

Kapitulli vijues analizon kornizën normative të Kosovës për arsimin në gjuhën serbe dhe përcakton të drejtat, kompetencat dhe mekanizmat që ajo përcakton. Pas kësaj, kufijtë e kornizës ligjore ekzistuese konsiderohen në lidhje me një ndryshim të mundshëm të statusit të sistemit arsimor që tashmë

funksionon në sistemin e Serbisë. Një kapitull i veçantë i kushtohet marrëveshjeve të arritura në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës dhe rëndësisë së tyre për çështjet që shkojnë përtej fushëveprimit të rregullimit të njëanshëm ligjor.

Diskutimi përfundimtar i lidh gjetjet juridike, institucionale dhe empirike dhe shqyrton tri parakushte të ndërlidhura për një tranzicion të mundshëm institucional. Analiza nisët nga gjetja se korniza normative ekzistuese e Kosovës rregullon një varg të drejtash dhe mekanizmash relevantë për arsimin në gjuhën serbe, por nuk është konceptuar si regjim për ndryshimin e statusit të një sistemi që tashmë funksionon në një kornizë tjetër juridike dhe institucionale. Marrëveshjet ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës rregullojnë çështje të caktuara relevante për arsimin, por as ato nuk përmbajnë një model të plotë të një tranzicioni të tillë. Njëkohësisht, rezultatet e anketës tregojnë mungesë pothuajse të plotë të mbështetjes për integrim ndër të anketuarit nga komuniteti serb, nivel shumë të ulët të besimit në institucionet e Kosovës dhe shqetësim të theksuar për pasojat e mundshme ndaj programeve mësimore, cilësisë së arsimit, njohjes së diplomave, pozitës së punonjësve dhe lidhjeve me Serbinë.

Në bazë të këtyre gjetjeve, në diskutim janë veçuar tri grupe çështjesh, të cilat nuk do të mund të mbeteshin të pazgjidhura nëse do të trajtohej fare ndryshimi i statusit. E para i referohet nevojës për një kuadër të posaçëm ligjor kalimtar që do të rregullonte vazhdimësinë e arsimit, të dhënat, kualifikimet, menaxhimin, financimin dhe marrëdhëniet juridike tashmë të krijuara. E dyta lidhet me nevojën për një mekanizëm institucional që mund të përfshijë një sistem arsimor të përhapur territorial dhe funksionalisht të lidhur në gjuhën serbe, duke përfshirë institucionet që ndodhen jashtë komunave me shumicë serbe. E treta i referohet çështjeve që prodhojnë efekte juridike, arsimore ose financiare në të dy sistemet dhe që për rrjedhojë nuk mund të rregullohen plotësisht me akte të njëanshme, por kërkojnë një marrëveshje ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Diskutimi përfundimtar tregon se ndryshimi i mundshëm i statusit nuk do të ishte vetëm çështje e përfshirjes formale të institucioneve individuale në kornizën e re ligjore, por çështje e ruajtjes së kontinuitetit të sistemit ekzistues arsimor dhe parandalimit të çrregullimeve që do të preknin drejtpërdrejt përdoruesit e tij, por edhe komunitetin serb në Kosovë në tërësi.

Sistemi arsimor në gjuhën serbe në Kosovë

Institucionet arsimore në Kosovë që mësojnë në gjuhën serbe sipas sistemit arsimor të Serbisë nuk përfaqësojnë vetëm shumën e shkollave individuale. Është një sistem i përhapur territorial dhe i lidhur funksionalisht që përfshin institucionet parashkollore, shkollat fillore dhe të mesme, shkollat amë dhe paralelet e ndara, si dhe arsimin e lartë që përfshin Universitetin e Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut dhe Akademinë e Studimeve Profesionale me seli në Leposaviq.

Së bashku, këto institucione formojnë sistemin arsimor në gjuhën serbe, bazuar në programet e përbashkëta, ciklet arsimore, rregullat e vlerësimit, të dhënat, dokumentet publike dhe kualifikimet. Në kuadër të atij sistemi, institucionet në vazhdimësi ofrojnë shërbime arsimore, punonjësit kryejnë mësim, ndërsa nxënësit dhe studentët ndjekin programe. Prandaj, çdo ndryshim i mundshëm i statusit të këtyre institucioneve do t'i referohej sistemit arsimor tashmë të krijuar dhe funksional, e jo themelimit të arsimit në gjuhën serbe që nga fillimi.

Shtrirja territoriale

Kur shikohet organizimi ekzistues i sistemit arsimor në gjuhën serbe në Kosovë, është e nevojshme të merret parasysh numri, lloji dhe shpërndarja territoriale e institucioneve që e përbëjnë atë. Të dhënat zyrtare të plota dhe të përditësuara rregullisht për shtrirjen e tij institucionale dhe territoriale, megjithatë, nuk janë të disponueshme. Enti Republiken i Statistikave të Serbisë thotë se që nga viti 1999 nuk ka të dhëna për Kosovën dhe se ato nuk janë përfshirë në statistikave të rregullta përmblendhëse të arsimit²⁶. Sipas një pasqyre të publikuar nga Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve në Kosovë në vitin 2018, vlerësohet se rrjeti i institucioneve arsimore në gjuhën serbe në Kosovë përfshinte afërsisht 69 shkolla fillore dhe 34 të mesme me përafërsisht 17.456 nxënës²⁷. Institucionet ishin të shpërndara në gjashtë nga shtatë rajonet e Kosovës, pra në të gjitha, përveç Gjakovës. Sipas të dhënave të administratës arsimore të Serbisë nga viti 2021, në sistemin e Serbisë në Kosovë funksiononin 71 shkolla fillore, 29 shkolla të mesme dhe 18 institucione parashkollore. Arsimin fillor e kanë vijuar 10.735 nxënës, ndërsa të mesëm 4.785 nxënës.²⁸

Arsimi në gjuhën serbe nuk kufizohet në veri të Kosovës ose vetëm në komunat me shumicë serbe. Institucionet arsimore në gjuhën serbe ndodhen në komunat në veri të Kosovës, në komunat me shumicë serbe në jug të Ibrit, si dhe në mjediset ku jeton komuniteti serb, të cilat u përkasin komunave ku ky komunitet nuk përbën shumicën. Rrjeti përfshin edhe paralele të ndara që mundësojnë qasje në arsim në mjedise më të vogla, të largëta dhe të të kthyerve.

Në nivelin e arsimit të lartë, rol qendror e ka Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut. Universiteti ka pasur vazhdimësi institucionale dhe ligjore që nga themelimi i tij në vitin 1969. Pas shpërnguljes nga Prishtina në vitin 1999, ai vazhdoi të funksionojë në kuadër të sistemit të arsimit të lartë të Serbisë, dhe që nga viti 2001 selia e tij e përkohshme gjendet në Mitrovicën e Veriut. Sipas

²⁶ Enti i Statistikave të Republikës së Serbisë, "Arsimi - metadat", seksioni 03.7 "Zona e referencës", https://data.stat.gov.rs/Metadata/11_Obrazovanje/Html/11_ESMS_G0_2016_2.html.

²⁷ Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve në Kosovë, Arsimi në gjuhën serbe në Kosovë, nëntor 2018, <https://www.ecmikosovo.org/wp-content/uploads/2023/04/Education-in-Serbian-Language-ENG.pdf>.

²⁸ Kosovo Online, "Zaporožac: Në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë kemi mbi 15.000 nxënës, synimi është që të ketë edhe më shumë", 2 qershor 2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/zaporozac-u-srpskim-sredinama-na-kosovu-imamo-preko-15000-ucenika-cilj-da-ih-bude-jos>.

Universitetit, ai ka dhjetë fakultete, me rreth 9.000 studentë dhe më shumë se njëqind programe studimi në nivele të ndryshme studimi. Fakultetet janë të shpërndara në Mitrovicën e Veriut, Zveçan dhe Leposaviq, gjë që tregon se arsimi i lartë ka edhe një strukturë territoriale ndërkomunale.²⁹ Përveç Universitetit, në kuadër të sistemit të arsimit të lartë të Serbisë funksionon edhe Akademia e Studimeve Profesionale me seli në Leposaviq.³⁰

Ndërlidhja funksionale dhe kalueshmëria arsimore

Edhe pse institucionet arsimore në gjuhën serbe janë të shpërndara territorialisht në mjedise të ndryshme, ato nuk funksionojnë si entitete të veçanta, por si pjesë e një sistemi të unifikuar arsimor. Ai përfshin institucione të niveleve të ndryshme, nga arsimi parashkollor deri në arsimin e lartë, që veprojnë në zona të ndryshme lokale. Këto institucione i lidh jo vetëm gjuha e përbashkët e mësimdhënies. Karakteri i sistemit të arsimit në gjuhën serbe buron nga fakti se këto institucione aplikojnë një kornizë të përbashkët mësimore dhe të kualifikimeve, organizojnë mësimin përmes cikleve të ndërlidhura dhe mbajnë evidenca që mundësojnë vazhdimin e arsimit brenda të njëjtit sistem. Falë këtyre lidhjeve, institucionet e shpërndara në mjedise të ndryshme funksionojnë si pjesë e sistemit unik arsimor në gjuhën serbe në Kosovë.

Lidhja funksionale e sistemit arsimor në gjuhën serbe në Kosovë ka dimension horizontal dhe vertikal. Ekziston një lidhje horizontale ndërmjet institucioneve të të njëjtut nivel arsimor, të cilat punojnë sipas planprogrameve dhe programeve të njëjta, zbatojnë rregullat e përbashkëta të vlerësimit dhe dhënies së provimeve, mbajnë evidencë dhe nxjerrin dokumente publike sipas të njëjtave rregullore. Prandaj, ndryshimi i shkollës brenda sistemit i mundëson nxënësit të vazhdojë shkollimin në klasën përkatëse dhe sipas të njëjtut program arsimor.

Ekziston një lidhje vertikale midis niveleve të ndryshme të arsimit. Në sistemin e Serbisë, arsimi fillor është i detyrueshëm dhe zgjat tetë vjet. Ai organizohet në dy cikle me nga katër klasa secila. Pas përfundimit të klasës së tetë, nxënësit i nënshtrohen provimit përfundimtar dhe aplikojnë për t'u pranuar në shkollat e mesme, ato profesionale apo artistike. Pas përfundimit të arsimit të mesëm katërvjeçar dhe plotësimit të kushteve për regjistrim, nxënësit mund të vazhdojnë shkollimin e tyre në Universitetin e Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut, Akademinë e Studimeve Profesionale ose në institucione të tjera të arsimit të lartë në sistemin e Serbisë. Shkollat fillore dhe të mesme, Universiteti dhe Akademia përfaqësojnë kështu pjesë të lidhura të së njëjtës rrugë arsimore. Në të njëjtën kohë, Universiteti arsimon një pjesë të stafit mësimor, profesional dhe administrativ që u nevojitet institucioneve të tjera arsimore brenda sistemit.

Ndërlidhja ndërkombëtare dhe njohja e kualifikimeve arsimore

Institucionet arsimore në gjuhën serbe që veprojnë në Kosovë në sistemin e Serbisë nuk janë të lidhura vetëm me institucionet brenda atij sistemi. Dokumentet arsimore që ato lëshojnë janë dokumente publike të sistemit arsimor të Serbisë dhe mund të përdoren për vazhdimin e arsimit ose për punësim jashtë vendit, në përputhje me rregullat dhe procedurat e njohjes që zbatohen në shtetin ose institucionin pritës.

31

²⁹ Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut, <https://pr.ac.rs/>.

³⁰ Akademia e Studimeve Profesionale, <http://ves-pec.edu.rs/>.

³¹ Rrjetet ENIC-NARIC, "Individët që dëshirojnë të studiojnë/punojnë jashtë vendit". <https://www.enic-naric.net/page-individuals-wishing-study-work-abroad>.

Lidhja ndërkombëtare është veçanërisht e zhvilluar në arsimin e lartë. Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut ka një kartë Erasmus për arsimin e lartë për periudhën 2021–2027, e cila i mundësoi pjesëmarrjen në programet e Bashkimit Evropian në fushën e arsimit të lartë, mobilitetit të studentëve dhe punonjësve dhe bashkëpunimit me institucionet e huaja të arsimit të lartë.³² Universiteti është i regjistruar në programet evropiane me kodin Erasmus XK KOSOVKS01, numrin PIC 951280553 dhe numrin OID E10127429.³³

Universiteti thekson se përmes marrëveshjeve dypalëshe ka vendosur bashkëpunim me më shumë se 90 universitete në Evropë dhe në pjesë të tjera të botës. Është anëtar me të drejta të plota i Asociacionit Evropian të Universiteteve, nënshkrues i Magna Charta Universitatum dhe merr pjesë në programe e projekte si Erasmus+, Erasmus Mundus, Horizon Europe dhe CEEPUS. Në kuadër të mobilitetit ndërkombëtar me kredi të programit Erasmus+ është realizuar bashkëpunim me universitete nga Italia, Polonia, Sllovenia, Spanja, Greqia, Rumania, Hungaria dhe shtete të tjera. Në bazë të këtyre lidhjeve, Universiteti funksionon si pjesë e hapësirës më të gjerë evropiane dhe ndërkombëtare të arsimit të lartë, bashkëpunimit shkencor dhe mobilitetit akademik.³⁴

Implikimet e ndryshimit të mundshëm të statusit

Karakteri sistemor i arsimit ekzistues në gjuhën serbe në Kosovë është i rëndësishëm për të kuptuar pasojat e çdo ndryshimi të mundshëm të statusit të institucioneve që e përbëjnë atë. Një ndryshim i tillë nuk do t'i referohej shkollave individuale si institucione të pavarura nga njëra tjetra, por një sistemi të lidhur funksionalisht në të cilin rrugët arsimore të nxënësve dhe studentëve, puna e punonjësve, të dhënat, dokumentet, kualifikimet dhe lidhjet institucionale janë pjesë e një kuadri të përbashkët arsimor.

Nxënësit dhe studentët tashmë ndodhen në faza të ndryshme të arsimit, punonjësit kanë marrëdhënie pune dhe marrëdhënie të tjera juridike të krijuara, ndërsa institucionet mbajnë evidenca, organizojnë provime dhe lëshojnë dokumente arsimore. Prandaj, ekzistojnë të drejta të fituara të nxënësve dhe studentëve që duhet të mbrohen, si dhe marrëdhënie pune të krijuara të punonjësve, vazhdimësia e të cilave duhet të rregullohet juridikisht për ta ruajtur sigurinë juridike në fushën e arsimit.

Rrjedhimisht, ndryshimi i statusit të institucioneve mund të ndikojë në përdorshmërinë ekzistuese ndërkombëtare të kualifikimeve dhe rrugët arsimore të nxënësve dhe studentëve. Kur është fjala për Universitetin, ndryshimi i statusit do të hapte edhe çështjen e vazhdimësisë së shenjave ekzistuese ndërkombëtare identifikuese, projekteve, marrëveshjeve, anëtarësimeve, mobilitetit të studentëve dhe mësimdhënësve, njohjes së pikëve të arritura ECTS dhe formave të tjera të bashkëpunimit akademik. Humbja ose ndërprerja e këtyre lidhjeve mund të ndikojë drejtpërdrejt në mundësitë e studentëve dhe punonjësve dhe përdorshmërinë ndërkombëtare të kualifikimeve të lëshuara nga Universiteti.

³² Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut, “ERASMUS+”, <https://en.pr.ac.rs/international/international-programmes/erasmus/>.

³³ Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut, “Numrat PIC & OID”, <https://en.pr.ac.rs/international/international-programmes/erasmus/pic-oid-numbers/>.

³⁴ Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut, “Rrjetet dhe Bashkëpunimi”, <https://en.pr.ac.rs/international/networks-cooperations/>.

Prandaj, integrimi i mundshëm i institucioneve arsimore në gjuhën serbe nuk do të përfaqësonte themelimin e arsimit në gjuhën serbe që nga fillimi, por një ndryshim në statusin e një sistemi arsimor tashmë funksional. Një ndryshim i tillë do të hapte çështjet e vazhdimësisë së procesit arsimor, kalueshmërisë arsimore, mbrojtjes së të drejtave të fituara të nxënësve dhe studentëve, vazhdimësisë së marrëdhënieve juridike të vendosura të punonjësve dhe ruajtjes së funksioneve dhe lidhjeve të tjera në të cilat bazohet sistemi ekzistues. Rëndësia e këtij sistemi për pjesëtarët e komunitetit serb dhe shqetësimet që ata i lidhin me ndryshimin e mundshëm të tij janë temë e kapitullit vijues.

Qëndrimet e komunitetit serb ndaj integritetit të mundshëm të institucioneve arsimore

Integrimi i mundshëm i institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës nuk do të përfaqësojë vetëm një ndryshim ligjor dhe administrativ të statusit të tyre. Kjo do të prekte drejtpërdrejt nxënësit, studentët, prindërit dhe të punësuarit, si dhe vazhdimin e arsimit, njohjen e kualifikimeve, lidhjet institucionale me Serbinë dhe ndjenjën më të gjerë të sigurisë së komunitetit serb në Kosovë. Prandaj, pikëpamjet e përdoruesve të sistemit ekzistues janë të rëndësishme për të kuptuar pasojat që një ndryshim i tillë mund të ketë në komunitetin serb.

Hulumtimi anketues i paraqitur në këtë kapitull shqyrton se si të anketuarit nga komuniteti serb përjetojnë ndryshimin e mundshëm në statusin e institucioneve arsimore dhe çfarë frike, pritjesh dhe prioritetesh i lidhin me atë proces. Hulumtimi përfshiu nivelin e mbështetjes apo kundërshtimit ndaj integritetit, besimin në institucione, pranueshmërinë e skenarëve të ndryshëm institucionalë, ndikimin e pritur në cilësinë e arsimit dhe pozitën e komunitetit, si dhe shqetësimet që lidhen me kurrikulat, njohjen e diplomave, menaxhimin institucional, financimin dhe pozicionin e punonjësve. U morën parasysh edhe reagimet e mundshme të prindërve dhe familjeve nëse ndryshimi do të çonte në rënie të cilësisë së arsimit apo humbje të të drejtave ekzistuese. Kështu, gjetjet tregojnë se çfarë rreziqesh lidhin të anketuarit me një ndryshim të mundshëm në sistemin ekzistues.

Shënime metodologjike

Hulumtimi u krye midis marsit dhe prillit 2026 në një kampion total prej 300 të anketuarve të rritur. Të anketuarit nga komuniteti serb u shpërndanë në mënyrë të barabartë ndërmjet dy entiteteve më të gjera gjeografike:

- 150 të anketuar nga katër komuna në veri të lumit Ibër;
- 150 të anketuar nga zonat me shumicë serbe në jug të lumit Ibër.

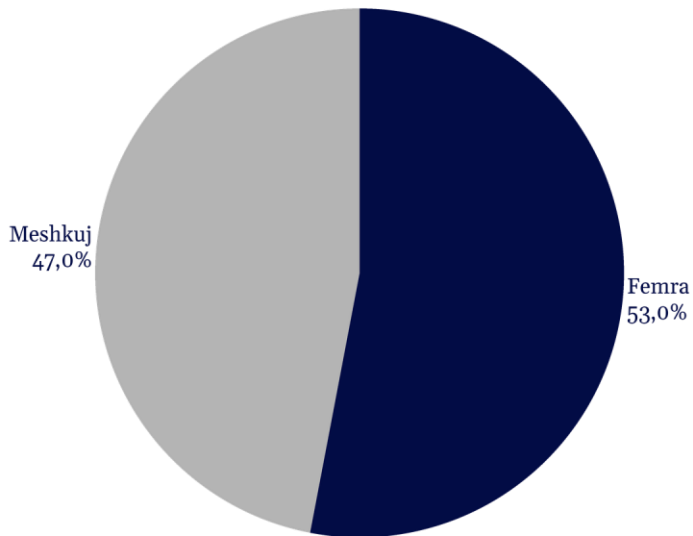
Të dhënat u mbledhën duke intervistuar drejtpërdrejt të anketuarit “ballë për ballë”. Instrumenti i kërkimit ishte një pyetësor i strukturuar i përbërë kryesisht nga pyetje të mbyllura, me përgjigje të paracaktuara. Disa pyetje lejuan zgjedhjen e përgjigjeve të shumta.

Karakteristikat demografike të mostrës

Struktura demografike e kampionit tregon se anketa përfshin kryesisht të anketuar të rinj dhe të aftë për punë, mes të cilëve ka një përqindje të lartë të personave me arsim të mesëm dhe të lartë.

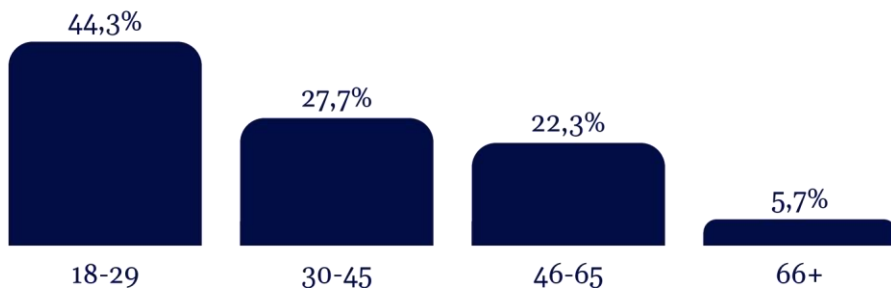
Struktura e mostrës sipas gjinisë së të anketuarve

Në kampion ka pak më shumë femra, të cilat përbëjnë 53% të të anketuarve, ndërsa meshkujt 47%.

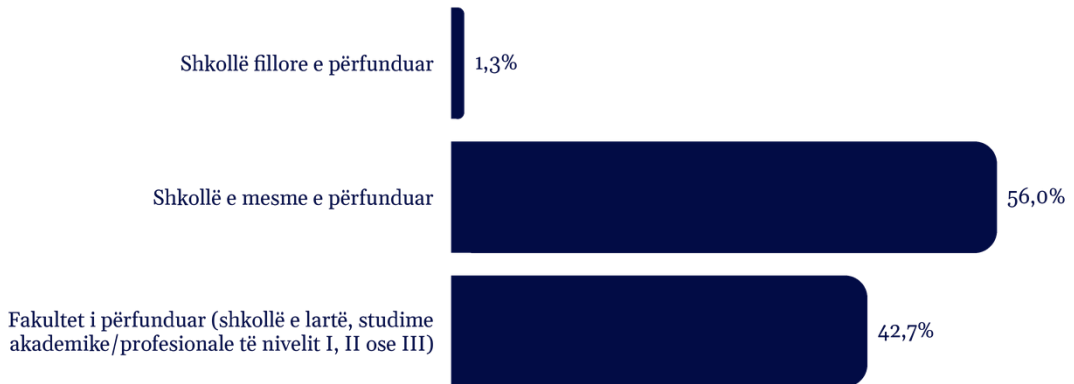
Struktura e mostrës sipas moshës së të anketuarve

Sipas moshës, të anketuarit nga 18 deri në 29 vjeç me 44,3% janë më të përfaqësuarit, të ndjekur nga të anketuarit nga 30 deri në 45 vjeç me 27,7%. Grupmosha nga 46 deri në 65 vjeç përbën 22,3%, dhe të anketuarit mbi 66 vjeç përbëjnë 5,7% të kampionit.

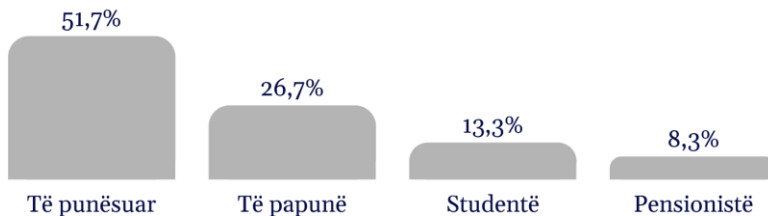
Struktura e mostrës sipas nivelit të arsimit të të anketuarve

Shumica e të anketuarve (56%) kanë përfunduar shkollën e mesme, ndërsa 42,7% kanë përfunduar shkollën e lartë, fakultetin ose ndonjë nivel të studimeve akademike apo profesionale. Për 1,3% të të anketuarve, shkolla fillore është niveli më i lartë i arsimit të përfunduar.

Struktura e mostrës sipas statusit të punësimit të të anketuarve

Shumica e të anketuarve (51,7%) janë të punësuar, të papunët përbëjnë 26,7% të kampionit, studentët 13,3%, dhe pensionistët 8,3%.

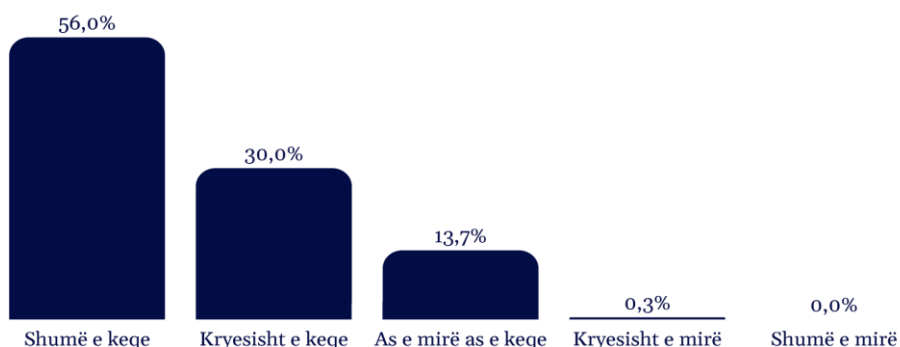
Rezultatet e hulumtimit

Pozita e përgjithshme e komunitetit

Grupi i parë i pyetjeve ka të bëjë me një vlerësim të përgjithshëm të pozitës së komunitetit serb në Kosovë, ndryshimet gjatë viteve të mëparshme dhe pritjet për periudhën e ardhshme. Përgjigjet tregojnë një vlerësim shumë negativ të situatës aktuale dhe një pesimizëm mbizotërues për zhvillimet e ardhshme.

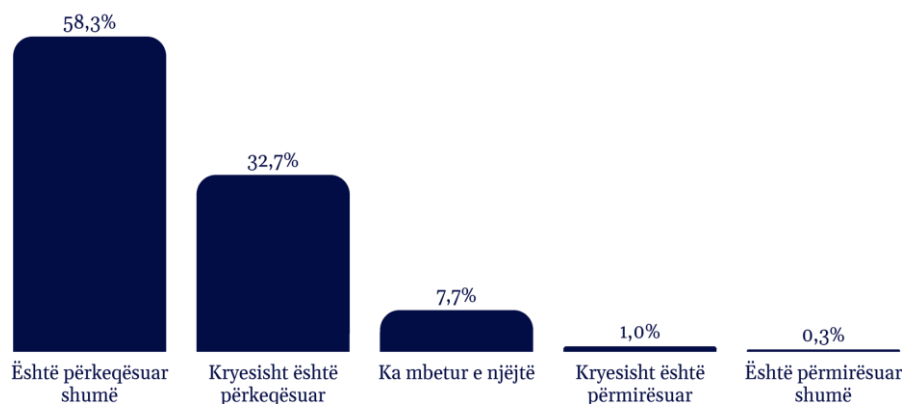
Si do ta vlerësonit pozitën aktuale të komunitetit serb në Kosovë?

Gjithsej 86% e të anketuarve e vlerësojnë si të keqe pozitën aktuale të komunitetit serb, prej të cilëve 56% e konsiderojnë atë shumë të keqe dhe 30% kryesisht të keqe. Asnjë i anketuar nuk e vlerësoi pozitën e komunitetit serb si shumë të mirë.

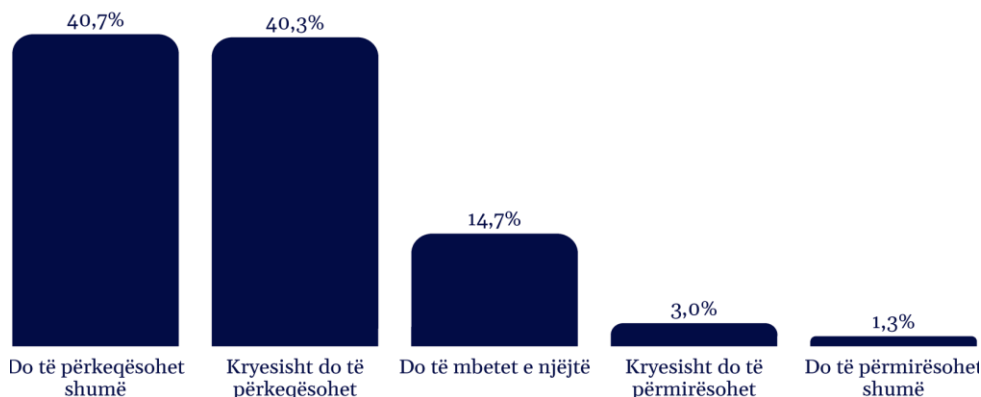
A mendoni se pozita e komunitetit serb në Kosovë është përkeqësuar apo përmirësuar vitet e fundit?

Gjithsej 91% e të anketuarve mendojnë se pozita e komunitetit serb është përkeqësuar vitet e fundit, prej të cilëve 58,3% vlerësojnë se është përkeqësuar shumë, ndërsa 32,7% se kryesisht është përkeqësuar.

Si prisni të ndryshojë pozita e komunitetit serb në Kosovë në periudhën e ardhshme?

Gjithsej 81% e të anketuarve presin përkeqësim të mëtejshëm të pozitës së komunitetit serb, prej të cilëve 40,7% besojnë se pozita do të përkeqësohet shumë, dhe 40,3% se kryesisht do të përkeqësohet.

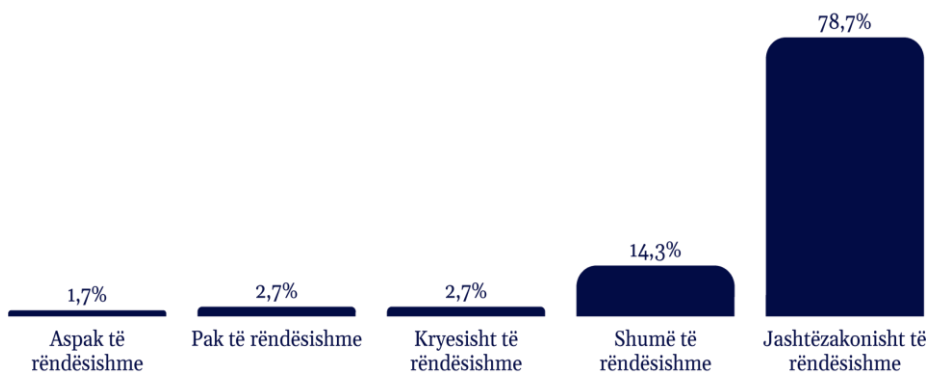

Rëndësia e institucioneve arsimore

Përmes pyetjeve në vijim, të anketuarit fillimisht vlerësuan se sa të rëndësishme janë shërbimet e ofruara nga institucionet arsimore në gjuhën serbe në Kosovë për ta dhe familjet e tyre. Më pas ata deklaruan se sa ishin në dijeni për njoftimet për integrimin e mundshëm të tyre në sistemin e Kosovës.

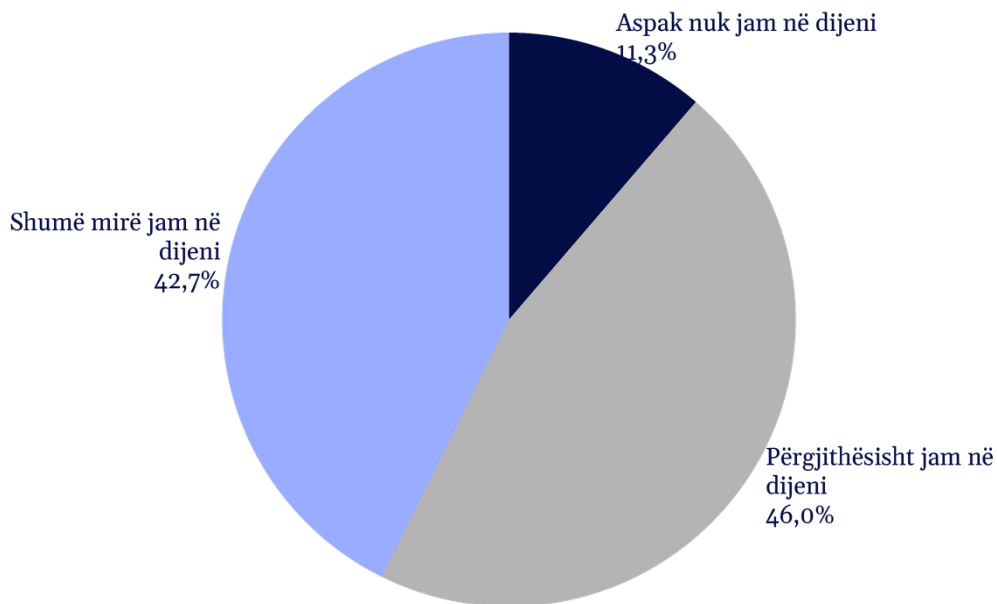
Sa të rëndësishme janë shërbimet e ofruara nga institucionet arsimore në gjuhën serbe në Kosovë për ju dhe familjen tuaj?

Gjithsej 93% e të anketuarve vlerësojnë se shërbimet e ofruara nga institucionet arsimore në gjuhën serbe janë shumë ose jashtëzakonisht të rëndësishme për ta dhe familjet e tyre. 78,7% i konsiderojnë ato jashtëzakonisht të rëndësishme, dhe 14,3% i konsiderojnë ato shumë të rëndësishme.

A jeni njohur me njoftimet për integrimin e institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës?

Gjithsej 88,7% e të anketuarve kanë deklaruar se janë në dijeni të njoftimeve për integrimin e institucioneve arsimore në gjuhën serbe. 42,7% konsiderohen se janë shumë të njohur dhe 46% e të anketuarve janë përgjithësisht të njohur.

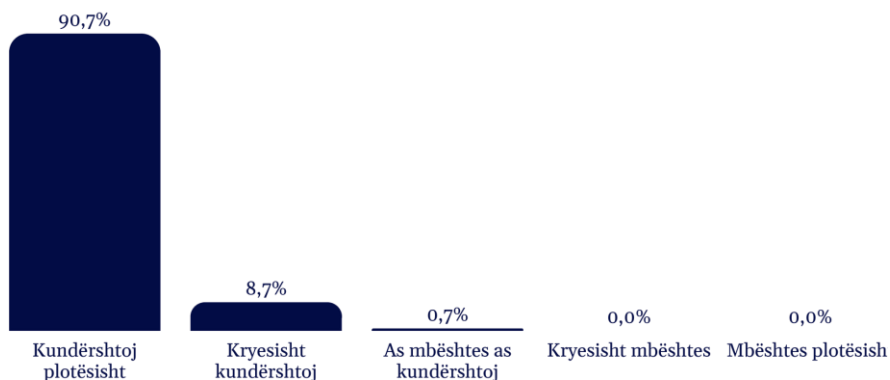

Qëndrimi ndaj integritit të mundshëm të institucioneve arsimore

Pyetjet në vijim kanë të bëjnë me qëndrimin e të anketuarve ndaj integritit të mundshëm të institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës, si dhe me skenarin që ata e konsiderojnë si më të pranueshëm për të ardhmen e sektorit të arsimit në gjuhën serbe në Kosovë.

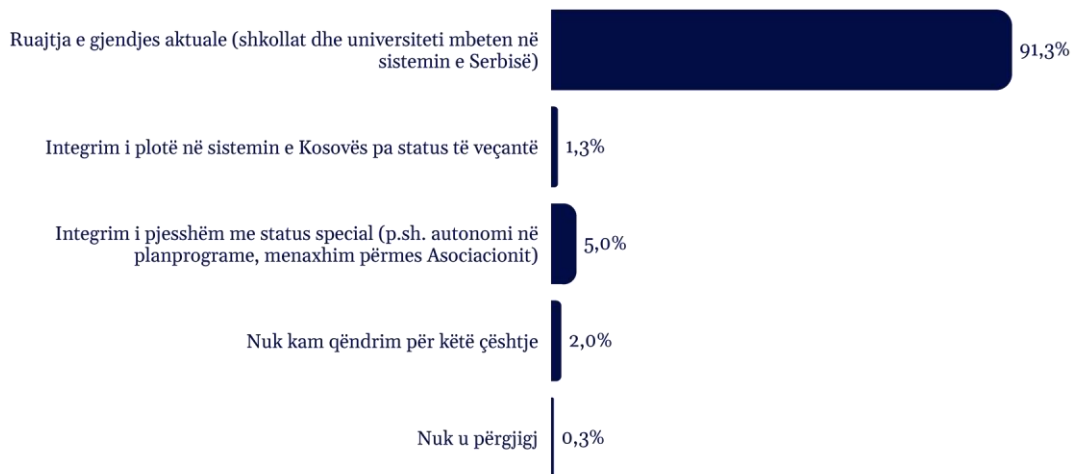
Cili është qëndrimi juaj ndaj integritit të mundshëm të institucioneve arsimore në gjuhën serbe (shkollat fillore, të mesme dhe universitetet) në sistemin e Kosovës?

Gjithsej 99,4% e të anketuarve kundërshtojnë integritin e mundshëm të institucioneve arsimore në gjuhën serbe. Kundërshtim të plotë shprehin 90,7%, ndërsa 8,7% të tjerë janë kryesisht kundër.

Sipas jush, cili do të ishte skenari më i pranueshëm për të ardhmen e sektorit të arsimit në gjuhën serbe në Kosovë?

Ruajtja e gjendjes aktuale, që nënkupton vazhdimin e punës së shkollave dhe universiteteve në sistemin e Serbisë, është zgjedhur nga 91,3% e të anketuarve si skenari më i pranueshëm. Integrimi i pjesshëm me status special mbështetet me 5%, ndërsa integrimi i plotë pa status special zgjidhet me 1,3%.

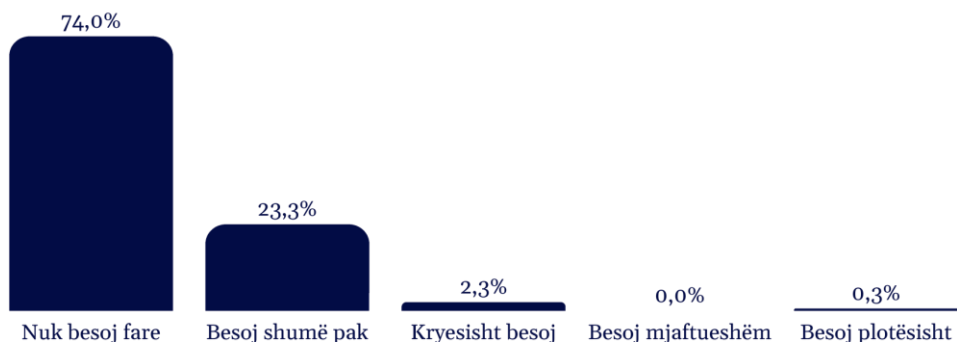

Ndikimi i pritshëm i integrimit

Në këtë grup pyetjesh është shqyrtuar besimi se institucionet e Kosovës do të respektojnë të drejtat e komunitetit serb në arsim në rast të integrimit. Të anketuarit gjithashtu treguan se kush duhet të ketë rolin kryesor në mbrojtjen e këtyre të drejtave dhe vlerësuan se si do të ndikonte integrimi në pozitën e komunitetit serb në Kosovë.

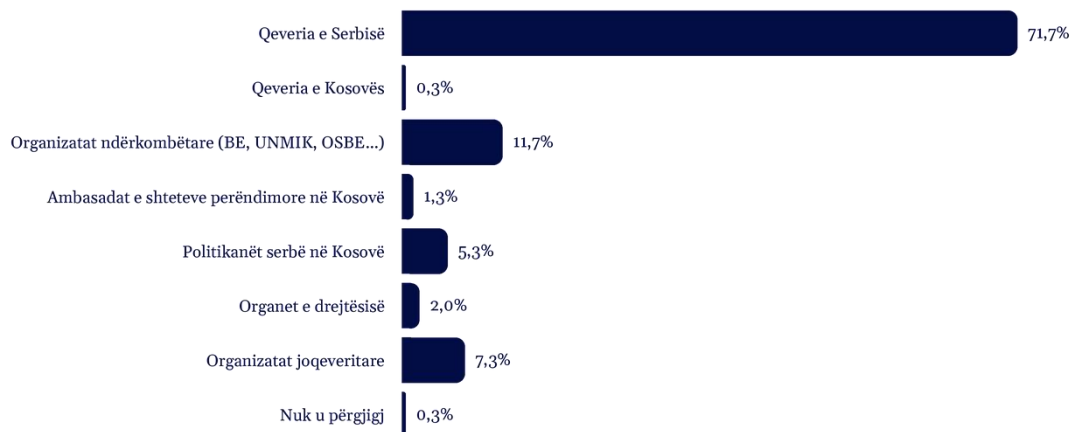
Sa besoni se institucionet e Kosovës do të respektonin të drejtat e komunitetit serb në arsim në rast të integrimit të institucioneve arsimore?

74% e të anketuarve deklarojnë se nuk besojnë fare se institucionet e Kosovës do të respektonin të drejtat e komunitetit serb në arsim në rast të integrimit. 23,3% të tjerë deklarojnë se besojnë shumë pak në të.

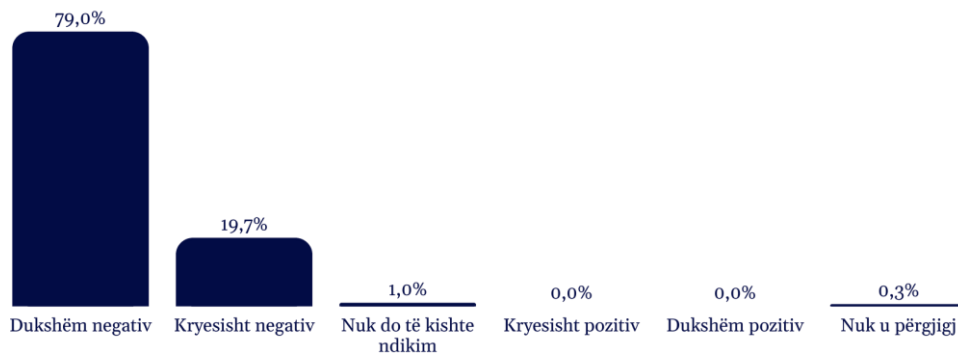
Kush, sipas jush, duhet të ketë rolin kryesor në mbrojtjen e të drejtave të komunitetit serb në procesin e integrimit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës? (Ishte e mundur të zgjidheshin deri në tre nga përgjigjet e ofruara.)

71,7% e të anketuarve mendojnë se Qeveria e Serbisë duhet të ketë rolin kryesor në mbrojtjen e të drejtave të komunitetit serb në procesin e integrimit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe. Organizatat ndërkombëtare përmenden nga 11,7%, organizatat joqeveritare nga 7,3%, dhe politikanët serbë në Kosovë nga 5,3% e të anketuarve.

Si vlerësoni se integrimi i institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës do të ndikonte në pozitën e komunitetit serb në Kosovë?

Gjithsej 98,7% e të anketuarve vlerësojnë se integrimi i institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës do të kishte ndikim negativ në pozitën e komunitetit serb. Një ndikim dukshëm negativ pritet nga 79%, dhe një shtesë prej 19,7% kryesisht negativ. Asnjë nga të anketuarit nuk tregoi se ata prisnin që integrimi të kishte një efekt pozitiv.

Kushtet e integritetit

Në grupin tjetër të pyetjeve, të anketuarit deklaruan se cilat garanci dhe kushte do t'i konsideronin të nevojshme në rast të integritetit të mundshëm të institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës. Zgjedhja e tyre e disa përgjigjeve nuk duhet të interpretohet si gatishmëri për të pranuar integritetin nëse plotësohen këto kushte, veçanërisht duke pasur parasysh se tre të katërtat e të anketuarve e kundërshtojnë integritetin në çdo kusht. Gjithashtu është shqyrtuar në mënyrë specifike nëse të anketuarit do ta mbajnë fëmijën në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integritetit.

Cilin nga kushtet e mëposhtme e konsideroni të nevojshme për integritetin e mundshëm të institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës?

(Ishte e mundur të zgjidheshin deri në tre nga përgjigjet e ofruara.)

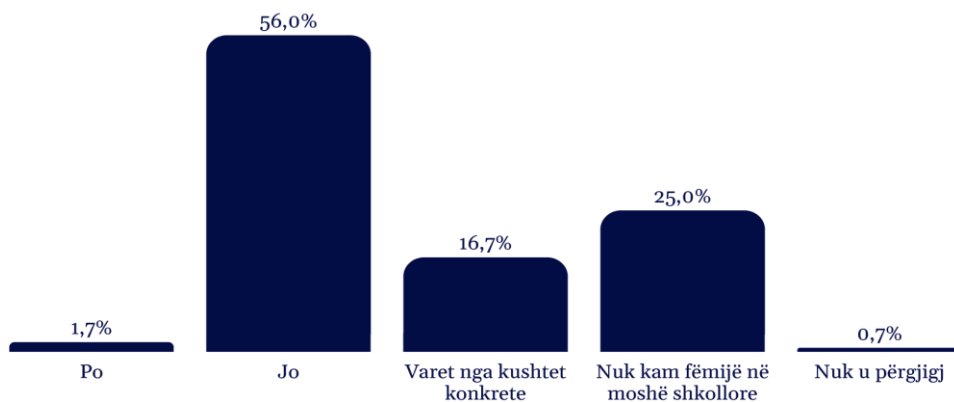
Në pyetjen për kushtet e domosdoshme për integritetin e mundshëm, përgjigjja më e shpeshtë ishte kundërshtimi i integritetit në çfarëdo kushtesh, të cilën e zgjodhën 75,4% e të anketuarve. Ndër garancitë dhe kushtet e ofruara, më së shpeshti u zgjodhën plani dhe programi mësimor i garantuar në gjuhën serbe dhe sipas standardeve të Serbisë, të cilin e zgjodhën 37% e të anketuarve, lidhja institucionale e institucioneve me komunat me shumicë serbe ose Asociacionin e komunave me shumicë serbe, të cilën e zgjodhën 30,7%, si dhe njohja në Serbi e diplomave dhe kualifikimeve të fituara, të cilën e zgjodhën 28% e të anketuarve. Informimin e plotë dhe pjesëmarrjen e komunitetit serb në proces e zgjodhën 23%, ndërsa financimin e siguruar të punës së institucioneve nga buxheti i Serbisë e zgjodhën 21,7% e të anketuarve.

Përgjigja	Përqindja
Informim i plotë dhe pjesëmarrja e komunitetit serb në procesin e integrimit	23,00%
Garancitë dhe mbikëqyrja ndërkombëtare (BE, OSBE, UNMIK...)	6,00%
Statusi i garantuar i punësimit dhe pagat e punonjësve	10,90%
Kurrikula e garantuar në gjuhën serbe dhe sipas standardeve të Serbisë	37,00%
Njohja e diplomave dhe kualifikimeve të fituara në Serbi	28,00%
Stafi administrativ dhe mësimdhënës i institucionit duhet të zgjidhet nga komuniteti serb	18,90%
Institucionet duhet të jenë institucionalisht të lidhura me komunat me shumicë serbe ose Asociacionin e komunave me shumicë serbe	30,70%
Financimi për punën e këtyre institucioneve sigurohet nga buxheti i Serbisë	21,70%
Kompetencat e kufizuara dhe të përcaktuara saktësisht të institucioneve të Kosovës për mbikëqyrjen inspektuese mbi këto institucione	2,70%
Nuk mendoj se nevojiten kushte të veçanta	2,70%
Unë e kundërshtoj integrimin e institucioneve arsimore në gjuhën serbe në çdo kusht	75,40%

A do ta mbanin fëmijën tuaj në një shkollë që pas integrimit do të funksiononte në sistemin e Kosovës?

Vëzhguar në lidhje me të gjithë kampionin, më shumë se gjysma (56%) e të anketuarve deklaruan se nuk do ta mbanin fëmijën në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integrimit. Për 16,7% të të anketuarve, vendimi do të varet nga kushte specifike, ndërsa 1,7% deklaruan se do ta mbanin fëmijën pa rezerva shtesë. Një e katërta e të anketuarve, pra 25%, nuk kanë fëmijë në moshë shkollore.

Vëzhguar vetëm në mesin e të anketuarve që kanë fëmijë në moshë shkollore, 74,7% deklarojnë se nuk do ta mbanin fëmijën e tyre në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integrimit. Për 22,2%, vendimi do të varej nga kushte specifike, ndërsa vetëm 2,2% do ta mbante fëmijën pa rezerva shtesë.

Pasojat e mundshme të integrimit

Grupi i fundit i pyetjeve ka të bëjë me shqetësimet kryesore lidhur me integrimin, ndikimin e pritshëm të tij në cilësinë e arsimit në mjediset ku jeton komuniteti serb dhe opsionet që të anketuarit do të merrnin parasysh nëse do të kishte një ulje të cilësisë së arsimit ose humbje të disa të drejtave.

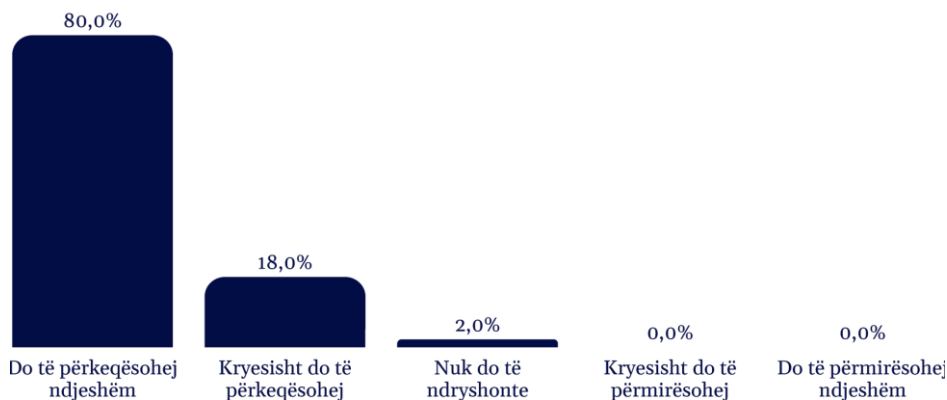
Çfarë ju shqetëson më shumë për integrimin e institucioneve arsimore në gjuhën serbe në sistemin e Kosovës? (Ishte e mundur të zgjidheshin deri në tre nga përgjigjet e ofruara.)

Shqetësimi më i shpeshtë i shprehur ka të bëjë me mundësinë që mësimet të mos zhvillohen më sipas planprogrameve të Serbisë, gjë që është shprehur nga 45,9% e të anketuarve. Humbja ose dobësimi i gjuhës, identitetit dhe përmbajtjes kulturore serbe në arsim është veçuar nga 39,2%, dhe mundësia që diplomat dhe kualifikimet të mos njihen në Serbi nga 38,5% e të anketuarve. 37,7% kanë theksuar mundësinë që institucionet e Kosovës të imponojnë ndryshime në përmbajtjen e mësimdhënies, ndërsa mbyllja e shkollave ekzistuese ose zhvendosja e Universitetit është përmendur si shqetësim nga 24,9% e të anketuarve.

Përgjigjja	Përqindja
Ulja e cilësisë së arsimit	14,60%
Që mësimet nuk do të zhvillohen më sipas planprogrameve të Serbisë	45,90%
Diplomat dhe kualifikimet e fituara nuk do të njiheshin në Serbi për arsimim të mëtejshëm apo punësim	38,50%
Mundësia që institucionet e Kosovës të imponojnë ndryshime në përmbajtjen e mësimdhënies (p.sh. në lëndët si historia dhe gjeografia)	37,70%
Humbja ose dobësimi i gjuhës, identitetit dhe përmbajtjes kulturore serbe në arsim	39,20%
Futja e lëndëve shtesë dhe programeve mësimore pa pëlqimin e komunitetit serb	12,00%
Vendimmarrje diskrecionale nga institucionet e Kosovës për punën e shkollave dhe universiteteve	6,10%
Inspektim dhe mbikëqyrje administrative e shtuar ose arbitrare	1,00%
Diskriminimi apo pozicioni i pabarabartë i punonjësve në arsim	16,00%
Ulja e pagave ose humbja e vendeve të punës	5,80%
Mbyllja e shkollave ekzistuese ose zhvendosja e universiteteve	24,90%
Asgjë nuk më shqetëson veçanërisht	3,00%

Si mendoni se do të ndikonte integrimi i institucioneve arsimore në cilësinë e arsimit në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë?

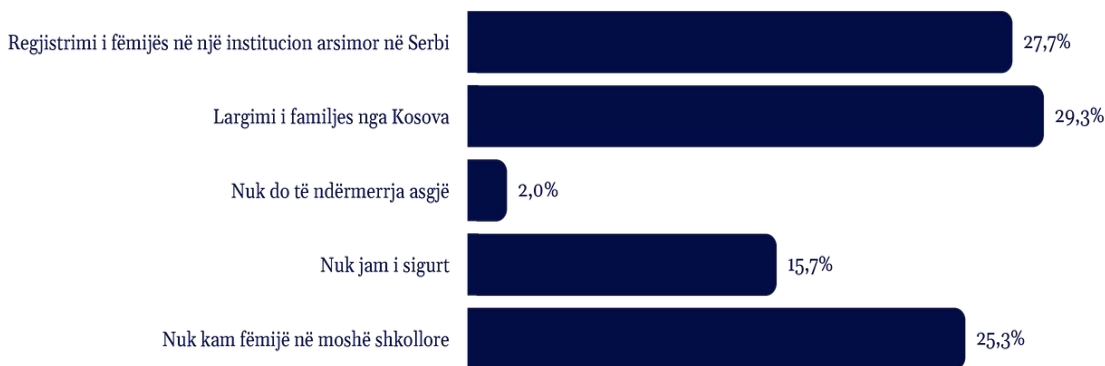
Pothuajse të gjithë të anketuarit, 98% e tyre, presin që integrimi i institucioneve arsimore do të ndikonte negativisht në cilësinë e arsimit në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë. Një total prej 80% besojnë se cilësia do të përkeqësohej ndjeshëm, dhe 18% se kryesisht do të përkeqësohej. Asnjë i anketuar nuk pret që integrimi do të çonte në një përmirësim të cilësisë së arsimit.

Nëse integrimi i institucioneve arsimore do të çonte në ulje të cilësisë së arsimit apo humbje të disa të drejtave, cilin opcion do të shqyrtonit?

Nëse integrimi i institucioneve arsimore do të çonte në ulje të cilësisë së arsimit apo humbje të disa të drejtave, 29,3% e të anketuarve kanë deklaruar se do të mendonin ta largonin familjen nga Kosova, ndërsa 27,7% do të mendonin për regjistrimin e fëmijës në një institucion arsimor në Serbi. 15,7% e të anketuarve ishin të pavendosur, ndërsa 25,3% deklaruan se nuk kishin fëmijë në moshë shkollore.

Në mesin e të anketuarve që kanë fëmijë në moshë shkollore, 37,1% do të konsideronin regjistrimin e fëmijës në një institucion arsimor në Serbi, ndërsa 29,3% do të konsideronin largimin e familjes nga Kosova nëse integrimi do të çonte në ulje të cilësisë së arsimit ose humbje të të drejtave. 21% do të mbeten të pavendosur, ndërsa vetëm 2% nuk do të ndërmarrin asnjë veprim.

Modelet kryesore në përgjigje

Rezultatet tregojnë se institucionet arsimore në gjuhën serbe janë jashtëzakonisht të rëndësishme për të anketuarit dhe familjet e tyre, ndërsa kundërshtimi për integrimin e tyre në sistemin e Kosovës është pothuajse unanimit. Ruajtja e situatës ekzistuese është qartësisht skenari më i pranueshëm dhe besimi se institucionet e Kosovës do të respektojnë të drejtat e komunitetit serb në rast të integritit është shumë i ulët.

Kundërshtimi ndaj integritit është i lidhur me një mosbesim më të gjerë në pasojat e tij të pritshme. Të anketuarit në radhë të parë theksojnë rreziqet për kurrikulat serbe, gjuhën serbe, identitetin dhe përmbajtjen kulturore, njohjen e diplomave në Serbi dhe mundësinë e ndikimit të institucioneve të Kosovës në përmbajtjen arsimore. Prandaj, përgjigjet shprehin jo vetëm qëndrimin ndaj statusit formal të institucioneve, por edhe shqetësimin për vazhdimësinë në ofrimin e shërbimeve arsimore dhe ruajtjen e funksioneve kyçe të tij.

Të anketuarit gjithashtu i lidhin pasojat e mundshme të integritit me vendime specifike familjare. Në mesin e të anketuarve që kanë fëmijë në moshë shkollore, 74,7% deklarojnë se nuk do ta mbanin fëmijën në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integritit. Nëse ndryshimi do të çonte në ulje të cilësisë së arsimit ose humbje të të drejtave, 37,1% e prindërve do të mendonin ta regjistronin fëmijën e tyre në një institucion arsimor në Serbi, dhe 39,3% do të mendonin ta largonin familjen nga Kosova. Këto përgjigje tregojnë për rrezikun e mundshëm që ndryshimi i statusit të institucioneve arsimore të prodhojë pasoja që shkojnë përtej vetë fushës së arsimit.

Prandaj, gjetjet tregojnë një mungesë pothuajse të plotë të mbështetjes për integrim të mundshëm në mesin e të anketuarve dhe një nivel shumë të ulët besimi se të drejtat e komunitetit serb do të mbroheshin në një proces të tillë.

Korniza normative e Kosovës për arsimin në gjuhën serbe

Korniza normative e Kosovës përmban një sërë dispozitash kushtetuese dhe ligjore që kanë të bëjnë me organizimin e arsimit në gjuhën serbe. Ky kapitull analizon se çfarë përcaktojnë ato rregullore në aspektin e të drejtës për arsim dhe përdorimit të gjuhës serbe, ruajtjen e identitetit dhe pjesëmarrjen e komunitetit, ndarjen e kompetencave ndërmjet nivelit qendror dhe komunal, përdorimin e kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia, arsimin e lartë në gjuhën serbe, bashkëpunimin dhe lidhjet financiare me Serbinë dhe përdorimin e kualifikimeve arsimore.

Analiza në këtë kapitull lidhet me përmbajtjen e zgjidhjeve që përcakton korniza normative e Kosovës. Në bazë të kësaj kornize, në praktikë nuk është krijuar një rrjet i institucioneve arsimore që ofrojnë mësim në gjuhën serbe. Shërbimet arsimore në gjuhën serbe aktualisht ofrohen nga institucionet që veprojnë në sistemin arsimor të Serbisë, të përshkruara në kapitullin e mëparshëm. Prandaj, dispozitat e paraqitura në vijim duhet të shihen si kornizë normative për organizimin e arsimit në gjuhën serbe brenda sistemit të Kosovës, e jo si përshkrim i mënyrës ekzistuese të ofrimit të këtyre shërbimeve.

E drejta për arsimim në gjuhën serbe

E drejta për arsimim publik në gjuhën serbe në Kosovë bazohet kryesisht në statusin e saj si gjuhë zyrtare. Neni 5, paragrafi 1 i Kushtetutës përcakton se gjuha shqipe dhe serbe janë gjuhë zyrtare në tërë territorin e Kosovës³⁵. Neni 2, paragrafët 1–2 të Ligjit për përdorimin e gjuhëve parashikon gjithashtu se gjuha shqipe dhe serbe, së bashku me alfabetin përkatës, kanë status të barabartë në institucionet e Kosovës dhe se të gjithë personat kanë të drejta të barabarta në lidhje me përdorimin e tyre.³⁶ Të njëjtën normë e vërteton edhe neni 4, paragrafi 1 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve.³⁷

Statusi zyrtar i gjuhës serbe vlen për të gjitha institucionet qendrore dhe komunale. Statusi i saj zyrtar nuk është i kushtëzuar nga madhësia e komunitetit serb në një komunë të caktuar. Ndryshe nga gjuhët e tjera të komuniteteve, të cilat sipas kushteve të nenit 2, paragrafët 3–4 të Ligjit për përdorimin e gjuhëve mund të marrë statusin e gjuhës zyrtare ose të gjuhës në përdorim zyrtar në nivel komunal, gjuha serbe ka status zyrtar në çdo komunë në bazë të Kushtetutës.

Neni 59 pika 2 e Kushtetutës dhe neni 8 paragrafi 1 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve u garantojnë anëtarëve të komuniteteve të drejtën për arsimim publik në të gjitha nivelet në një nga gjuhët zyrtare që ata zgjedhin. Pasi që serbishtja është gjuha zyrtare në tërë territorin e Kosovës, e drejta për arsimim në gjuhën serbe nuk varet nga fakti nëse komuniteti serb përbën shumicën e popullsisë në komunën e caktuar. Neni 19, paragrafi 2 i Ligjit për përdorimin e gjuhëve e përcakton këtë të drejtë si të drejtë individuale të çdo personi për të zgjedhur gjuhën e dëshiruar zyrtare të mësimi për veten ose fëmijën e tij. Neni 19, paragrafi 3, garanton të drejtën për t'u regjistruar në një shkollë ku mësimi zhvillohet në gjuhën zyrtare të zgjedhur.

³⁵ Kushtetuta e Kosovës, teksti i konsoliduar, Gazeta Zyrtare e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=97703>.

³⁶ Ligji nr. 02/L-37 për përdorimin e gjuhës, Gazeta Zyrtare e Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë, nr. 10/2007, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440&langid=2>.

³⁷ Ligji nr. 03/L-047 për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre në Kosovë, teksti i konsoliduar, Gazeta Zyrtare e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=100298>.

E drejta për arsimim në gjuhën serbe si një nga gjuhët zyrtare duhet të dallohet nga e drejta për arsimim në gjuhën jozyrtare të komunitetit. Neni 59, pika 3 e Kushtetutës parashikon të drejtën e anëtarëve të komunitetit për arsim publik parashkollor, fillor dhe të mesëm në gjuhën e tyre, në masën e përcaktuar me ligj. Neni 8, paragrafi 1 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve saktëson se kjo e drejtë ekziston edhe kur gjuha e komunitetit nuk ka status zyrtar.

Këto dy baza ligjore duhet të dallohen. Arsimi në serbisht buron kryesisht nga statusi i gjuhës zyrtare dhe është i garantuar në të gjitha nivelet. E drejta e veçantë për arsimim në gjuhën e komunitetit është e rëndësishme për komunitetet, gjuha amtare e të cilave nuk është gjuhë zyrtare dhe i referohet arsimit parashkollor, fillor dhe të mesëm. Arsimi në serbisht, pra, nuk varet nga kjo garanci shitesë, edhe pse serbishtja është edhe gjuha e komunitetit serb.

Disponueshmëria e arsimit në gjuhën serbe

E drejta për arsimim në gjuhën serbe nuk nënkupton vetëm mundësinë e zgjedhjes së gjuhës së mësimi, por edhe obligimin e institucioneve kompetente që një arsimim i tillë të jetë i disponueshëm. Neni 19, paragrafi 4 i Ligjit për përdorimin e gjuhëve parasheh që kur në një komunë të caktuar mësimi nuk zhvillohet në asnjë shkollë në gjuhën e zgjedhur zyrtare, duhet të jepen zgjidhjet e duhura për sigurimin e mësimi në atë gjuhë. Pasi që serbishtja ka statusin e gjuhës zyrtare në gjithë territorin e Kosovës, ky obligim vlen për të gjitha komunat.

Kjo garanci plotësohet me nenin 12, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin në komuna, sipas të cilit komunat janë kompetente për të krijuar kushte për ofrimin e shërbimeve arsimore në gjuhën serbe³⁸. Dispozita nuk vlen vetëm për komunat me shumicë serbe, por për çdo komunë ku ka nevojë për një arsim të tillë.

Ligji për arsimin parauniversitar rregullon në mënyrë plotësuese mënyrën se si sigurohet në praktikë disponueshmëria e klasave³⁹. Neni 13, paragrafi 3, i detyron komunat që të ofrojnë arsim në nivelet 1, 2 dhe 3 të ISCED në të gjitha gjuhët mësimore në territorin e tyre, edhe kur numri i nxënësve nuk arrin kufirin minimal të përcaktuar me akt nënligjor. Kjo dispozitë zbatohet për të gjitha gjuhët e mësimi, përfshirë serbishten. Kur nuk është e mundur të organizohet menjëherë mësimi, komuna është e detyruar të ofrojë një zgjidhje të përshtatshme alternative, duke përfshirë transportin e subvencionuar deri në vendin ku ofrohet arsimi në atë gjuhë. Neni 13, paragrafi 2 i të njëjtit ligj u mundëson komunave të themelojnë dhe mbajnë paralele të ndara të arsimit fillor dhe të mesëm të ulët në zonat ku nuk ka shkollë amë.

Neni 59 pika 3 e Kushtetutës dhe neni 8 paragrafi 1 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve mundësojnë ngritjen e paraleleve dhe shkollave në gjuhët e komuniteteve edhe kur numri i nxënësve është më i vogël se minimumi i zakonshëm. Nëse nuk ka nxënës të mjaftueshëm për mësimin në gjuhën jozyrtare të komunitetit, neni 8, paragrafi 2 i të njëjtit ligj i detyron Qeverinë që të ofrojë një zgjidhje tjetër, si transportin e subvencionuar, mësimin në distancë, mësimin e lëvizshëm ose akomodimin në konvikt shkollor. Meqenëse serbishtja ka statusin e gjuhës zyrtare, kjo dispozitë nuk paraqet bazë ligjore për disponueshmërinë e mësimave në gjuhën serbe, por një garanci e veçantë për komunitetet, gjuhët e të cilave nuk kanë status zyrtar.

³⁸ Ligji nr. 03/L-068 për arsimin në komunat e Kosovës, teksti i konsoliduar, Gazeta Zyrtare e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=106682>.

³⁹ Ligji nr. 04/L-032 për arsimin parauniversitar në Kosovë, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 17/2011, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2770&langid=2>.

Përdorimi i gjuhës serbe në administratën arsimore dhe dokumentet shkollore

E drejta e përdorimit të gjuhës serbe në arsim nuk kufizohet vetëm në gjuhën e mësimi. Ai gjithashtu përfshin komunikimin ndërmjet nxënësve, prindërve, punonjësve dhe institucioneve arsimore me autoritetet qendrore dhe komunale, si dhe mbajtjen e evidencës shkollore dhe lëshimin e dokumenteve arsimore.

Neni 4, paragrafët 1–2 të Ligjit për përdorimin e gjuhëve parasheh barazinë e gjuhëve zyrtare në institucionet qendrore dhe të drejtën e çdo personi për të komunikuar me ato institucione, për të marrë shërbimet e tyre dhe për të marrë dokumente publike në çdo gjuhë zyrtare. Neni 4, paragrafi 5, parasheh që evidencat dhe dokumentet zyrtare të institucioneve qendrore mbahen dhe lëshohen në gjuhët zyrtare. Këto detyrime vlejné edhe për Ministrinë dhe autoritetet e tjera qendrore përgjegjëse për arsimin.

Në nivel komunal, neni 7, paragrafët 1–2. i të njëjtit ligj përcakton barazinë e gjuhëve zyrtare në punën e institucioneve komunale dhe të drejtën e qytetarëve që të komunikojné me organet komunale dhe të marrin shërbime dhe dokumente publike prej tyre në gjuhën serbe. Sipas neni 7, paragrafi 4, evidencat zyrtare, regjistrat publikë dhe dokumentet tjera të organeve komunale mbahen dhe lëshohen në gjuhët zyrtare të komunës. Këto rregulla vlejné edhe për drejtoritë komunale për arsim dhe organet e tjera që vendosin për institucionet arsimore, nxënësit dhe punonjësit.

E drejta e përdorimit të gjuhës serbe përfshin edhe dokumentacionin e mbajtur dhe lëshuar nga vetë institucionet arsimore. Neni 24, paragrafi 1 i Ligjit për përdorimin e gjuhëve i jep të drejtën nxënësit dhe prindit apo kujdestarit të tij që të vendosin se në cilën gjuhë zyrtare institucioni arsimor do të mbajë evidencën e shkollës dhe do të nxjerrë raporte. Neni 24, paragrafi 2, autorizon Ministrinë që të përcaktojë procedurën për lëshimin e certifikatave të shkollës në gjuhët zyrtare të Kosovës.

Kjo garanci plotësohet nga neni 5, paragrafi 3, pika 3.2. të Ligjit për arsimin parauniversitar, sipas të cilit dokumentet zyrtare të institucioneve arsimore lëshohen në të gjitha gjuhët zyrtare. Për nxënësit që arsimohen në një gjuhë jozyrtare, dokumentacioni mbahet dhe lëshohet në gjuhën e mësimi. Meqenëse gjuha serbe ka statusin e gjuhës zyrtare, të dhënat shkollore, raportet, certifikatat dhe dokumentet tjera zyrtare arsimore mbahen dhe lëshohen në gjuhën serbe.

Përmbytja dhe shtrirja e të drejtave

Në nivelin normativ, serbishtja njihet si gjuhë zyrtare në të gjithë territorin e Kosovës dhe rregulloret garantojnë të drejtën e arsimit publik në gjuhën serbe në të gjitha nivelet. Kjo e drejtë nuk varet nga madhësia e komunitetit serb në një komunë të caktuar dhe duhet të dallohet nga garancitë e veçanta të arsimit në gjuhët e komuniteteve që nuk kanë status të gjuhës zyrtare.

Në të njëjtën kohë, rregulloret përcaktojnë detyrimet e institucioneve kompetente lidhur me disponueshmërinë e arsimit në gjuhën e zgjedhur zyrtare. Ato përfshijnë krijimin e kushteve për orët e mësimi në gjuhën serbe, mundësinë e organizimit të mësimave edhe kur numri i nxënësve nuk arrin minimumin e paraparë, dhe parashikimin e zgjidhjeve alternative kur orët nuk janë menjëherë të disponueshme.

Statusi zyrtar i gjuhës serbe vlen edhe për administratën arsimore dhe përfshin të drejtën për të komunikuar me autoritetet qendrore dhe komunale, për të mbajtur shënime përkatëse dhe për të lëshuar dokumente arsimore në gjuhën serbe.

Ruajtja e identitetit dhe pjesëmarrja e komuniteteve në arsim

E drejta për arsimim në gjuhën serbe është e lidhur me të drejtën më të gjerë të komunitetit për të ruajtur dhe zhvilluar identitetin e tij. Neni 57, paragrafi 3 i Kushtetutës garanton pjesëtarët e komuniteteve që lirisht të shprehin, ushqejnë dhe zhvillojnë identitetin e tyre dhe karakteristikat e komunitetit të tyre, ndërsa neni 58, paragrafi 1 i obligon institucionet që të krijojnë kushte të përshtatshme për ruajtjen, mbrojtjen dhe zhvillimin e tij.

Këto garanci janë të përcaktuara në legjislacionin arsimor. Neni 8, paragrafi 12 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve përcakton se planprogrami kombëtar i Kosovës përfshin historinë, kulturën dhe karakteristikat tjera të komuniteteve tradicionalisht të pranishme në Kosovë dhe se gjatë përgatitjes së tij konsultohen organizatat e tyre përfaqësuese. Neni 24, paragrafi 2 i Ligjit për arsimin parauniversitar kërkon përfshirjen e përfaqësuesve të të gjitha komuniteteve në hartimin dhe rishikimin e Kornizës Kurrikulare të Kosovës. Neni 24, paragrafi 5, pika 5.4. kërkon që korniza kurrikulare të inkurajojë respektin, mirëkuptimin dhe tolerancën ndërmjet komuniteteve, ndërsa paragrafi 8 i të njëjtit nen parashikon që u mundëson nxënësve të zgjerojnë njohuritë e tyre për identitetin, kulturën dhe gjuhën e tyre dhe të inkurajojnë dialogun ndërkulturor.

Ruajtja e identitetit dhe pjesëmarrjes së komunitetit lidhet edhe me përbërjen e stafit mësimdhënës dhe drejtues. Neni 8, paragrafi 8 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve e obligon qeverinë që të sigurojë një numër të mjaftueshëm të personelit të përshtatshëm për mësimdhënie në gjuhët e komuniteteve gjatë planifikimit të trajnimit të mësuesve. Trajnimi i mësuesve që do të japin mësim në një gjuhë të caktuar të komunitetit bëhet në atë gjuhë. Me rastin e përzgjedhjes së kandidatëve, merret parasysh nevoja që mësimi të zhvillohet nga persona të kualifikuar që flasin rrjedhshëm gjuhën e dhënë dhe preferohet që gjuha të jetë gjuha e tyre amtare. Neni 8, paragrafi 9 i të njëjtit ligj kërkon gjithashtu që drejtuesit dhe mësimdhënësit në institucionet arsimore publike që punojnë në gjuhën e komunitetit të jenë kryesisht anëtarë të atij komuniteti dhe që ata ta njohin plotësisht identitetin e tij.

Pjesëmarrja e komunitetit në menaxhim dhe vendimmarrje

Neni 17, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin parauniversitar përcakton se çdo institucion arsimor publik ka një këshill drejtues. Nëse në shkollë vijnë nxënësit që u përkasin komuniteteve që nuk janë shumicë në komunë, neni 17, paragrafi 2, kërkon që në mesin e përfaqësuesve të prindërve të ketë së paku një përfaqësues të atyre komuniteteve. Sipas nenit 17, pika 11, pika 8, këshilli drejtues, me propozimin e mësuesit, miraton listën e teksteve dhe materialeve të tjera mësimore që do të përdoren në shkollë, në përputhje me legjislacionin në fuqi.

Një formë e veçantë e pjesëmarrjes së komunitetit serb është paraparë në procesin e shqyrtimit të kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia. Sipas nenit 12, paragrafit 4 të Ligjit për arsimin në komuna, nëse Ministria paraqet kundërshtim për përdorimin e një plani, programi apo teksti të caktuar, çështja i referohet një komisioni të pavarur për të vlerësuar përputhshmërinë e tij me Kushtetutën dhe legjislacionin aktual. Sipas nenit 13, paragrafi 1, komisioni, përveç përfaqësuesit të Ministrisë dhe anëtarit të zgjedhur nga kryeministri, përfshin edhe tre përfaqësues të zgjedhur nga Kuvendi nga radhët e deputetëve me vende të garantuara për komunitetin serb.

Përmbajtja dhe shtrirja e të drejtave

Rregulloret e Kosovës e lidhin arsimin në gjuhët e komuniteteve me ruajtjen e identitetit të tyre dhe pjesëmarrjen në vendimmarrjen arsimore. Parashikohet përfshirja e historisë, kulturës, gjuhës dhe veçorive të tjera të komuniteteve në përmbajtjen arsimore, pjesëmarrja e përfaqësuesve të komunitetit në

formësimin e kuadrit të kurrikulës dhe përfaqësimi i duhur i anëtarëve të komunitetit në kuadrin mësimor dhe drejtues.

Për komunitetin serb, pjesëmarrja e përfaqësuesve të saj në procedurën e veçantë të shqyrtimit të kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia është gjithashtu e rëndësishme. Në nivel të një shkolle individuale, rregulloret parashikojnë edhe përfaqësimin e prindërve nga komunitetet joshumicë në këshillin drejtues.

Kompetencat komunale në arsim

Sistemi i arsimit parauniversitar në Kosovë bazohet në menaxhimin e decentralizuar brenda një kornize të vetme arsimore qendrore. Rregulloret e Kosovës ua besojnë komunave organizimin dhe administrimin e drejtpërdrejtë të arsimit publik parashkollor, fillor, të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë, ndërsa institucionet qendrore rregullojnë politikën arsimore, kornizën ligjore, standardet kurrikulare, licencimin e mësimdhënësve dhe sigurimin e cilësisë.

Kompetencat komunale paraqesin kompetencat e vetëqeverisjes lokale. Megjithatë, komunat nuk i zbatojnë ato në mënyrë të pavarur nga sistemi qendror, por në përputhje me ligjet, standardet, kriteret, procedurat dhe udhëzimet e përcaktuara nga institucionet qendrore.

Kuadri qendror i sistemit arsimor

Neni 3 i Ligjit për arsimin në komuna i ngarkon Ministrisë, ndër të tjera, zhvillimin e politikës dhe legjislacionit arsimor, ngritjen dhe menaxhimin e sistemit të licencimit të mësimdhënësve, hartimin dhe mbikëqyrjen e administratës arsimore dhe menaxhimit të shkollave, si dhe inspektimin arsimor.

Këto kompetenca janë shtjelluar në nenin 5, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin parauniversitar, sipas të cilit Ministria ka përgjegjësinë kryesore për planifikimin, vendosjen e standardeve dhe sigurimin e cilësisë së arsimit parauniversitar. Ministria, ndër të tjera, zhvillon politikën dhe legjislacionin arsimor, përcakton rezultatet e niveleve arsimore dhe rregullon dhënien e kualifikimeve, përcakton kriteret dhe menaxhon sistemin e licencimit të mësuesve, si dhe format e administrimit dhe drejtimit të institucioneve arsimore. Sipas nenit 7, paragrafit 2 të të njëjtit ligj, Ministria monitoron zbatimin e kompetencave arsimore komunale për të siguruar zbatimin e legjislacionit të vlefshëm, ndërsa neni 8, paragrafët 1–2. inspektimi arsimor i besohet organit inspektues të Ministrisë, me të cilin komunat dhe institucionet arsimore janë të obliguara të bashkëpunojnë.

Niveli qendror nuk është përgjegjës për menaxhimin e përditshëm të institucioneve, por përcakton kuadrin brenda të cilit funksionojnë të gjitha shkollat. Kjo kornizë përfshin një politikë të përbashkët arsimore, kurrikulë, standarde, kualifikime, licenca, procedura menaxheriale, vlerësim dhe inspektim të jashtëm.

Kompetencat e vetë komunave

Neni 17, pika h e Ligjit për vetëqeverisjen lokale e përcakton ofrimin e arsimit publik parashkollor, fillor dhe të mesëm si përgjegjësi e komunave. Ai përfshin regjistrimin dhe licencimin e institucioneve arsimore, punësimin e personelit arsimor dhe administrativ, pagesën e pagave dhe aftësimin profesional të punonjësve, duke respektuar standardet e përcaktuara nga legjislacioni aktual.

Neni 4, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin në komuna konfirmon se komunat kanë kompetenca të plota dhe ekskluzive në çështjet e interesit lokal lidhur me arsimin publik parashkollor, fillor dhe të mesëm. Në të

njëjtën kohë, e njëjta dispozitë kërkon shprehimisht që komunat të respektojnë standardet e përcaktuara me legjislacionin aktual.

Neni 5 i Ligjit për arsimin në komuna përcakton kompetencat operative të komunave në nivelet 0, 1, 2 dhe 3 të arsimit publik. Komunat i ushtrojnë këto kompetenca në përputhje me udhëzimet, procedurat dhe standardet e përgjithshme të përcaktuara nga Ministria. Ato përfshijnë:

- ndërtimi i objekteve shkollore;
- regjistrimi dhe pranimi i nxënësve;
- punësimin e mësuesve dhe personelit tjetër të shkollës në përputhje me procedurat ligjore;
- përzgjedhjen e drejtorit dhe zëvendësdrejtorit në përputhje me procedurat dhe kriteret ligjore të punësimit të përcaktuara nga Ministria;
- pagesën e menaxhmentit dhe stafit tjetër të punësuar;
- trajnimin e kuadrit mësimor dhe personelit tjetër profesional në përputhje me udhëzimet dhe standardet e Ministrisë;
- mbikëqyrjen e procesit arsimor në përputhje me udhëzimet e Ministrisë.

Këto kompetenca u takojnë të gjitha komunave në Kosovë. Komunat me shumicë serbe, pra, nuk kanë kompetenca të zgjeruara arsimore në arsimin parauniversitar, por të njëjtat kompetenca të tyre që ligji ua jep të gjitha komunave.

Ndarja e përgjegjësiqe qendrore dhe komunale

Ndarja e përgjegjësiqe është veçanërisht e dukshme në fushën e punësimit dhe licencimit të mësuesve. Sipas nenit 10 të Ligjit për arsimin në komuna, Ministria themelon një sistem qendror të licencimit të mësimehdhënësve, ndërsa komunat punësojnë mësimehdhënës që plotësojnë kushtet e përcaktuara me ligj dhe posedojnë licencën përkatëse. Prandaj, komunat zgjedhin dhe punësojnë personelin mësimor, por nuk mund të përcaktojnë në mënyrë të pavarur kërkesat profesionale dhe të tjera që duhet të plotësojnë kandidatët.

Një ndarje e ngjashme ekziston edhe në licencimin e institucioneve arsimore publike. Sipas nenit 11, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin në komuna, institucionet arsimore publike licencohen nga komuna. Megjithatë, Ministria jep një mendim me shkrim për licencimin, pas së cilës komuna merr vendim administrativ për dhënien, refuzimin ose heqjen e licencës. Nëse vendimi i komunës ndryshon nga mendimi i Ministrisë, komuna është e detyruar t'i shpjegojë në detaje arsyet e devijimit. Nëse komuna nuk vendos brenda afatit ligjor, mendimi i Ministrisë konsiderohet vendim përfundimtar.

Këta shembuj tregojnë se niveli qendror dhe ai komunal nuk kanë sfera veprimi plotësisht të ndara. Niveli qendror përcakton rregullat, kriteret dhe standardet dhe kontrollon zbatimin e tyre, ndërsa komunat drejtpërdrejt krijojnë kushtet për ofrimin e shërbimeve arsimore.

Bashkëpunimi ndërkomunal në arsim

Komunat mund të kryejnë bashkërisht detyra të caktuara në kuadër të kompetencave të tyre. Nenet 28 dhe 29 të Ligjit për Vetëqeverisje Lokale u mundësojnë komunave të krijojnë partneritete me qëllim të kryerjes së funksioneve me interes të përbashkët dhe përmes tyre të ushtrojnë kompetencat e tyre dhe të zgjeruara. Partneritete të tilla mund të kenë organe të përbashkëta, staf administrativ dhe këshillimor dhe marrëveshje të përbashkëta financiare.

Ligji për bashkëpunim ndërkomunal rregullon më për së afërmi format e një bashkëpunimi të tillë⁴⁰. Sipas nenit 9 të ligjit, komunat mund të themelojnë grupe të përbashkëta punuese, organe administrative dhe institucione publike, ndërsa neni 13 shprehimisht lejon krijimin e institucioneve të përbashkëta publike në fushën e arsimit. Bashkëpunimi ndërkomunal u mundëson komunave që bashkërisht të kryejnë detyra të caktuara, të krijojnë struktura të përbashkëta dhe t'i besojnë kryerjen e detyrave të caktuara, duke ruajtur përgjegjësinë ligjore për kompetencat e tyre dhe për punën e strukturave të krijuara.

Prandaj, ligji parasheh forma ligjore përmes të cilave dy ose më shumë komuna mund të kryejnë së bashku detyra të caktuara arsimore, të krijojnë një strukturë të përbashkët administrative ose të themelojnë një institucion të përbashkët publik. Megjithatë, bashkëpunimi ndërkomunal mbetet një formë e ushtrimit të përbashkët të kompetencave ekzistuese komunale. Në vetvete, ai nuk krijon një sistem të veçantë arsimor, nuk transferon kompetenca të reja në strukturën e përbashkët dhe nuk e përjashton arsimin nga sistemi qendror legjislativ, kurrikular dhe i sigurimit të cilësisë.

Kompetencat komunale dhe arsimi në gjuhën serbe

Neni 12, paragrafi 1 i Ligjit për arsimin në komuna përcakton se komunat janë përgjegjëse për krijimin e kushteve për ofrimin e shërbimeve arsimore në gjuhën serbe. Kjo dispozitë vlen për të gjitha komunat dhe nuk e kufizon këtë kompetencë vetëm në komunat ku komuniteti serb është shumicë. Secila komunë ka obligim të krijojë kushte për mësim në gjuhën serbe kur ka nevojë. Kjo është në përputhje me statusin zyrtar të gjuhës serbe dhe të drejtën e nxënësve për të zgjedhur serbishten si gjuhë të arsimit publik, pavarësisht nga struktura etnike e komunës.

Për këtë qëllim, komunat me shumicë serbe përdorin kompetencat e përgjithshme në arsimin parauniversitar që ligji ua jep të gjitha komunave. Ata mund të organizojnë një rrjet shkollash publike, të ofrojnë objekte shkollore, të punësojnë mësues dhe staf tjetër dhe të zgjedhin drejtorë dhe nëndrejtorë në përputhje me procedurat e përcaktuara. Këto kompetenca nuk paraqesin një regjim të veçantë për komunat me shumicë serbe, por mënyrën në të cilën ato, në kuadër të legjislacionit qendror, kurrikulës, standardeve të licencimit, vlerësimit dhe mbikëqyrjes inspektuese, sigurojnë disponueshmërinë e arsimit në gjuhën serbe.

Kompetenca e zgjeruar e Mitrovicës së Veriut në arsimin e lartë

Kompetencat e përgjithshme parauniversitare të të gjitha komunave duhet të dallohen nga kompetencat e zgjeruara që komuna të caktuara i kanë në fusha të veçanta. Në fushën e arsimit, e vetmja kompetencë e zgjeruar komunale e përcaktuar posaçërisht lidhet me arsimin e lartë në Mitrovicën e Veriut. Neni 21 i Ligjit për vetëqeverisjen lokale ia beson Mitrovicës së Veriut kompetencën për arsimin e lartë, përfshirë regjistrimin dhe licencimin e institucioneve, punësimin, pagesën e pagave dhe trajnimin e personelit mësues dhe administrativ.⁴¹

Kjo kompetencë e zgjeruar rregullohet më hollësisht me nenin 14 të Ligjit për arsimin në komuna. Ai e përcakton Universitetin e Mitrovicës së Veriut si institucion publik autonom të arsimit të lartë dhe i jep komunës kompetenca lidhur me universitetin në gjuhën serbe. Përcaktohet se komuna emëron një pjesë

⁴⁰ Ligji nr. 04/L-010 për bashkëpunim ndërkomunal, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 7/2011, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2749&langid=2>.

⁴¹ Ligji nr. 03/L-040 për vetëqeverisjen lokale, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 28/2008, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2530&langid=2>.

të anëtarëve të bordit drejtues të tij, është e detyruar të sigurojë objekte dhe financim adekuat dhe mund të bashkëpunojë me komunat e tjera në menaxhimin e universitetit.

Edhe Kjo kompetencë e zgjeruar nuk është i ndarë nga sistemi juridik qendror. Statuti, akreditimi, financimi dhe çështje të tjera të punës së universitetit duhet të harmonizohen me kornizën qendrore legjislative, ndërsa institucionet qendrore, sipas nenit 19, paragrafi 2 i Ligjit për vetëqeverisjen lokale, monitorojnë zbatimin e kompetencave të zgjeruara në përputhje me standardet minimale, kualifikimet profesionale dhe rregullat e licencimit dhe akreditimit.

Përmbajtja dhe fushëveprimi i kompetencës

Kuadri ligjor vendos një sistem të decentralizuar, por të unifikuar të arsimit parauniversitar. Komunat kanë kompetenca të gjerë të tyre dhe drejtojnë drejtpërdrejt institucionet arsimore publike, personelin, infrastrukturën, administratën e shkollave dhe ofrimin e shërbimeve arsimore. Megjithatë, këto kompetenca ushtrohen brenda kornizës së përbashkët ligjore, kurrikulare dhe cilësore të vendosur nga institucionet qendrore.

Kjo ndarje e përgjegjësisë nënkupton:

- që institucionet qendrore të përcaktojnë politikën arsimore, kurrikulën, standardet, kualifikimet dhe kriteret e vlerësimit, si dhe sistemin e licencimit të mësuesve, vlerësimin e jashtëm dhe mbikëqyrjen inspektuese;
- që komunat të organizojnë dhe administrojnë drejtpërdrejt arsimin publik parauniversitar dhe të menaxhojnë objektet shkollore, personelin, pagat dhe administratën arsimore lokale;
- që të gjitha komunat të ushtrojnë kompetencat e tyre në përputhje me legjislacionin qendror, procedurat dhe standardet;
- që komunat të mund të kryejnë së bashku detyra të caktuara arsimore, të krijojnë struktura të përbashkëta administrative dhe të themelojnë institucione të përbashkëta publike, duke ruajtur përgjegjësinë për ushtrimin e kompetencave të tyre;
- se të gjitha komunat, jo vetëm ato me shumicë serbe, janë përgjegjëse për krijimin e kushteve për ofrimin e shërbimeve arsimore në gjuhën serbe;
- se Mitrovica e Veriut, përveç kompetencave të përgjithshme që u takojnë të gjitha komunave, ka kompetencë të zgjeruar edhe në fushën e arsimit të lartë.

Prandaj, komunat me shumicë serbe nuk kanë regjim të veçantë juridik në arsimin parauniversitar. Ato i shfrytëzojnë kompetencat e përgjithshme që u takojnë të gjitha komunave për të organizuar arsimin në gjuhën serbe në mjediset ku nevoja për të është më e madhe. Gjatë ushtrimit të këtyre kompetencave, ato mund të bashkëpunojnë me komunat e tjera, por bashkëpunimi ndërkomunal nuk krijon kompetenca të reja dhe as nuk e nxjerr arsimin jashtë kornizës së përbashkët qendrore. Regjim i veçantë ekziston vetëm për Mitrovicën e Veriut dhe lidhet me arsimin e lartë, e jo me atë parauniversitar.

E drejta për të krijuar institucione arsimore private

Neni 59 pika 4 e Kushtetutës u garanton pjesëtarëve të komuniteteve të drejtën për të krijuar dhe menaxhuar institucione private të arsimit dhe formimit profesional. E njëjta dispozitë parashikon mundësinë e ofrimit të këtyre institucioneve me ndihmë financiare nga fondet publike. Neni 8, paragrafi 4 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve e konfirmon këtë të drejtë dhe parasheh që institucionet private të komuniteteve mund të aplikojnë për akreditim nëse plotësojnë standardet e përgjithshme arsimore dhe kurrikulare, ndërsa Ministria monitoron cilësinë e mësimdhënies.

E drejta për arsimim në gjuhën amtare në institucionet private vërtetohet me nenin 22 të Ligjit për përdorimin e gjuhëve. Paragrafi 1 garanton të drejtën e themelimit të institucioneve arsimore private ku mësimi zhvillohet në gjuhën amtare, ndërsa paragrafi 2 i besohet Ministrisë rregullimin e procedurës për regjistrimin e tyre.

Në arsimin parauniversitar, kjo e drejtë ushtrohet brenda sistemit të përgjithshëm të licencimit dhe mbikëqyrjes. Neni 44 i Ligjit për arsimin parauniversitar njeh të drejtën e fëmijës për të ndjekur një institucion arsimor privat të licencuar dhe mundëson themelimin e institucioneve të tilla nga persona juridikë të regjistruar në Kosovë, shtetas të Kosovës apo grupe të qytetarëve.

Sipas nenit 46 të të njëjtit ligj, një institucion privat që ofron arsim parauniversitar duhet të licencohet nga Ministria. Kushtet e licencimit i referohen, ndër të tjera, hapësirës dhe pajisjeve, numrit dhe kualifikimeve të mësuesve dhe programit arsimor. Institucioni zbaton Kornizën Kurrikulare të Kosovës ose një kurrikul të jashtëm të njohur nga Ministria. Institucioni mund të fillojë me punë vetëm pas marrjes së licencës nga Ministria dhe licencës për biznes nga komuna dhe puna e tij i nënshtrohet inspektimit arsimor.

Neni 11, paragrafi 2 i Ligjit për arsimin në komuna e vërteton këtë ndarje të përgjegjësisë. Komuna i lëshon një institucion arsimor privat licencë biznesi vetëm pasi institucioni të dorëzojë dëshmi se është i regjistruar dhe licencuar si institucion arsimor në Ministri.

Përmbajtja dhe shtrirja e të drejtave

Rregulloret njohin të drejtën e pjesëtarëve të komuniteteve për të themeluar dhe menaxhuar institucione arsimore private ku mësimet zhvillohen në gjuhën e tyre. Kjo e drejtë përfshin krijimin dhe drejtimin e pavarur të institucioneve, por nuk i përjashton ato nga sistemi i përbashkët arsimor. Për të ofruar arsim të njohur parauniversitar, institucionet private duhet të regjistrohen dhe licencohen, të plotësojnë kërkesat e përcaktuara në aspektin e personelit, hapësirës dhe kurrikulës dhe të jenë subjekt i mbikëqyrjes nga Ministria. Mbështetja financiare nga fondet publike është e lejuar, por jo e garantuar automatikisht për çdo institucion të krijuar.

E drejta e përdorimit të kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia

Legjislacioni i Kosovës parasheh mundësinë që shkollat që mësojnë në gjuhën serbe të përdorin kurrikulat dhe tekstet e përgatitura nga Ministria e Arsimit e Serbisë. Neni 8, paragrafi 5 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve e njeh këtë mundësi dhe i referohet procedurës së rregulluar me Ligjin për arsimin në komuna.

Sipas nenit 12, paragrafët 2–3. të Ligjit për arsimin në komuna, shkolla është e obliguar të njoftojë Ministrinë e Kosovës përgjegjëse për arsimin para se të fillojë përdorimin e materialeve të tilla mësimore. Më pas, Ministria ka një afat prej tre muajsh për të shqyrtuar materialin e dorëzuar dhe ndoshta për të paraqitur një kundërshtim. Nëse brenda kësaj periudhe nuk paraqitet asnjë kundërshtim, kurrikula, programi ose teksti shkollor mund të përdoret në klasa.

Në rast kundërshtimi, rasti, sipas nenit 12, paragrafi 4, i referohet një komisioni të pavarur, i cili vlerëson përputhshmërinë e materialit kontestues me Kushtetutën dhe legjislacionin në fuqi. Materiali nuk mund të përdoret derisa të merret vendimi i komisionit.

Sipas nenit 13, paragrafi 1 i ligjit, komisioni i pavarur ka shtatë anëtarë:

- tre përfaqësues të Ministrisë;
- tre përfaqësues të zgjedhur nga Kuvendi nga radhët e deputetëve me vende të garantuara për komunitetin serb;
- një anëtar i zgjedhur nga Kryeministri.⁴²

Komisioni vendos me shumicë votash, në përputhje me nenin 13, paragrafi 2. Sipas paragrafit 3 të të njëjtut nen, kryesia ndryshon çdo vit ndërmjet përfaqësuesit të zgjedhur nga deputetët me vende të garantuara për komunitetin serb dhe përfaqësuesit të Ministrisë.

Përmbajtja dhe shtrirja e të drejtave

Korniza ligjore lejon shkollat që japin mësim në gjuhën serbe të përdorin programe dhe tekste shkollore nga Serbia. Përdorimi i tyre nuk kushtëzohet me miratimin paraprak të Ministrisë, por arrihet me procedurë të veçantë njoftimi.

Këto dispozita paraqesin zgjidhje të veçantë normative për ruajtjen e lidhjes përmbajtësore të arsimit në gjuhën serbe me sistemin arsimor të Serbisë. Përdorimi i programeve dhe materialeve nga Serbia nuk i nënshtrohet miratimit paraprak të shprehur nga Ministria, por mbetet subjekt i procedurës së njoftimit dhe kontrollit të përputhshmërisë së tyre me kornizën kushtetuese dhe ligjore të Kosovës.

E drejta për arsim të lartë në gjuhën serbe

Neni 59 pika 2 e Kushtetutës u garanton pjesëtarëve të komuniteteve të drejtën për arsimim publik në të gjitha nivelet në një nga gjuhët zyrtare që ata zgjedhin. Pasi serbistja ka statusin e gjuhës zyrtare, kjo garanci përfshin edhe arsimin e lartë publik në gjuhën serbe. Neni 23, paragrafi 1 i Ligjit për përdorimin e gjuhëve, përcakton gjuhët zyrtare si gjuhët kryesore të mësimin në universitetet publike. Sipas paragrafëve 2–4. të të njëjtut nen, universitetet publike rregullojnë përdorimin e gjuhëve zyrtare dhe të gjuhëve të tjera në zbatimin e programeve të studimit, arsimin e personelit pedagogjik dhe administratën e universitetit.

Neni 8, paragrafi 3 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve gjithashtu parasheh ruajtjen e mundësive ekzistuese për arsimim profesional dhe universitar në gjuhët e komuniteteve. Neni 8, paragrafi 11 i të njëjtut ligj, u garanton anëtarëve të komunitetit akses të barabartë në arsimin universitar dhe mundëson zbatimin e masave të veçanta që lehtësojnë pranimin e kandidatëve nga shkollat e komunitetit.

Pozita e veçantë e Universitetit të Mitrovicës së Veriut

Përveç së drejtës së përgjithshme për arsim të lartë publik në gjuhën serbe, legjislacioni i Kosovës parasheh edhe një model të veçantë institucional për universitetin publik në gjuhën serbe. Neni 8, paragrafi 6 i Ligjit për të drejtat e komuniteteve e përcakton Universitetin e Mitrovicës së Veriut si institucion publik

⁴² Teksti fillestar i Ligjit nr. 03/L-068 për arsimin në komunat e Kosovës parashihte që anëtar i shtatë i komisionit të zgjidhej nga Përfaqësuesi Civil Ndërkombëtar. Me Ligjin nr. 04/L-115 për ndryshimin dhe plotësimin e ligjeve që lidhen me përfundimin e mbikëqyrjes ndërkombëtare të pavarësisë së Kosovës, kjo dispozitë është ndryshuar ashtu që anëtar i shtatë të zgjidhet nga Kryeministri. Ligji nr. 04/L-115, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 25/2012, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2840>.

autonom të arsimit të lartë në gjuhën serbe, për të cilin kompetencë ka Komuna e Mitrovicës së Veriut⁴³. Neni 14, pikat a) dhe d) të Ligjit për arsimin në komuna e konfirmojnë këtë status dhe e autorizojnë shprehimisht Komunën e Mitrovicës së Veriut që të marrë përgjegjësinë për këtë universitet publik në gjuhën serbe, në përputhje me legjislacionin në fuqi.

Neni 21 i Ligjit për vetëqeverisjen lokale i jep Mitrovicës së Veriut kompetencë të zgjeruar në fushën e arsimit të lartë. Ajo përfshin përgjegjësitë lidhur me regjistrimin dhe licencimin e institucioneve arsimore, punësimin e personelit mësimor dhe administrativ, pagesën e pagave dhe aftësimin profesional të punonjësve. Kjo është një kompetencë e posaçme e zgjeruar e Mitrovicës së Veriut në fushën e arsimit dhe lidhet me arsimin e lartë.

Neni 14 i Ligjit për arsimin në komuna rregullon raportin e autonomisë së Universitetit me kornizën qendrore. Universiteti miraton një statut që rregullon organizimin e tij të brendshëm, menaxhimin, procedurat dhe marrëdhëniet me autoritetet publike, por statuti duhet të harmonizohet me legjislacionin kornizë qendrore. Përputhshmëria e tij është konsideruar nga një komision i posaçëm prej shtatë anëtarësh, i cili gjithashtu shqyrton çështjet e akreditimit të Universitetit brenda sistemit të arsimit të lartë të Kosovës.

Sipas tekstit aktual të ligjit, pas ndryshimit nga viti 2012, komisioni përbëhet nga tre përfaqësues të Ministrisë, tre përfaqësues të Universitetit dhe një anëtar i zgjedhur nga Kryeministri. Komisioni vendos me shumicë votash dhe kryesia ndërrohet çdo vit ndërmjet përfaqësuesve të Universitetit dhe Ministrisë. Kjo përbërje siguron pjesëmarrjen e drejtpërdrejtë të universitetit dhe institucioneve qendrore arsimore, por vendimet merren nga komisioni në tërësi. Neni 14 pika e) përcakton se Bordi Drejtues i Universitetit ka nëntë anëtarë. Komuna emëron dy anëtarë, pesë zgjidhen nga fakultetet dhe trupi studentor, ndërsa mënyra e zgjedhjes së dy anëtarëve të mbetur rregullohet me statut.

Neni 14, pikat f)–h) rregullojnë financimin dhe bashkëpunimin ndërkomunal. Komuna e Mitrovicës së Veriut është e detyruar t'i sigurojë Universitetit objekte dhe financim adekuat nga buxheti i Kosovës dhe nga burime të tjera institucionale. Lejohet edhe financimi nga Serbia, me kusht që të jetë transparent, i publikuar dhe në përputhje me legjislacionin e Kosovës. Mitrovica e Veriut mund të bashkëpunojë me komunat e tjera në përmbushjen e përgjegjësiave të saj ndaj Universitetit.

Akreditimi dhe licencimi i universitetit

Pozita e veçantë e Universitetit të Mitrovicës së Veriut nuk e përjashton atë nga sistemi i përgjithshëm i akreditimit dhe licencimit të arsimit të lartë. Neni 14 i Ligjit për arsimin e lartë rregullon licencimin e institucioneve të arsimit të lartë dhe lidhjen ndërmjet licencës dhe akreditimit⁴⁴. Neni 15 rregullon akreditimin, vlerësimin dhe sigurimin e cilësisë, ndërsa neni 16 parashikon që një institucion i akredituar mund të lëshojë vetëm diploma dhe tituj akademikë të mbuluar nga akreditimi i tij.

Këto rregulla rregullohen në mënyrë plotësuese nga neni 25 i Ligjit për Agjencinë e Kosovës për Akreditim, sipas të cilit akreditimi institucional dhe programor, përkatësisht validimi, si dhe licenca e Ministrisë, janë parakushte për kryerjen e programeve të studimit dhe kryerjen e veprimtarive

⁴³ Rregulloret e Kosovës për këtë institucion të arsimit të lartë përdorin emrin “Universiteti i Mitrovicës së Veriut”, ndërsa emri i tij zyrtar në sistemin arsimor të Serbisë është “Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut”. Në vijim përdoret emri që i përgjigjet kontekstit juridik ose institucional të cilit i referohet teksti.

⁴⁴ Ligji nr. 04/L-037 për arsimin e lartë në Kosovë, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 14/2011, <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2761>.

akademike⁴⁵. E njëjta dispozitë parashikon që vetëm një institucion i arsimit të lartë i akredituar mund të lëshojë diplomat dhe titujt e përcaktuar në vendimin e akreditimit. Neni 46 parashikon gjithashtu se një institucion i arsimit të lartë nuk mund të fillojë të funksionojë pa akreditimin institucional dhe programor dhe pa licencën përkatëse nga Ministria.

Komisioni i posaçëm i parashikuar në nenin 14 të Ligjit për arsimin në komuna mundëson pjesëmarrjen e Universitetit dhe institucioneve qendrore në shqyrtimin e çështjeve të statutit dhe akreditimit të tij. Ai nuk zëvendëson procedurat e rregullta të akreditimit dhe licencimit, por përfaqëson një mekanizëm shtesë që lidhet me pozicionin e veçantë institucional të Universitetit.

Përmbajtja dhe shtrirja e të drejtave

Kuadri ligjor përcakton dy nivele të ndërlidhura të mbrojtjes. E para përfaqëson të drejtën e përgjithshme të anëtarëve të komunitetit për arsim të lartë publik në një nga gjuhët zyrtare të zgjedhjes së tyre, e cila përfshin edhe arsimin në gjuhën serbe. E dyta është një garanci e veçantë institucionale e një universiteti publik autonom në gjuhën serbe në Mitrovicën e Veriut.

Pozita e veçantë e Universitetit përfshin autonominë e tij institucionale, kompetencën e zgjeruar të Komunës së Mitrovicës së Veriut, pjesëmarrjen e Universitetit në shqyrtimin e statutit dhe çështjeve të akreditimit, përfaqësimin e komunitetit akademik në menaxhim dhe mundësinë e financimit nga disa burime institucionale.

Megjithatë, kjo autonomi nuk është e pakufizuar. Statuti dhe puna e Universitetit duhet të harmonizohen me legjislacionin qendror, ndërsa akreditimi institucional, akreditimi i programeve të studimit dhe licenca e Ministrisë janë kushte për kryerjen e veprimtarisë akademike në sistemin e Kosovës. Universiteti mund të lëshonte vetëm diploma dhe tituj akademikë të mbuluar nga një vendim i vlefshëm akreditimi.

Prandaj, rregulloret e Kosovës nuk e rregullojnë vetëm mundësinë e realizimit të programeve të caktuara studimore në gjuhën serbe, por edhe përcaktojnë pozitën e veçantë juridike të universitetit publik në gjuhën serbe në Mitrovicën e Veriut. Ky pozicion përfshin elemente të caktuara të autonomisë dhe kompetenca të zgjeruara të Komunës së Mitrovicës së Veriut, por në të njëjtën kohë është i lidhur me sistemin qendror të akreditimit, licencimit dhe sigurimit të cilësisë.

Bashkëpunimi me institucionet serbe dhe financimi nga Serbia

Rregulloret e Kosovës parashikojnë që komunat në fushat e kompetencave të tyre mund të bashkëpunojnë me komunat, institucionet dhe organet shtetërore të Serbisë, si dhe të marrin ndihmë financiare nga Serbia. Bashkëpunimi rregullohet me marrëveshje dhe i nënshtrohet mbikëqyrjes së ligjshmërisë, ndërsa marrja dhe përdorimi i ndihmës financiare rregullohet nga rregulloret për financat komunale dhe publike.

Bashkëpunimi me institucionet serbe

Neni 30, paragrafi 2 i Ligjit për vetëqeverisjen lokale shprehimisht i lejon komunat të bashkëpunojnë me komunat dhe institucionet serbe, duke përfshirë agjencitë shtetërore, në kuadër të kompetencave të tyre. Bashkëpunimi mund të përfshijë asistencë financiare dhe teknike, punësimin e stafit profesional dhe

⁴⁵ Ligji nr. 08/L-110 për Agjencinë e Kosovës për Akreditim, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 13/2023, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=76045>.

sigurimin e pajisjeve të nevojshme për ushtrimin e përgjegjësiwe komunale. Pasi që arsimit publik parashkollor, fillor dhe i mesëm është përgjegjësi e komunave, kjo mundësi vlen edhe për fushën e arsimit.

Neni 4, paragrafi 3 i Ligjit për arsimin në komuna posaçërisht konfirmon se komunat në kuadër të kompetencave të tyre arsimore mund të bashkëpunojnë me komunat dhe organet tjera, duke përfshirë komunat, institucionet dhe agjencitë shtetërore të Serbisë.

E drejta për bashkëpunim nuk është e pakufizuar. Sipas nenit 30, paragrafët 3–6. të Ligjit për vetëqeverisjen lokale, komuna e njofton ministrinë përgjegjëse për vetëqeverisje lokale dhe dorëzon një projekt-marrëveshje. Marrëveshja duhet të përcaktojë fushat dhe qëllimet e bashkëpunimit, mënyrën e angazhimit të personelit dhe pajisjeve, si dhe marrëveshjet financiare. Ministria kompetente mund të kërkojë ndryshime ose të ndërpresë bashkëpunimin nëse shkelja e konstatuar e ligjit nuk mund të eliminohet, ndërsa komuna mund ta kundërshtojë një vendim të tillë në gjykatë.

Ndihma financiare nga Serbia

Neni 7, paragrafi 1 i Ligjit për financat e vetëqeverisjes lokale shprehimisht thekson ndihmën financiare nga Serbia si një nga burimet e mundshme të financimit komunal.⁴⁶ Sipas paragrafit 2 të të njëjtit nen, komunat i menaxhojnë ato mjete në përputhje me rregullat për menaxhimin e financave publike.

Ky regjim është rregulluar më në detaje me nenin 59 të Ligjit për menaxhimin e financave publike dhe përgjegjësitë, i cili përcakton se komunat kanë të drejtë të marrin ndihmë financiare nga Serbia⁴⁷. Ato mjete konsiderohen të hyra të dedikuara të komunës dhe mund të përdoren vetëm për qëllime që lidhen drejtpërdrejt me ushtrimin e kompetencave të saj. Meqenëse arsimit përfaqëson kompetencën e vet komunal, fondet mund të përdoren për nevojat që lidhen me zbatimin e tij.

Mjetet duhet të depozitohen në një llogari zyrtare komunale ose në një llogari në një bankë komerciale të certifikuar nga Banka Qendrore e Kosovës dhe të regjistruara në sistemin e kontabilitetit të Thesarit. Nëse mjetet pranohen përmes një llogarie në një bankë komerciale, komuna është e detyruar t'i raportojë këto pranime dhe përdorimin e tyre në Thesar.

Asistenca financiare nga Serbia nuk merret parasysht gjatë përcaktimit të granteve të rregullta dhe ndarjeve tjera buxhetore për komunën. Pranimi i tij, pra, nuk paraqet bazë për zvogëlimin e mjeteve që komuna merr nga buxheti i Kosovës.

Ekziston edhe një rregull i veçantë për Universitetin e Mitrovicës së Veriut. Neni 14 pika f) i Ligjit për arsimin në komuna parasheh obligimin e komunës që të sigurojë që Universiteti të ketë objekte dhe burime adekuate. Financimi nga Serbia është i lejuar, por duhet të jetë transparent dhe i aksesueshëm për publikun, në përputhje me ligjet e Kosovës.

Bashkëpunimi dhe ndihma nga Serbia nuk zëvendësojnë financimin e rregullt të arsimit nga buxheti i Kosovës. Neni 23 i Ligjit për financat e vetëqeverisjes lokale parasheh që komunat të marrin grante operative, duke përfshirë një grant të veçantë për arsim. Sipas nenit 25, ky grant ka për qëllim financimin e standardit minimal të arsimit parashkollor, fillor dhe të mesëm. Shuma e grantit përcaktohet sipas

⁴⁶ Ligji nr. 03/L-049 për financat e vetëqeverisjes lokale, teksti i konsoliduar, Gazeta Zyrtare e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=107375>.

⁴⁷ Ligji nr. 03/L-048 për menaxhimin e financave publike dhe përgjegjësiwe, teksti i konsoliduar, Gazeta Zyrtare e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=119140>.

formulës së përcaktuar nga Komisioni për Grante, në bazë të numrit të nxënësve dhe kriterëve të tjera, duke pasur parasysh nevojat e nxënësve nga komunitetet joshumicë.

Përmbajtja dhe shtrirja e të drejtave

Korniza ligjore u mundëson komunave të bashkëpunojnë me komunat dhe agjencitë serbe në fushën e arsimit, si dhe të marrin ndihmë financiare, teknike, personel dhe materiale nga Serbia.

Këto dispozita njohin ligjërisht mundësinë e lidhjeve institucionale dhe financiare me Serbinë, por i vendosin ato në kuadër të kompetencave komunale të Kosovës, rregullave të financave publike dhe mbikëqyrjes qendrore të ligjshmërisë.

Njohja dhe verifikimi i diplomave dhe kualifikimeve

Korniza ligjore e Kosovës parasheh disa procedura me të cilat dokumentet arsimore të marra jashtë sistemit të rregullt arsimor të Kosovës mund të përdoren para institucioneve të Kosovës. Për arsimin në gjuhën serbe, është veçanërisht e rëndësishme procedura e përgjithshme për njohjen e kualifikimeve të arsimit të lartë të fituara jashtë Kosovës, procedura e veçantë për pranimin e kualifikimeve të marra në Serbi dhe verifikimi i diplomave të lëshuara nga institucionet që veprojnë në Kosovë sipas sistemit arsimor në gjuhën serbe.

Procedura e përgjithshme rregullohet më hollësisht me Udhëzimin Administrativ nr. 16/2016, i cili përcakton parimet dhe procedurat për njohjen e diplomave, gradave akademike dhe kualifikimeve të shkollave të larta profesionale dhe universiteteve, të fituara jashtë ⁴⁸Kosovës. Për diplomat e shkollave të larta profesionale dhe gradat universitare të fituara në territorin e Serbisë është nxjerrë Udhëzimi i posaçëm Administrativ nr. 09/2015, i cili rregullon procedurën e pranimin të tyre në sistemin ligjor të Kosovës. ⁴⁹

Këto procedura lidhen me njohjen ose pranimin e kualifikimeve të arsimit të lartë për qëllime akademike ose profesionale. Ato duhet të dallohen nga verifikimi i diplomave të lëshuara nga institucionet arsimore në Kosovë që punojnë sipas sistemit arsimor të Serbisë.

Verifikimi i diplomave të Universitetit të Mitrovicës së Veriut

Për diplomat e Universitetit të Mitrovicës së Veriut është vendosur një procedurë e posaçme për lëshimin e certifikatave të vlefshmërisë. Rregullorja nr. 21/2015 e përcakton këtë procedurë si masë të përkohshme afirmative, që synon t'u mundësojë bartësve të diplomave qasje të barabartë në punësim dhe të kontribuojë në përfaqësimin e barabartë në institucionet e sektorit publik⁵⁰. Dispozitat e Rregullores janë detyruese për të gjitha institucionet publike.

⁴⁸ Udhëzimi Administrativ (MONT) nr. 16/2016 për parimet dhe procedurat e njohjes së diplomave, gradave akademike dhe kualifikimeve të shkollave të larta profesionale dhe universiteteve të fituara jashtë [Kosovës, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15228](https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15228).

⁴⁹ Udhëzimi Administrativ (MONT) nr. 09/2015 për parimet dhe procedurat për pranimin e diplomave të shkollave të larta profesionale dhe diplomave universitare të marra në territorin e [Serbisë, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15030](https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15030).

⁵⁰ Rregullorja (QRK) nr. 21/2015 për procedurat dhe kriteret e lëshimit të certifikatave për qytetarët e Kosovës që kanë diplomuar në Universitetin e Mitrovicës së Veriut, për qëllime të aplikimit për punë, marrjes së licencave profesionale dhe dhënies së provimeve profesionale pranë [institucioneve publike, https://kryeministri.rks-gov.net/wp-](https://kryeministri.rks-gov.net/wp-)

Certifikata e vlefshmërisë mundëson përdorimin e diplomës për:

- aplikimi për punësim në institucionet publike;
- marrja e licencave profesionale të lëshuara nga institucionet publike;
- dhënien e provimeve profesionale të organizuara nga institucionet publike.

Procedura përfshin diplomat që Universiteti i ka lëshuar që nga zhvendosja e selisë në Mitrovicën e Veriut në vitin 2001. Bartësve të certifikatave u garantohet trajtim i barabartë në procedurat e përmendura, por kjo nuk i shfuqizon kushtet e përgjithshme lidhur me kualifikimet profesionale, aftësitë, meritat dhe zhvillimin e konkursit të hapur.

Kërkesat vendosen nga Komisioni i Verifikimit të Diplomave. Sipas nenit 18 të Rregullores, Komisioni verifikon plotësinë e kërkesave dhe dokumentacionit shoqërues dhe vërtetësinë e dokumenteve arsimore. Ajo merr vendim brenda 30 ditëve dhe në rast vendimi pozitiv lëshon vërtetimin e vlefshmërisë. Kundër vendimit të Komisionit mund të parashtrohet ankesë në gjykatën kompetente në afat prej 15 ditësh pune.

Certifikata nuk ka efektin e njohjes së përgjithshme akademike për të gjitha qëllimet, por mundëson përdorimin e diplomës për qëllimet e përcaktuara shprehimisht nga Rregullorja. Në formularin e certifikatës thuhet gjithashtu se është e vlefshme deri në akreditimin dhe licencimin e Universitetit në përputhje me legjislacionin aktual.

Në fushën e arsimit të lartë, ky mekanizëm është i kufizuar në diploma nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut. Diplomat e Akademisë së Studimeve Profesionale me seli në Leposaviq nuk mbulohen me të, për këtë arsye bartësit e tyre nuk mund t'i verifikojnë në këtë procedurë të veçantë.

Verifikimi i diplomave të shkollës së mesme në gjuhën serbe

Mandati i Komisionit u zgjerua më pas në diplomat e shkollave të mesme që funksionojnë sipas planprogramit të Serbisë dhe që lëshoheshin në Kosovë. Në Raportin për Kosovën për vitin 2024, Komisioni Evropian ka vënë në dukje vazhdimin e mandatit të Komisionit për këtë kategori të diplomave⁵¹. Burime zyrtare të Kosovës konfirmojnë gjithashtu se kërkesat për verifikimin e diplomave të shkollës së mesme në gjuhën serbe, si dhe të diplomave nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut, mund të dorëzohen përmes platformës e-Kosova.⁵²

Me këtë procedurë, institucionet e Kosovës mundësojnë verifikimin dhe konfirmimin e diplomave të shkollave të mesme që punojnë në Kosovë sipas sistemit arsimor të Serbisë. Dhe në këtë rast, verifikimi i diplomës duhet të dallohet nga njohja automatike dhe e pakufizuar e saj për çdo qëllim akademik apo profesional. Shtrirja e certifikatës së lëshuar varet nga rregulloret dhe procedura në të cilën përdoret diploma.

content/uploads/2022/08/RREGULLORE-QRK-NR.-212015-PER-PROCEDURAT-DHE-KRITERET-PER-LESHIMIN-E-CERTIFIKATAVE-SHTETASVE-TE-REPUBLIKES-SE-KOSOVES-TE-CILET-KANE-MARR.pdf.

⁵¹ Raporti i Komisionit Evropian për Kosovën 2024, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo+Report+2024.pdf.

⁵² Zyra për Qështje të Komuniteteve, "Aplikimi për verifikimin e diplomave të shkollës së mesme dhe diplomave universitare është i mundur edhe përmes platformës e-Kosova", <https://zck-kpz-platform.rks-gov.net/sr/obvestenje-apliciranje-za-verifikaciju-diploma-srednjih-skola-i-univerzitetskih-diploma-je-omoguceno-i-preko-platforme-e-kosova/>.

Statusi aktual i Komisionit

Komisioni u rithemelua me vendim të Qeverisë nga shkurti i vitit 2023, pas së cilës përbërja dhe mandati i tij u ndryshuan dhe u vazhduan disa herë. Sipas vendimit të fundit të Qeverisë, i disponueshëm në momentin e shkrimit të analizës, mandati i Komisionit u vazhdua për periudhën nga 22 qershori deri më 22 shtator 2026.⁵³

Në formën e tij aktuale, mekanizmi funksionon në bazë të mandatit të kufizuar kohor të Komisionit, të cilin Qeveria e zgjat periodikisht. Kjo e dallon atë nga sistemi i përgjithshëm i njohjes akademike dhe profesionale, i cili rregullohet në mënyrë të përhershme me Ligjin për Arsimin e Lartë dhe udhëzimet përkatëse administrative.

Përmbajtja dhe fushëveprimi i njohjes dhe verifikimit

Kuadri ligjor njeh dy mekanizma të ndërlidhur, por të ndryshëm:

- njohja e kualifikimeve të arsimit të lartë të marra jashtë Kosovës, duke përfshirë një procedurë të veçantë për pranimin e diplomave dhe titujve universitar të marra në Serbi;
- verifikimi i diplomave nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut dhe i diplomave nga shkollat e mesme të Kosovës që punojnë sipas planprogramit të Serbisë.

Këto mekanizma nuk kanë të njëjtin efekt juridik. Njohja ose pranimi i një kualifikimi të arsimit të lartë mundëson përdorimin e tij në sistemin e Kosovës për qëllime akademike ose profesionale, në përputhje me kushtet e procedurës specifike. Verifikimi konfirmon vlefshmërinë e diplomave të caktuara dhe mundëson përdorimin e tyre për qëllime të përcaktuara, por në vetvete nuk paraqet domosdoshmërisht një njohje të përgjithshme për arsimin e vazhdueshëm, punësimin dhe të gjitha profesionet e rregulluara.

Sinteza e kuadrit normativ

E parë në tërësi, korniza ligjore e Kosovës përmban dispozita të detajuara për organizimin e arsimit në gjuhën serbe në kuadër të sistemit arsimor të Kosovës. Gjuha serbe është përcaktuar si gjuhë zyrtare në të gjithë territorin e Kosovës dhe e drejta për arsimim publik në gjuhën serbe është e njohur në të gjitha nivelet. Me rregullore përcaktohen edhe obligimet e institucioneve lidhur me disponueshmërinë e klasave, përdorimin e gjuhës serbe në administratën arsimore, ruajtjen e identitetit të komuniteteve dhe pjesëmarrjen e tyre në procese të caktuara vendimmarrëse.

Në arsimin parauniversitar, modeli ligjor bazohet në ndarjen e përgjegjësi ndërmjet institucioneve qendrore dhe komunave. Niveli qendror përcakton politikën arsimore, standardet kurrikulare dhe standardet e tjera, licencimin e mësimitdhënësve, sigurimin e cilësisë dhe mbikëqyrjen inspektuese, ndërsa komunave u janë besuar detyrat e organizimit dhe menaxhimit të arsimit publik parashkollor, fillor dhe të mesëm. Rregulloret parashikojnë edhe bashkëpunim ndërkomunal, por si mënyrë e ushtrimit të përbashkët të kompetencave ekzistuese komunale, e jo si sistem i veçantë arsimor jashtë kornizës qendrore.

⁵³ Komisioni është themeluar me Vendimin e Qeverisë nr. 11/130 të 22 shkurtit 2023, ndërsa mandati i tij më pas është ndryshuar dhe vazhduar disa herë. Me Vendimin e fundit të disponueshëm të Qeverisë nr. 05/24, të 19 qershorit 2026, mandati i Komisionit është vazhduar nga 22 qershori deri më 22 shtator 2026. Qeveria e Kosovës, "Vendimet e mbledhjes së 24-të të Qeverisë" (Vendimet e mbledhjes së 24-të të Qeverisë), Vendimi [nr. 05/24](https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2026/06/Vendimet-e-mbledhjes-se-24-te-te-Qeverise.pdf), <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2026/06/Vendimet-e-mbledhjes-se-24-te-te-Qeverise.pdf>.

Për arsimin në gjuhën serbe janë paraparë disa zgjidhje të veçanta. Shkollat mund të përdorin kurrikulat, programet dhe tekstet shkollore nga Serbia përmes një procedure të veçantë njoftimi dhe shqyrtimit të mundshëm të përputhshmërisë së tyre me ligjin e Kosovës. Në arsimin e lartë, ligji përcakton pozitën e veçantë të universitetit publik në gjuhën serbe në Mitrovicën e Veriut, me përgjegjësi të zgjeruara të komunës, por brenda sistemit të akreditimit, licencimit dhe sigurimit të cilësisë në Kosovë. Rregulloret e Kosovës parashikojnë gjithashtu mundësinë që komunat të bashkëpunojnë me institucionet serbe dhe të marrin ndihmë financiare nga Serbia. Janë përcaktuar edhe procedurat për njohje, pranim dhe verifikim, të cilat mundësojnë përdorimin e kualifikimeve individuale të fituara në Serbi apo në institucionet që veprojnë në Kosovë sipas sistemit arsimor në gjuhën serbe.

Korniza normative e Kosovës për arsimin në gjuhën serbe, megjithatë, ndryshon nga situata që ekziston në terren. Sistemi arsimor në gjuhën serbe në Kosovë tashmë funksionon si njësi e organizuar dhe e ndërlidhur veçmas brenda sistemit arsimor të Serbisë. Institucionet kanë nxënës dhe studentë, të punësuar, të dhëna, programe mësimore, kualifikime, financime dhe lidhje institucionale dhe ndërkombëtare që janë krijuar dhe zhvilluar jashtë sistemit arsimor të Kosovës. Pra, ekzistenca e rregulloreve të Kosovës për arsimin në gjuhën serbe nuk do të thotë se ato mbulojnë ligjërisht sistemin që aktualisht ofron këto shërbime.

Prandaj, dallimi kryesor nuk është në mes të ekzistimit dhe mungesës së të drejtës për arsimim në gjuhën serbe. Rregulloret e Kosovës e përcaktojnë një të drejtë të tillë dhe i rregullojnë kushtet për organizimin e saj. Çështja që mbetet e hapur është shtrirja e tyre drejt një sistemi që nuk është krijuar në bazë të atyre rregulloreve dhe që tashmë funksionon në një kuadër tjetër ligjor dhe institucional. Ky ndryshim është pikënisja për analizën e kufijve të kuadrit ekzistues normativ në kapitullin vijues.

Kufijtë e kuadrit ligjor ekzistues: mungesa e një regjimi ligjor dhe institucional të tranzicionit

Analiza e mëparshme tregon se rregulloret e Kosovës rregullojnë një sërë çështjesh që kanë të bëjnë me organizimin e arsimit në gjuhën serbe brenda sistemit arsimor të Kosovës. Megjithatë, kufijtë e tyre bëhen të dukshëm kur shtrohet pyetja nëse kjo kornizë mund të zbatohet për ndryshimin e statusit të një sistemi arsimor që tashmë ekziston dhe funksionon në një kuadër tjetër ligjor dhe institucional.

Ky kapitull nuk supozon se integrimi do të ndodhë, as nuk diskuton se si duhet të zbatohet. Qëllimi i tij është të shqyrtojë marrëdhëniet ndërmjet kornizës ekzistuese ligjore të Kosovës dhe parakushteve që do të kërkoreshin nga një ndryshim i mundshëm i statusit të sistemit arsimor në gjuhën serbe në Kosovë. Prandaj, pyetjet e diskutuara më poshtë nuk paraqesin parashikimin e pasojave konkrete të integritit të mundshëm, por identifikimin e situatave për të cilat rregulloret aktuale nuk përbajnë rregulla të paracaktuara.

Institucionet arsimore në gjuhën serbe në Kosovë nuk janë institucione që ende duhet të themelohen dhe të fillojnë ofrimin e shërbimeve arsimore. Ato tashmë funksionojnë në sistemin arsimor të Serbisë, kanë nxënës, studentë dhe punonjës, zbatojnë programe mësimore, organizojnë mësimin dhe provimet, mbajnë evidenca, lëshojnë dokumente arsimore dhe janë të lidhura përmes programeve dhe cikleve të përbashkëta arsimore.

Rregulloret ekzistuese të Kosovës rregullojnë themelimin dhe funksionimin e rregullt të institucioneve arsimore brenda sistemit të Kosovës, por ato nuk janë të dizajnuara si rregulla për kalimin e një sistemi arsimor tashmë të krijuar nga një kornizë ligjore dhe institucionale në tjetrën. Është pikërisht ky boshllëk që është objekt i analizës së mëposhtme.

Marrëdhënia midis kuadrit aktual normativ dhe sistemit ekzistues arsimor

Procedurat e rregullta të themelimit, regjistrimit, licencimit dhe akreditimit përcaktojnë kushtet në të cilat një institucion arsimor mund të fitojë statusin e duhur për kryerjen e aktiviteteve arsimore brenda sistemit të Kosovës. Ato rregullojnë pozitën themeluese dhe juridike të institucionit, përmbushjen e kushteve hapësinore, kadrore, programore dhe të tjera, kompetencën për licencim apo akreditim dhe kushtet e punës së tij në të ardhmen. Procedura të tilla nuk rregullojnë pasojat juridike të ndryshimit të statusit të një institucioni që tashmë ekziston dhe kryen veprimtari arsimore në një sistem tjetër. Ato nuk përcaktojnë as pozicionin ligjor të nxënësve dhe studentëve që tashmë studiojnë, njohjen e klasave të kryera më parë dhe provimet e dhëna, të dhënat dhe dokumentet e lëshuara më parë, marrëdhëniet ekzistuese të punës së punonjësve, mënyrat e menaxhimit dhe financimit të institucioneve.

Prandaj, mungesa e rregullave për këtë lloj ndryshimi të statusit nuk mund të reduktohet në nevojën për miratimin e disa akteve nënligjore. Korniza normative në fuqi nuk përmban një regjim të plotë që do të rregullonte marrëdhënien ndërmjet statusit ekzistues dhe statusit të ri të mundshëm të institucioneve, si dhe pasojat juridike të ndryshimit të sistemit në të cilin ato funksionojnë. Rregullat themelore të një tranzicioni të tillë do të kërkonin rregullim të posaçëm normativ në nivel ligjor, me shtjellimin përkatës nënligjor. Në mungesë të një regjimi të tillë, rregulloret në fuqi nuk japin një përgjigje të unifikuar për çështjet e statusit juridik të institucioneve ekzistuese dhe marrëdhënies së tyre me personat juridikë të rinj të mundshëm, vazhdimësisë së veprimtarisë arsimore, vazhdimin të shkollimit të nxënësve dhe studentëve, vlefshmërisë së klasave të përfunduara më parë, provimeve të dhëna dhe kredive të fituara, marrjes përsipër të evidencave shkollore dhe studentore, efektit juridik të dokumenteve të lëshuara më parë, vazhdimësisë së marrëdhënieve të krijuara të punës së punonjësve e të tjera.

Këto çështje kanë të bëjnë me sistemin në tërësi dhe nuk mund të zgjidhen vetëm me një sërë vendimesh të veçanta për institucionet individuale. Vendimi për themelimin ose licencimin e një shkolle, punësimin e stafit të saj ose njohjen e një dokumenti arsimor individual nuk mund të vendosë rregulla të përgjithshme që do të zbatoheshin njëkohësisht për të gjitha institucionet, nxënësit, studentët, punonjësit dhe të dhënat e mbuluara nga ndryshimi i statusit. Procedurat individuale nuk përcaktojnë vazhdimësinë ligjore të sistemit arsimor në tërësi.

Kalueshmëria arsimore, evidencat dhe kualifikimet

Një nga pyetjet për të cilat kuadri i rregullt ligjor nuk jep përgjigje ka të bëjë me kalueshmërinë arsimore. Në momentin e një ndryshimi të mundshëm statusi, nxënësit dhe studentët do të ishin në faza të ndryshme arsimi. Në një situatë të tillë, mbetet e papërcaktuar vlefshmëria e notave tashmë të përfunduara, provimeve të dhëna, pikëve të fituara dhe dokumenteve të lëshuara arsimore, si dhe kushtet në të cilat nxënësit dhe studentët mund të vazhdojnë shkollimin e tyre.

Kjo çështje komplikohet më tej nga ndryshimet në strukturën e dy sistemeve arsimore. Në sistemin e Serbisë, arsimi fillor zgjat tetë vjet dhe organizohet në dy cikle me nga katër paralele secili. Në përfundim të klasës së tetë nxënësit i nënshtrohen provimit përfundimtar, pas së cilës mund të vazhdojnë shkollimin në shkollën e mesme⁵⁴. Sistemi parauniversitar i Kosovës bën dallimin ndërmjet arsimit fillor pesëvjeçar dhe atij të mesëm të ulët katërvjeçar, kështu që arsimi i detyruar përfshin gjithsej nëntë klasa. Dallimet në kohëzgjatjen e arsimit të detyrueshëm dhe strukturën e cikleve arsimore bëjnë që do të shtrohej pyetja se në cilën klasë dhe cikël arsimor do të caktohej nxënësi, si të vlerësoheshin klasat e kryera më parë dhe programet e zotëruara dhe si të silleshin me nxënësit që në momentin e ndryshimit të statusit do të ishin në kalimin mes arsimit fillor dhe të mesëm.

Një problem i ngjashëm ekziston edhe në arsimin e lartë. Korniza aktuale nuk përmban rregulla të veçanta se si, në rast ndryshimi të statusit, do të trajtoheshin provimet e dhëna dhe pikët ECTS të fituara, si do të lidheshin me programet e studimit të akredituara në një sistem tjetër dhe në çfarë kushtesh studentët do të vazhdonin studimet. Vazhdimësia e arsimit nuk mund të reduktohet në regjistrimin formal të studentëve në një institucion me status të ndryshuar.

Me kalueshmërinë arsimore lidhet drejtpërdrejt trajtimi i evidencave shkollore dhe studentore dhe i dokumenteve arsimore që dëshmojnë klasat e përfunduara, provimet e dhëna, kreditë e fituara dhe kualifikimet. Korniza në fuqi nuk e rregullon marrjen kolektive të evidencave ekzistuese dhe efektin juridik të të dhënave të regjistruara dhe dokumenteve të lëshuara më parë.

Mekanizmat ekzistues të njohjes, pranimit ose verifikimit individual të një diplome mundësojnë përdorimin e saj në një rast specifik dhe për qëllime të veçanta, por nuk përbëjnë akreditim ose licencim të institucionit ose të programit arsimor ose studimor me të cilin është marrë diploma. Një procedurë e tillë nuk rregullon marrëdhëniet ndërmjet programit arsimor të mëparshëm dhe të ardhshëm dhe as në vetvete nuk siguron vazhdimësinë e rrugës arsimore tashmë të nisur.

⁵⁴ Ligji për arsimin dhe edukimin fillor, Gazeta Zyrtare e Serbisë, nr. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018 – ligj tjetër, 129/2021, 92/2023 dhe 19/2025, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/55/1/reg>.

Pozicioni i punonjësve, menaxhimi dhe financimi

Një pabarazi e ngjashme ekziston për sa i përket pozitës së punonjësve. Mësimdhënësit, bashkëpunëtorët profesional, stafi administrativ dhe personeli tjetër tashmë kanë krijuar marrëdhënie pune në sistemin e Serbisë. Procedurat e rregullta të punësimit të rregulluara me rregulloret e Kosovës i referohen krijimit të marrëdhënieve të punës brenda atij sistemi. Ato nuk rregullojnë vazhdimësinë e marrëdhënieve të punës të krijuara më parë dhe as nuk përcaktojnë se si do të trajtohej përvoja e mëparshme e punës, kualifikimet dhe licencat profesionale, pagat, sigurimet shoqërore dhe pensionale dhe të drejtat dhe detyrimet e tjera në rast të ndryshimit të statusit.

Kuadri aktual nuk përmban rregulla të veçanta për vazhdimësinë e menaxhimit gjatë ndryshimit të statusit. Shkollat ekzistuese dhe Universiteti kanë organe drejtuese dhe drejtuese të themeluara sipas rregulloreve serbe, ndërsa rregulloret e Kosovës përcaktojnë procedurat e përzgjedhjes dhe emërimit të institucioneve arsimore brenda sistemit të Kosovës. Rregullat e rregullta nuk përcaktojnë marrëdhëniet ndërmjet autoriteteve ekzistuese dhe ndoshta të reja, efektin juridik të vendimeve të mëparshme, ose mënyrën e transferimit të të drejtave, detyrimeve dhe përgjegjësi.

Financimi është një fushë tjetër ku rregulloret ekzistuese rregullojnë funksionimin e rregullt të sistemit, por jo kalimin nga një regjim tashmë i vendosur në tjetrin. Sistemi ekzistues arsimor në gjuhën serbe financohet përmes institucioneve të Serbisë, ndërsa korniza ligjore e Kosovës parashihet financimin e arsimit publik përmes sistemit buxhetor të Kosovës dhe lejon forma të caktuara të ndihmës financiare nga Serbia. Rregulloret aktuale nuk rregullojnë mënyrën e kalimit të mundshëm ndërmjet këtyre regjimeve, vazhdimësinë e pagesave të pagave dhe shpenzimeve të tjera të rregullta, financimin e objekteve dhe të procesit mësimor, as trajtimin e detyrimeve të lindura para ndryshimit të statusit.

Kufijtë e mekanizmave ligjorë ekzistues

Ekzistenca e disa instituteve ligjore relevante për arsimin në gjuhën serbe nuk e plotëson këtë boshllëk juridik. Kompetencat komunale, bashkëpunimi ndërkomunal, përdorimi i planprogrameve, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia, mundësia e ndihmës financiare nga Serbia, pozicioni i veçantë i Universitetit të Mitrovicës së Veriut dhe procedurat për njohjen dhe verifikimin e diplomave rregullojnë çështje të ndryshme brenda kornizës ekzistuese ligjore të Kosovës. Asnjë prej tyre nuk u konceptua si një mekanizëm i tranzicionit të një sistemi arsimor tashmë ekzistues.

Bashkëpunimi ndërkomunal rregullon kryerjen e përbashkët të detyrave të caktuara nga kompetencat komunale, por nuk nënkupton ndryshim të statusit të institucioneve ekzistuese arsimore. Përdorimi i kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia rregullon një aspekt të caktuar të procesit mësimor, por nuk garanton vazhdimësinë e punës në shkollë. Ndihma financiare e Serbisë është një burim i lejuar financimi brenda kompetencave komunale, por nuk rregullon kalimin nga regjimi ekzistues në atë të ri të financimit.

Procedurat për njohjen, pranimin dhe verifikimin e kualifikimeve i referohen përdorimit të dokumenteve individuale arsimore për qëllime specifike akademike ose profesionale. Ato nuk paraqesin një procedurë që do të rregullonte efektin juridik të rezultateve arsimore të arritura më parë për të gjithë nxënësit dhe studentët.

Pozita e veçantë juridike e Universitetit të Mitrovicës së Veriut rregullon mënyrën se si rregulloret e Kosovës përcaktojnë një universitet publik në gjuhën serbe brenda sistemit të Kosovës. Ai nuk rregullon vazhdimësinë ligjore të Universitetit që aktualisht funksionon në sistemin arsimor të Serbisë, statusin e

studentëve dhe punonjësve ekzistues, rezultatet e studimeve të arritura më parë, të dhënat dhe kualifikimet ekzistuese, as vazhdimësinë e projekteve, marrëveshjeve dhe anëtarësimeve ndërkombëtare.

Fushëveprimi i kuadrit ligjor në lidhje me sistemin ekzistues

Kufiri themelor i kornizës ekzistuese ligjore nuk është se rregulloret e Kosovës nuk e njohin arsimin në gjuhën serbe. Analiza e mëparshme tregon se ato rregullojnë një sërë të drejtash, kompetencash dhe procedurash të rëndësishme për organizimin e saj. Kufiri është se ato nuk rregullojnë ndryshimin e statusit të një sistemi që tashmë ekziston dhe funksionon në një kuadër tjetër ligjor dhe institucional.

Prandaj, ndryshimi i mundshëm i statusit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe nuk mund të reduktohet në zbatimin e rregullave ekzistuese për themelimin, regjistrimin, licencimin dhe akreditimin, e as në përpunimin teknik të tyre përmes disa akteve nënligjore. Kuadri ekzistues nuk përmban një regjim të plotë normativ që do të rregullonte pasojat juridike të ndryshimit të statusit të institucioneve për nxënësit, studentët, punonjësit, të dhënat, kualifikimet, menaxhimin dhe financimin. Rregulloret e rregullta përcaktojnë kushtet në të cilat një institucion mund të kryejë veprimtari arsimore në sistemin e Kosovës. Kjo në vetvete nuk garanton vazhdimësinë e shkollimit të nxënësve dhe studentëve, efektin juridik të evidencave dhe dokumenteve të institucioneve apo vazhdimësinë e marrëdhënieve juridike të vendosura të punonjësve.

Sistemi ekzistues funksionon në sistemin arsimor të Serbisë dhe është i lidhur me institucionet e saj përmes planprogrameve, regjistrimeve, kualifikimeve, financimit dhe marrëdhënieve të punës. Korniza normative e Kosovës rregullon mënyrën se si mund të organizohet arsimi në gjuhën serbe brenda sistemit të Kosovës, por nuk përmban një regjim që do të rregullonte ndryshimin e statusit të sistemit arsimor që tashmë funksionon në sistemin e Serbisë duke ruajtur vazhdimësinë e arsimit dhe marrëdhëniet e vendosura juridike. Disa çështje prodhojnë efekte juridike, arsimore apo financiare në të dy sistemet dhe nuk mund të rregullohen plotësisht vetëm me akte të institucioneve të Kosovës. Rëndësia e marrëveshjeve të arritura në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës në fushën e arsimit për komunitetin serb në Kosovë është temë e kapitullit vijues.

Rëndësia e marrëveshjeve të dialogut për arsimin në gjuhën serbe

Arsimi në gjuhën serbe nuk rregullohet me një marrëveshje sektoriale specifike dhe gjithëpërfshirëse të arritur në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Megjithatë, disa marrëveshje të arritura në kuadër të dialogut të Brukselit rregullojnë çështje që kanë të bëjnë me pozitën e arsimit në gjuhën serbe. Ato i referohen veprimet kolektiv të komunave me shumicë serbe, veprimet në fushën e arsimit, ofrimit të shërbimeve të caktuara, mbështetjes financiare të Serbisë dhe njohjes së diplomave.

Qëllimi i këtij kapitulli është të përcaktojë se cilat çështje me rëndësi për arsimin e komunitetit serb tashmë janë përfshirë në dialog, cili është fushëveprimi i marrëveshjeve të arritura dhe cilat çështje të një ndryshimi të mundshëm të statusit të sistemit ekzistues arsimor në gjuhën serbe në Kosovë mbeten jashtë përmbajtjes së tyre të menjëhershme.

Marrëveshja e Brukselit: koordinim ndërkomunal në fushën e arsimit

“Marrëveshja e parë mbi parimet që rregullojnë normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës” nga viti 2013, e njohur më mirë si “Marrëveshja e Brukselit”, parasheh themelimin e Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe⁵⁵. Sipas pikës 4 të Marrëveshjes së Brukselit, komunat anëtare kanë të drejtë të bashkëpunojnë kolektivisht në ushtrimin e kompetencave të tyre nëpërmjet Asociacionit/Bashkësisë. Arsimi shprehet shprehimisht si një nga fushat e veprimtarisë së Asociacionit/Bashkësisë, por përmbajtja specifike dhe shtrirja e rolit të tij në atë fushë nuk janë të përcaktuara saktë. Pika 5 parashikon mundësinë që autoritetet qendrore t’i delegojnë kompetenca shtesë, dhe pika 6 përcakton rolin e saj përfaqësues ndaj autoriteteve qendrore.

Këto dispozita paraqesin një nivel të veprimet kolektiv nga komunat me shumicë serbe që shkon përtej ushtrimit të kompetencave arsimore të secilës komunë individualisht. Marrëveshja parasheh mundësinë që komunat të veprojnë së bashku në fushën e arsimit përmes Asociacionit/Bashkësisë dhe të përfaqësojnë interesat e tyre para institucioneve qendrore. Ai parasheh veprime kolektive dhe koordinim të komunave, por nuk specifikon nëse Asociacioni/Bashkësia do të menaxhonte drejtpërdrejt institucionet arsimore, do të ofronte shërbime të përbashkëta arsimore apo do të koordinonte kryesisht veprimet e komunave.

Marrëveshja e vitit 2015: kapacitete institucionale për kryerjen e funksioneve arsimore

“Parimet e përgjithshme/elementet kyçe” nga viti 2015 elaborojnë më në detaje strukturën e paraparë institucionale të Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe.⁵⁶ Dokumenti përcakton se ka

⁵⁵ Kuvendi i Kosovës ka ratifikuar Marrëveshjen e Brukselit si marrëveshje ndërkombëtare. Sipas nenit 19 të Kushtetutës së Kosovës, pas publikimit, marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara bëhen pjesë e rendit të brendshëm juridik dhe kanë epërsi ndaj ligjeve vendore. Ligji nr. 04/L-199 për ratifikimin e Marrëveshjes së Parë Ndërkombëtare për Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, Gazeta Zyrtare e Kosovës, nr. 38/2013, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8892&langid=2>.

⁵⁶ Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe në Kosovë – parimet e përgjithshme/elementet kryesore, Shërbimi Evropian i Veprimet të Jashtëm (EEAS), https://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf.

statusin e personit juridik, organet dhe administratën e tij, buxhetin, si dhe aftësinë juridike për të zotëruar pronë dhe për të lidhur kontrata. Veprimi në fushën e arsimit është shprehur shprehimisht ndër synimet e tij, së bashku me ofrimin e funksioneve dhe shërbimeve për komunat anëtare, përfaqësimin e interesave të tyre të përbashkëta dhe bashkëpunimin me institucionet qendrore. Gjithashtu është planifikuar financimi nga disa burime, duke përfshirë mbështetjen financiare nga Serbia.

Prandaj, dokumenti i vitit 2015 parashikon kapacitete organizative, administrative, ligjore dhe financiare që nuk ishin të detajuara në Marrëveshjen e vitit 2013. Midis tyre janë personaliteti juridik, organet dhe administrata, buxheti, mundësia e ofrimit të funksioneve dhe shërbimeve për komunat anëtare, përfaqësimi i interesave të tyre të përbashkëta dhe financimi nga burime të shumta, duke përfshirë mbështetjen nga Serbia. Dokumenti, megjithatë, nuk specifikon saktësisht se cili do të ishte roli i Asociacionit/Bashkësisë në fushën e arsimit dhe as se si do të lidhej ai rol me institucionet ekzistuese arsimore.

Kufizim shtesë për zbatimin e kësaj marrëveshjeje është aktgjykimi i Gjykatës Kushtetuese të Kosovës nga dhjetori i vitit 2015, i miratuar me rastin e vlerësimit të parimeve të përgjithshme⁵⁷. Gjykata konstatoi se parimet e përgjithshme të vitit 2015 nuk përputhen plotësisht me frymën dhe standardet e Kushtetutës. Për këtë arsye ai ka kërkuar që akti i ardhshëm juridik me të cilin do të themelohet Asociacioni/Bashkësia, si dhe statuti i tij, të harmonizohen me Kushtetutën. Ai e vendosi Asociacionin/Bashkësinë në kuadër të bashkëpunimit ndërkomunal dhe theksoi se akti ligjor dhe statuti i tij duhet të mbetet brenda kufijve të pozitës kushtetuese dhe juridike të komunave si njësi bazë të vetëqeverisjes lokale.

Prandaj, marrëveshja e vitit 2015 parasheh kapacitete institucionale që mund të jenë relevante për veprimin e përbashkët të komunave me shumicë serbe në fushën e arsimit, por nuk vendos një model të plotë për organizimin e arsimit në gjuhën serbe. Ai nuk e rregullon procedurën për ndryshim të mundshëm të statusit të sistemit ekzistues arsimor në gjuhën serbe, as nuk përmban rregulla për vazhdimësinë e arsimit.

Marrëveshja e 2023: një mekanizëm vetëqeverisës

“Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit” nga viti 2023 parasheh aranzhime dhe garanci të veçanta për të siguruar një nivel të duhur të vetëqeverisjes së komunitetit serb, mundësinë e ofrimit të shërbimeve në fusha të caktuara dhe mbështetjen financiare të Serbisë.⁵⁸ Arsimi nuk është shprehur shprehimisht në nenin 7 të Marrëveshjes. Përfshirja e tij e mundshme në këto aranzhime rezulton nga leximi i përbashkët i kësaj dispozite me nenin 10, i cili konfirmon detyrimin për zbatimin e të gjitha marrëveshjeve të mëparshme nga dialogu, si dhe me marrëveshjet e vitit 2013 dhe 2015, në të cilat arsimi shprehet shprehimisht si fushë e veprimtarisë së Asociacionit/Bashkësisë.

Aneksi zbatues nga Ohri parasheh që Kosova menjëherë të fillojë negociatat në kuadër të dialogut nën patronatin e Bashkimit Evropian për vendosjen e këtyre aranzhimeve dhe garancive, në përputhje me

⁵⁷ Gjykata Kushtetuese e Kosovës, Aktgjykimi në lëndën nr. KO130/15 për vlerësimin e përputhshmërisë së “parimeve të përgjithshme/elementeve kryesore të Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe në Kosovë” me Kushtetutën, 23 dhjetor 2015, nr. ref. [AGJ877/15, https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjk_ko_130_15_srb.pdf](https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjk_ko_130_15_srb.pdf).

⁵⁸ Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS), “Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë”, https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en.

marrëveshjet përkatëse të mëparshme të përcaktuara nga ndërmjetësi i BE-së⁵⁹. Marrëveshja e vitit 2023 dhe Aneksi i Zbatimit në këtë mënyrë parashikojnë vendosjen e aranzhimeve të veçanta për vetëqeverisje për komunitetin serb në Kosovë, ofrimin e shërbimeve dhe mbështetjes financiare për Serbinë, duke iu referuar zbatimit të marrëveshjeve përkatëse të mëparshme. Megjithatë, këto dokumente nuk përcaktojnë në mënyrë specifike se si duhet të rregullohet ofrimi i shërbimeve arsimore për komunitetin serb.

Marrëveshjet e diplomës

Çështja e pranimit të diplomave u rregullua në mënyrë specifike për herë të parë në dialogun teknik në vitin 2011.⁶⁰ Marrëveshja parashikonte që diplomat e lëshuara nga institucionet e autorizuar të arsimit të lartë fillimisht të vërtetohen nga një organ akademik ndërkombëtar i krijuar nga Asociacioni i Universiteteve Evropiane. Pas një konfirmimi të tillë, kualifikimet mund të dorëzohen në institucionet kompetente të palës tjetër për arsimim të mëtejshëm ose punësim në sektorin publik. Prandaj, mekanizmi nuk bazohej në njohjen e menjëhershme të diplomës, por në certifikimin e mëparshëm të saj dhe procedurën e mëpasshme përpara institucioneve të palës tjetër.

Konkluzionet dhe udhëzimet e dakorduara si pjesë e zhvillimit të mëtejshëm të marrëveshjes në vitin 2016 rregulluan më saktë procedurën e njohjes.⁶¹ Njohja profesionale i referohej përdorimit të kualifikimit për punësim, ndërsa njohja akademike u bë e mundur për vazhdimin e studimeve. Ato parashikojnë gjithashtu zgjerimin e fushës nga diplomat e arsimit të lartë në arsimin bazë, të mesëm dhe profesional, si dhe në kualifikimet e nivelit të pestë të Kornizës Evropiane të Kualifikimeve. Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit nga viti 2023 e ngre këtë pyetje më gjerësisht. Neni 1 parashikon njohjen reciproke të dokumenteve, ndër të cilat përmenden në mënyrë eksplicite diplomat.

Marrëveshjet që lidhen me diplomat i përgjigjen kështu nevojës që një kualifikim i marrë në një sistem arsimor të prodhojë efektin përkatës përpara institucioneve të një sistemi tjetër. Kështu, ato kontribuojnë në lëvizshmërinë arsimore dhe profesionale të individëve, por nuk rregullojnë statusin e institucioneve arsimore apo çështjet që do të lindnin në rast të një ndryshimi të mundshëm të statusit të tyre. Prandaj, shtrirja e tyre është e kufizuar në njohjen e kualifikimeve në situata individuale dhe jo në rregullimin e vazhdimësisë së sistemit arsimor në tërësi në rast të një tranzicioni të mundshëm institucional.

Fushëveprimi i marrëveshjes nga dialogu në lidhje me një ndryshim të mundshëm të statusit të institucioneve

Të marra së bashku, marrëveshjet e arritura në dialog rregullojnë disa çështje që kanë të bëjnë me pozitën e arsimit në gjuhën serbe. Ato parashikojnë veprimin kolektiv të komunave me shumicë serbe dhe veprim

⁵⁹ Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS), “Dialogu Beograd-Prishtinë: Shtojca zbatuese e marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë”. <https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-implementation-annex-agreement-path-normalisation-relations-between-en>.

⁶⁰ Zyra për Kosovë dhe Metohi, Qeveria e Serbisë, “Diplomat universitare”, në faqen “Procesi i negociatave me Prishtinën”, <https://www.kim.gov.rs/lat/p10.php>.

⁶¹ Zyra e Kryeministrit të Kosovës, “Udhëzimi i BE-së për njohjen e ndërsjellë të diplomave bazuar në marrëveshjen origjinale të vitit 2011”, <https://kryeministri.rks-gov.net/en/news/eu-guidance-on-mutual-diploma-recognition-based-on-the-original-agreement-from-2011/>.

në fushën e arsimit, kapacitete të caktuara organizative, administrative dhe financiare të Asociacionit/Bashkësisë, mundësinë e mbështetjes financiare nga Serbia dhe mekanizmat për njohjen e diplomave ndërmjet dy sistemeve. Sidoqoftë, diapazoni i tyre është i kufizuar. Marrëveshjet nuk rregullojnë ndryshimin e statusit të institucioneve ekzistuese arsimore si tërësi e ndërlidhur funksionalisht.

Prandaj, çështja e arsimit në marrëveshje është e rregulluar vetëm në nivel të përgjithshëm, ndërsa shtjellimi i mëtejshmë i tij mbetet objekt i dialogut të vazhdueshëm dhe marrëveshjeve shtesë ndërmjet palëve. Një qasje e ngjashme u zbatua në fushat e policisë dhe drejtësisë, ku parimet e përgjithshme nga Marrëveshja e Brukselit më pas u rregulluan më në detaje me marrëveshje të veçanta dhe aranzhmane zbatuese.

Prandaj, marrëveshjet nga dialogu nuk paraqesin një regjim të veçantë të tranzicionit ligjor dhe institucional të sistemit arsimor. Rëndësia e tyre qëndron në faktin se ata tashmë i njohin disa nga çështjet që do të hapte një ndryshim i tillë si çështje të marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Kjo veçanërisht i referohet lidhjeve institucionale me Serbinë, mbështetjes financiare nga Serbia dhe efektit ligjor të kualifikimeve arsimore në të dy sistemet.

Në të njëjtën kohë, marrëveshjet ekzistuese nuk i japin përgjigje pyetjes se si sistemi arsimor tashmë i krijuar do të lëvizte nga një kornizë ligjore dhe institucionale në tjetrën. Prandaj, ato nuk plotësojnë boshllëkun ligjor të evidentuar në kapitullin e mëparshëm, por tregojnë se një pjesë e çështjeve që do të lindnin gjatë një ndryshimi të mundshëm statusi nuk mund të rregullohen plotësisht vetëm me ligjin e brendshëm të njëjës palë.

Diskutim: tri parakushtet për një tranzicion të mundshëm institucional

Kapitujt e mëparshëm tregojnë se çështja e një ndryshimi të mundshëm të statusit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe nuk mund të reduktohet në themelimin, regjistrimin, licencimin apo akreditimin e tyre individual në sistemin e Kosovës. Në Kosovë tashmë funksionon një sistem arsimor i përhapur dhe i lidhur funksionalisht, i cili përfshin nivele të ndryshme të arsimit, nxënës, studentë dhe të punësuar, planprograme të përbashkëta, evidenca, provime, kualifikime dhe lidhje të vendosura me sistemin arsimor të Serbisë.

Në të njëjtën kohë, korniza normative e Kosovës rregullon një sërë të drejtash, kompetencash dhe procedurash të rëndësishme për organizimin e arsimit në gjuhën serbe, por nuk përmban një regjim të veçantë për ndryshimin e statusit të një sistemi që tashmë funksionon në një kornizë tjetër ligjore dhe institucionale. Marrëveshjet ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës rregullojnë çështje të caktuara me rëndësi për arsimin, duke përfshirë veprimet kolektive të komunave në fushën e arsimit, mbështetjen financiare të Serbisë dhe njohjen e diplomave, por ato gjithashtu nuk përmbajnë një regjim të plotë të tranzicionit të sistemit ekzistues arsimor.

Gjetjet e anketës tregojnë gjithashtu se në mesin e të anketuarve nga komuniteti serb, kundërshtimi për integrimin e institucioneve arsimore është pothuajse unanim, ndërsa besimi në institucionet e Kosovës është shumë i ulët. Shqetësimet kanë të bëjnë me kurrikulat, gjuhën dhe identitetin serb, njohjen e diplomave, pozicionin e të punësuarve, financimin dhe lidhjet me sistemin arsimor të Serbisë. Është veçanërisht domethënëse që në mesin e të anketuarve që kanë fëmijë në moshë shkollore, pothuajse tre të katërtat deklarojnë se nuk do ta mbanin fëmijën në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integritit.

Analiza nuk nis nga supozimi se tranzicioni institucional është i nevojshëm apo i dëshirueshëm. Megjithatë, nëse statusi i sistemit ekzistues do të ndryshohej fare, gjetjet e mëparshme tregojnë tre parakushte të ndërlidhura pa të cilat çështjet kyçe ligjore dhe institucionale do të mbeten të pazgjidhura. Këto janë një kornizë e posaçme ligjore tranzitore, një mekanizëm institucional me shtrirje në të gjithë territorin e Kosovës dhe një marrëveshje ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës për çështjet që prekin të dy sistemet arsimore.

Kuadri ligjor kalimtar për të ruajtur vazhdimësinë

Parakushti i parë lind nga ndryshimi midis regjimit të rregullt ligjor për ngritjen dhe funksionimin e institucioneve arsimore dhe ndryshimin e statusit të një sistemi tashmë funksional. Rregulloret e Kosovës rregullojnë mënyrën e themelimit, licencimit dhe akreditimit të institucioneve dhe kushtet e punës së tyre brenda sistemit të Kosovës. Siç u tregua në kapitullin e mëparshëm, ato nuk rregullojnë marrëdhëniet ndërmjet statusit ekzistues dhe të mundshëm të ri të institucioneve dhe as pasojat ligjore të kalimit nga një sistem arsimor në tjetrin.

Në sistemin ekzistues, proceset arsimore janë tashmë në vazhdim. Nxënësit dhe studentët janë në faza të ndryshme arsimi, punonjësit kanë krijuar marrëdhënie pune, dhe institucionet mbajnë evidencë, organizojnë provime dhe lëshojnë dokumente arsimore. Kjo është arsyeja pse procedurat e rregullta të destinuara për institucionet që themelohen ose fillojnë të punojnë nuk japin përgjigje në pyetjet e vazhdimësisë së marrëdhënieve tashmë të krijuara juridike.

Roli i kuadrit ligjor kalimtar do të ishte të përcaktonte statusin e institucioneve ekzistuese, vazhdimin e shkollimit të nxënësve dhe studentëve, vlefshmërinë e klasave të përfunduara më parë, provimeve të

dhëna dhe kredive të fituara, marrjen dhe mbajtjen e mëtejshme të evidencave, efektin juridik të dokumenteve arsimore të lëshuara më parë, vazhdimësinë e marrëdhënieve të krijuara të punës së punonjësve, si dhe menaxhimin dhe financimin. Në arsimin e lartë, në mënyrë plotësuese do të shtroheshin çështjet e vazhdimësisë së programeve të studimit dhe bashkëpunimit ndërkombëtar.

Rëndësia e veçantë e kësaj çështjeje buron nga pozita e nxënësve dhe studentëve. E drejta për arsim në gjuhën serbe nuk është e njëjtë me vazhdimësinë e arsimit që tashmë ka filluar. Vetë ekzistenca e mundësisë që mësimi në gjuhën serbe të organizohet në sistemin e Kosovës nuk përcakton nëse nxënësit do t'i njihen klasat e përfunduara, studentit provimet e dhëna dhe kreditë ECTS të fituara, as kushtet në të cilat ata do të mund ta vazhdojnë shkollimin. E njëjta vlen edhe për çështjen e evidencave dhe dokumenteve arsimore.

Një mekanizëm institucional me shtrirje në të gjithë territorin e Kosovës

Parakushti i dytë buron nga shpërndarja territoriale dhe lidhja funksionale e sistemit ekzistues arsimor. Institucionet arsimore në gjuhën serbe janë të vendosura në komunat në veri të Kosovës, komunat me shumicë serbe në jug të Ibrit dhe zonat që u përkasin komunave ku komuniteti serb nuk është shumicë. Lidhja mes arsimit parashkollor, fillor, të mesëm dhe të lartë në të njëjtën kohë shkon përtej kufijve të çdo komune të vetme.

Korniza ligjore e Kosovës në masë të madhe ua beson komunave menaxhimin e arsimit parauniversitar. Një ndarje e tillë e kompetencave, megjithatë, në vetvete nuk krijon lidhje institucionale të institucioneve të vendosura në komuna të ndryshme. Kjo çështje është veçanërisht e rëndësishme për shkollat dhe drejtoritë e veçanta në komunat ku komuniteti serb nuk është shumicë.

Bashkëpunimi ndërkomunal mundëson kryerjen e përbashkët të detyrave individuale nga kompetencat arsimore komunale, krijimin e strukturave të përbashkëta administrative dhe themelimin e institucioneve të përbashkëta publike. Megjithatë, ai paraqet një formë të ushtrimit të përbashkët të përgjegjësiave komunale dhe nuk krijon një kornizë të vetme institucionale që do të përfshinte të gjitha institucionet e sistemit ekzistues arsimor, veçanërisht ato të vendosura jashtë komunave me shumicë serbe.

Nëse do të ndryshohej statusi i institucioneve ekzistuese, do të duhej një mekanizëm institucional me shtrirje në tërë territorin e Kosovës për të lidhur institucionet dhe komunat në të cilat ndodhen dhe për të ruajtur funksionet e tyre të përbashkëta. Roli i tij mund të përfshijë koordinimin e institucioneve në pjesë të ndryshme të Kosovës, detyrat e përbashkëta profesionale dhe administrative, lidhjen e niveleve të ndryshme të arsimit dhe prezantimin e çështjeve të përbashkëta para Ministrisë dhe institucioneve tjera qendrore.

Nevoja për një mekanizëm të tillë është veçanërisht e dukshme në rastin e çështjeve që janë të përbashkëta për një numër të madh apo të gjitha institucionet. Një shembull është përdorimi i kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia. Sipas kuadrit ligjor ekzistues, shkolla është e detyruar të informojë Ministrinë para përdorimit të tyre dhe të dorëzojë materialin përkatës, pas së cilës Ministria mund të paraqesë kundërshtim. Kur një numër shkollash përdorin të njëjtin program ose material mësimor, veprimi individual i çdo institucioni do të çonte në një sërë veprimesh të ngjashme për të njëjtën çështje.

Veprimi i unifikuar në raste të tilla do të kërkonte autorizim të shprehur ligjor. Rregullat ekzistuese për bashkëpunimin ndërkomunal nuk përcaktojnë në vetvete që mekanizmi i përbashkët mund të përfaqësojë të gjitha institucionet arsimore të mbuluara para institucioneve qendrore. Funksioni i mekanizmit të përbashkët do t'i referohej çështjeve që dalin nga lidhja e sistemit arsimor në tërësi. Prandaj, raporti i një mekanizmi të tillë ndaj institucioneve qendrore do të duhej të përcaktohet saktësisht.

Marrëveshjet e arritura në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës janë të rëndësishme për këtë çështje sepse parashikojnë veprimin kolektiv të komunave me shumicë serbe, ndër të tjera, në fushën e arsimit, si dhe përfaqësimin ndaj institucioneve qendrore. Siç u tregua në kapitullin e mëparshëm, ato ende nuk i përcaktojnë kompetencat specifike arsimore të një mekanizmi të tillë apo mënyrën se si ai do të mbulonte institucionet në komunat ku komuniteti serb nuk është shumicë.

Prandaj, një mekanizëm institucional i kufizuar vetëm në territorin e komunave me shumicë serbe nuk do të ishte në gjendje të përfshinte sistemin ekzistues arsimor në tërësi. Për të ruajtur unitetin e tij territorial dhe funksional, mekanizmi duhet të ketë mundësinë e lidhjes së të gjitha institucioneve të mbuluara pavarësisht komunës në të cilën ndodhen.

Marrëveshja mes Beogradit dhe Prishtinës

Parakushti i tretë i referohet çështjeve që prodhojnë efekte ligjore, arsimore ose financiare në të dy sistemet. Legjislacioni i Kosovës mund të rregullojë statusin e institucioneve, kompetencat komunale, licencimin, akreditimin, menaxhimin dhe financimin brenda sistemit të Kosovës. Megjithatë, nuk mund të përcaktojë në mënyrë të njëanshme efektin juridik që do të kishte ndryshimi i statusit të institucioneve në sistemin arsimor dhe juridik të Serbisë.

Prandaj, çështjet që lidhin dy sistemet nuk mund të zgjidhen plotësisht me akte të njëanshme të secilës palë. Njohja e dokumenteve arsimore në Serbi, mundësia e vazhdimit të shkollimit në sistemin e saj arsimor, vazhdimi i mbështetjes financiare nga Serbia dhe pozita e të punësuarve në raport me institucionet serbe varen nga vendimet e atyre institucioneve.

Marrëveshjet ekzistuese nga dialogu tashmë konfirmojnë nevojën për një rregullim konsensual të çështjeve të caktuara që prodhojnë efekte në të dy sistemet. Megjithatë, këto marrëveshje nuk përmbajnë një marrëveshje të veçantë sektoriale që do të rregullonte ndryshimin e mundshëm të statusit të sistemit ekzistues arsimor. Nëse do të trajtohej një ndryshim i tillë, do të ishte i nevojshëm një rregullim konsensual për ato çështje, efekti i plotë juridik i të cilave nuk mund të prodhohet nga një akt i brendshëm i vetëm njëres palë.

Kjo veçanërisht vlen për efektin e ardhshëm të dokumenteve dhe kualifikimeve arsimore në Serbi. Nëse institucioni arsimor do të ndryshonte statusin e tij, do të ishte e nevojshme të qartësohej paraprakisht efekti juridik i dokumenteve të tij të lëshuara më parë dhe në të ardhmen, si dhe mundësinë e vazhdimit të shkollimit të mbajtësve të tyre në të dy sistemet.

Një dimension i ngjashëm ekziston në financim dhe në pozitën e punonjësve. Legjislacioni i Kosovës parashihet mundësinë e ndihmës financiare nga Serbia, por vendimi për vazhdimin, vëllimin dhe kushtet e saj u takon edhe institucioneve të Serbisë. Çështje të caktuara të statusit të punësimit, statusit social dhe pensional të punonjësve nuk mund të zgjidhen plotësisht vetëm me ndryshimin e pozitës së tyre në sistemin e Kosovës.

Ndërlidhja e tre parakushteve

Tre parakushtet e identifikuara i referohen dimensioneve të ndryshme të së njëjtës dilemë ligjore dhe institucionale që do të pasonte një ndryshim të mundshëm të statusit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe në Kosovë. Kuadri ligjor kalimtar do t'i referohej kryesisht pasojave juridike të ndryshimit të statusit dhe vazhdimësisë së marrëdhënieve arsimore dhe të tjera. Mekanizmi institucional duhet t'i përgjigjet shpërndarjes territoriale dhe lidhjes funksionale të institucioneve. Një marrëveshje ndërmjet Beogradit

dhe Prishtinës do të ishte e nevojshme për çështjet, efekti i plotë ligjor, arsimor apo financiar i të cilave varet nga vendimet e institucioneve të të dy sistemeve.

Ndërlidhja e tre parakushteve të identifikuara buron nga karakteri i sistemit ekzistues arsimor në gjuhën serbe në Kosovë. Një ndryshim në statusin formal të institucioneve individuale nuk transferon automatikisht nxënës, studentë, punonjës, të dhëna, programe, marrëdhënie financiare dhe lidhje të tjera mbi të cilat bazohet funksionimi i tij. Tranzicioni institucional, nëse do të ndodhte fare, duhet të përfshijë jo vetëm statusin e personave juridikë, por edhe rrugët arsimore dhe marrëdhëniet juridike që ekzistojnë.

Në këtë kuptim, tre parakushtet nuk paraqesin një propozim për një model konkret integrimi. Ato tregojnë tre grupe çështjesh për të cilat analiza e mëparshme tregon se nuk mund të mbeten të pazgjidhura nëse do të ndryshohej statusi i institucioneve dhe sistemeve ekzistuese. Neglizhimi i tyre do të krijonte rrezikun e ndërprerjes ose çrregullimit të ofrimit të shërbimeve arsimore për komunitetin serb në Kosovë.

Ky rrezik është veçanërisht i rëndësishëm në dritën e rezultateve të anketës. Kundërshtimi pothuajse unanimit ndaj integritetit, niveli shumë i ulët i besimit në institucionet e Kosovës dhe gatishmëria e një pjese të konsiderueshme të prindërve që të mendojnë për shkollimin e fëmijëve të tyre në Serbi në rrethana të pafavorshme apo largimin e familjes nga Kosova tregojnë se shqetësimi për ndërprerjen e mundshme të veprimtarisë arsimore në mjediset ku jeton komuniteti serb është shumë i theksuar. Prandaj, çështja e tranzicionit të mundshëm institucional nuk mund të ndahet nga siguria ligjore, besimi i shfrytëzuesve dhe ruajtja e disponueshmërisë së arsimit në mjediset ku funksionojnë institucionet ekzistuese.

Konstatimi qendror i diskutimit është se e drejta për arsim në gjuhën serbe nuk është e njëjtë me vazhdimësinë ligjore dhe institucionale të sistemit ekzistues arsimor. Nëse do të ndryshonte fare statusin, do të kërkonte rregullim paraprak të tranzicionit të brendshëm ligjor, lidhje institucionale të institucioneve dhe çështje që kanë efekt në të dy sistemet arsimore.

Sot, arsimi në gjuhën serbe në Kosovë nuk ekziston vetëm si një e drejtë e përcaktuar me rregullore, e as si një grup institucionesh individuale që ofrojnë mësim në të njëjtën gjuhë. Bëhet fjalë për një sistem arsimor tashmë të krijuar dhe të lidhur funksionalisht që funksionon në kuadër të sistemit arsimor të Serbisë. Institucionet e saj përfshijnë nivele të ndryshme arsimore dhe janë të lidhura me programe mësimore, cikle arsimore, rregulla për notimin dhe dhënien e provimeve, të dhënat, dokumentet arsimore dhe kualifikimet. Në kuadër të atij sistemi tashmë ekzistojnë rrugë arsimore për nxënës dhe studentë, marrëdhënie pune dhe të tjera juridike të punonjësve, sisteme menaxhuese dhe financuese, si dhe lidhje ndërkombëtare.

Në të njëjtën kohë, korniza normative e Kosovës përmban një numër dispozitash relevante për organizimin e arsimit në gjuhën serbe brenda sistemit të Kosovës. Rregullon të drejtën për arsim dhe përdorimin e gjuhës serbe, kompetencat komunale në fushën e arsimit, përdorimin e kurrikulave, programeve dhe teksteve shkollore nga Serbia, forma të caktuara të bashkëpunimit dhe mbështetjes financiare të Serbisë, pozitën e veçantë juridike të universitetit publik në gjuhën serbe dhe procedurat për njohjen, pranimin dhe verifikimin e kualifikimeve arsimore. Megjithatë, këto dispozita rregullojnë themelimin dhe funksionimin e arsimit brenda sistemit ligjor të Kosovës. Ato nuk janë konceptuar si një regjim i veçantë për ndryshimin e statusit të një sistemi arsimor që tashmë ekziston dhe funksionon në një kuadër të ndryshëm ligjor dhe institucional.

Ky është pikërisht kufiri bazë i kornizës ekzistuese ligjore në lidhje me një ndryshim të mundshëm të statusit të institucioneve arsimore në gjuhën serbe. Procedurat e rregullta të themelimit, regjistrimit, licencimit dhe akreditimit përcaktojnë kushtet në të cilat një institucion arsimor mund të kryejë veprimtari arsimore brenda sistemit të Kosovës. Në vetvete, ato nuk rregullojnë pasojat juridike të ndryshimit të statusit të një institucioni që tashmë funksionon në një sistem tjetër, as marrëdhëniet midis statusit ekzistues dhe atij të mundshëm të ri.

Një ndryshim i mundshëm i statusit të institucioneve ekzistuese arsimore në gjuhën serbe nuk do të përbënte themelimin e arsimit në gjuhën serbe nga fillimi. Ai do të lidhej me institucionet ku proceset arsimore tashmë zhvillohen, me nxënësit dhe studentët që ndodhen në faza të ndryshme të shkollimit, me punonjësit që kanë marrëdhënie juridike tashmë të krijuara, si dhe me evidencat dhe dokumentet arsimore që tashmë ekzistojnë. Në këtë kontekst, mundësia formale që një institucion në të ardhmen të funksionojë në sistemin e Kosovës nuk është e njëjtë me vazhdimësinë e arsimit që tashmë ka filluar në të.

Analiza tregon se kuadri ligjor në fuqi nuk jep përgjigje të paracaktuara për një varg çështjesh që do të hapte një ndryshim i tillë. Ato përfshijnë vazhdimin e shkollimit të nxënësve dhe studentëve, vlefshmërinë e klasave të përfunduara më parë, provimeve të dhëna dhe kredive të fituara, marrjen dhe mbajtjen e mëtejshme të evidencave, efektin juridik të dokumenteve arsimore të lëshuara më parë, vazhdimësinë e marrëdhënieve të krijuara të punës dhe marrëdhënieve të tjera juridike të punonjësve, si dhe kalimin ndërmjet sistemeve të ndryshme të menaxhimit dhe financimit. Dallimet në strukturën e dy sistemeve arsimore tregojnë gjithashtu se vazhdimësia e rrugëve arsimore nuk mund të nënkuptohet vetëm në bazë të ndryshimit të statusit formal të institucionit.

Marrëveshjet e arritura në dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës rregullojnë disa çështje me rëndësi për arsimin në gjuhën serbe. Ato i referohen veprimit kolektiv të komunave me shumicë serbe, ndër të tjera, në fushën e arsimit, kapaciteteve të caktuara institucionale dhe financiare të Asociacionit/Bashkësisë dhe mbështetjes financiare nga Serbia. Megjithatë, shtrirja e tyre mbetet e kufizuar në lidhje me një ndryshim të mundshëm në statusin e sistemit ekzistues arsimor. Ato nuk përmbajnë një regjim

gjithëpërfshirës që do të rregullonte kalimin e institucioneve, nxënësve, studentëve, punonjësve, evidencave dhe marrëdhënieve të tjera juridike nga një sistem në tjetrin.

Rezultatet e anketës tregojnë se çështjet ligjore dhe institucionale nuk janë të ndara nga mënyra se si shfrytëzuesit e shërbimeve arsimore nga komuniteti serb përjetojnë një ndryshim të mundshëm të statusit. Në mesin e të anketuarve, pothuajse ka kundërshtime unanime ndaj integritetit dhe një nivel shumë të ulët besimi se institucionet e Kosovës do t'i mbrojnë të drejtat e komunitetit serb në një proces të tillë. Në veçanti u shprehën shqetësimet lidhur me kurrikulën, cilësinë e arsimit, gjuhën dhe identitetin serb, njohjen e diplomave, pozitën e të punësuarve, financimin dhe lidhjet institucionale me Serbinë. Në mesin e të anketuarve që kanë fëmijë në moshë shkollore, 74,7% deklarojnë se nuk do ta mbanin fëmijën në një shkollë që do të funksiononte në sistemin e Kosovës pas integritetit.

Çështja e vazhdimësisë së arsimit shkon përtej statusit ligjor formal të institucioneve individuale. Nëse ndryshimi i statusit do të çonte në ndërprerje në vazhdimin e arsimit, shfrytëzimin e shërbimeve ekzistuese arsimore apo funksionimin e institucioneve në fusha të caktuara, pasojat e tij mund të reflektohen në pozitën e komunitetit serb në tërësi.

Bazuar në gjetjet ligjore, institucionale dhe empirike, analiza identifikon tre parakushte të ndërlidhura që duhet të merren parasysh nëse do të trajtohej fare ndryshimi i statusit. E para është një kuadër ligjor i posaçëm kalimtar që do të rregullonte vazhdimësinë e marrëdhënieve tashmë të krijuara arsimore dhe juridike. E dyta është një mekanizëm institucional me shtrirje në të gjithë territorin e Kosovës, i cili mund të përfshijë një sistem të shtrirë territorial dhe të lidhur funksionalisht. E treta është marrëveshja ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës për çështjet, efekti i plotë ligjor, arsimor apo financiar i të cilave varet nga vendimet e institucioneve të të dy sistemeve.

Këto parakushte nuk paraqesin një propozim për një model specifik integrimi dhe as nuk supozojnë se ndryshimi i statusit është i nevojshëm apo i dëshirueshëm. Ato tregojnë grupe çështjesh që nuk mund të mbeten të pazgjidhura nëse do të ndërmerrej një ndryshim i tillë.

Prandaj, konstatimi qendror i analizës nuk është se korniza ligjore e Kosovës nuk e njeh arsimin në gjuhën serbe. Kufiri i tij qëndron në faktin se rregullat e destinuara për organizimin e rregullt të arsimit brenda sistemit të Kosovës nuk paraqesin në të njëjtën kohë rregullat për tranzicionin e një sistemi arsimor që tashmë funksionon në një kornizë të ndryshme ligjore dhe institucionale. E drejta për arsimim në gjuhën serbe nuk është e njëjtë me vazhdimësinë e siguruar ligjërisht dhe institucionalisht të arsimit ekzistues. Një sistem që ekziston tashmë nuk mund të trajtohet ligjërisht në të njëjtën mënyrë si një institucion që ende nuk është krijuar.

Prandaj, ndryshimi i mundshëm i statusit të institucioneve ekzistuese nuk mund të reduktohet në regjistrimin, licencimin ose përfshirjen formale të tyre në sistemin arsimor të Kosovës. Nëse do të trajtohej fare një ndryshim i tillë, paraprakisht do të duhej të rregulloheshin çështjet nga të cilat varen vazhdimësia e arsimit, siguria juridike e përdoruesve të tij dhe ruajtja e lidhjeve funksionale mbi të cilat mbështetet sistemi ekzistues. Pa përmbushjen e parakushteve të identifikuar më parë, çdo përpjekje për ndryshimin e statusit të institucioneve ekzistuese do të mbaronte rrezikun e cenimit të të drejtave të fituara të nxënësve dhe studentëve, të prishjes së vazhdimësisë së marrëdhënieve të krijuara të punës së punonjësve dhe të çrregullimeve në ofrimin e shërbimeve arsimore në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë. Pasoja të tilla nuk do të mbeteshin të kufizuara në fushën e arsimit, por mund ta vështirësonin edhe më tej pozitën e komunitetit serb në Kosovë.

Udhëzimi Administrativ (MONT) nr. 09/2015 për parimet dhe procedurat e pranimit të diplomave të shkollave të larta profesionale dhe diplomave universitare të marra në territorin e Serbisë.

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15030>.

Udhëzimi Administrativ (MONT) nr. 16/2016 për parimet dhe procedurat për njohjen e diplomave, gradave akademike dhe kualifikimeve të shkollave të larta profesionale dhe universiteteve të fituara jashtë *Kosovës*. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15228>.

Akademia e Studimeve Profesionale. <http://ves-pec.edu.rs/>.

Rrjetet ENIC–NARIC. “Individët që dëshirojnë të studiojnë/punojnë jashtë *vendit*”.
<https://www.enic-naric.net/page-individuals-wishing-study-work-abroad>.

Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve *në Kosovë*. *Arsimi në gjuhën serbe në Kosovë*. Nëntor 2018.
<https://www.ecmikosovo.org/wp-content/uploads/2023/04/Education-in-Serbian-Language-ENG.pdf>.

Komisioni Evropian. *Raporti për Kosovën 2024*.
https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo+Report+2024.pdf.

Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS). “Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit ndërmjet Kosovës dhe *Serbisë*”. https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en.

Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS). “Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe në Kosovë – parimet e përgjithshme/elementet *kryesore*”.
https://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf.

Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS). “Dialogu Beograd-Prishtinë: Shtojca zbatuese e Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë”.
https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-implementation-annex-agreement-path-normalisation-relations-between_en.

Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm (EEAS). “Transkripti i deklaratës për media të Përfaqësuesit të Posaçëm të BE-së për dialog, *Sørensen*”. 14 mars 2026.
https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/transcript-eusr-dialogue-sorensen%E2%80%99s-press-remarks_en.

Zyra për Kosovë dhe Metohi, Qeveria e Serbisë. “Diplomat universitare”. Në kuadër të faqes “Procesi i negociatave me Prishtinën”. <https://www.kim.gov.rs/lat/p10.php>.

Zyra e Çështjeve të Komuniteteve. “Aplikimi për verifikimin e diplomave të shkollave të mesme dhe diplomave universitare është i mundur edhe përmes platformës *e-Kosova*”. <https://zck-kpz-platform.rks-gov.net/sr/obvestenje-apliciranje-za-verifikaciju-diploma-srednjih-skola-i-univerzitetskij-diploma-je-omoguceno-i-preko-platforme-e-kosova/>.

Kosovo Online. “Zaporožac: Në mjediset ku jeton komuniteti serb në Kosovë kemi mbi 15.000 nxënës, synimi është që të ketë edhe më shumë”. 2 qershor 2021. <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/zaporozac-u-srpskim-sredinama-na-kosovu-imamo-preko-15000-ucenika-cilj-da-ih-bude-jos>.

Zyra e Kryeministrit të Kosovës. “Udhëzimi i BE-së për njohjen e ndërsjellë të diplomave bazuar në marrëveshjen origjinale të vitit 2011”. <https://kryeministri.rks-gov.net/en/news/eu-guidance-on-mutual-diploma-recognition-based-on-the-original-agreement-from-2011/>.

Enti Republiken i Statistikave të Serbisë. “Arsimi – Metadata”. Seksioni 03.7 “Zona e referencës”. https://data.stat.gov.rs/Metadata/11_Obrazovanje/Html/11_ESMS_G0_2016_2.html.

Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut. “ERASMUS +”. <https://en.pr.ac.rs/international/international-programmes/erasmus/>.

Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut. “Rrjetet dhe bashkëpunimet”. <https://en.pr.ac.rs/international/networks-cooperations/>.

Universiteti i Prishtinës në Mitrovicën e Veriut. “Numrat PIC & OID”. <https://en.pr.ac.rs/international/international-programmes/erasmus/pic-oid-numbers/>.

Universiteti i Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut. <https://pr.ac.rs/>.

Rregullorja (QRK) nr. 21/2015 për procedurat dhe kriteret e lëshimit të certifikatave për qytetarët e Kosovës që kanë diplomuar në Universitetin e Mitrovicës së Veriut, për qëllime të aplikimit për punë, marrjes së licencave profesionale dhe dhënies së provimeve profesionale pranë institucioneve publike. <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/RREGULLORE-QRK-NR.-212015-PER-PROCEDURAT-DHE-KRITERET-PER-LESHIMIN-E-CERTIFIKATAVE-SHTETASVE-TE-REPUBLIKES-SE-KOSOVES-TE-CILET-KANE-MARR.pdf>.

Kushtetuta e Kosovës. Teksti i konsoliduar. Gazeta Zyrtare e Kosovës. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=97703>.

Gjykata Kushtetuese e Kosovës. Aktgjykimi në çështjen nr. KO130/15 për vlerësimin e përputhshmërisë së “Parimeve të përgjithshme/elementeve kryesore të Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe në Kosovë” me Kushtetutën. 23 dhjetor 2015. Nr. ref. AGJ877/15. https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjk_ko_130_15_srb.pdf.

Qeveria e Kosovës. “Vendimet e mbledhjes së 24-të të Qeverisë” (Vendimet e mbledhjes së 24-të të Qeverisë). Vendimi nr. 05/24. <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2026/06/Vendimet-e-mbledhjes-se-24-te-te-Qeverise.pdf>.

Ligji nr. 02/L-37 për përdorimin e gjuhës. Gazeta Zyrtare e Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë. nr. 10/2007. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440&langid=2>.

Ligji nr. 03/L-040 për vetëqeverisjen lokale. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 28/2008. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2530&langid=2>.

Ligji nr. 03/L-047 për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre në Kosovë. Teksti i konsoliduar. Gazeta Zyrtare e Kosovës. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=100298>.

- Ligji nr. 03/L-048 për menaxhimin e financave publike dhe përgjegjësiive. Teksti i konsoliduar. Gazeta Zyrtare e Kosovës. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=119140>.
- Ligji nr. 03/L-049 për financat e vetëqeverisjes lokale. Teksti i konsoliduar. Gazeta Zyrtare e Kosovës. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=107375>.
- Ligji nr. 03/L-068 për arsimin në komunat e Kosovës. Teksti i konsoliduar. Gazeta Zyrtare e Kosovës. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=106682>.
- Ligji nr. 04/L-010 për bashkëpunim ndërkomunal. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 7/2011. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2749&langid=2>.
- Ligji nr. 04/L-032 për arsimin parauniversitar në Kosovë. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 17/2011. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2770&langid=2>.
- Ligji nr. 04/L-037 për arsimin e lartë në Kosovë. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 14/2011. 9 shtator 2011. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2761>.
- Ligji nr. 04/L-115 për ndryshimet në ligjin lidhur me përfundimin e monitorimit ndërkombëtar të pavarësisë së Kosovës. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 25/2012. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2840>.
- Ligji nr. 04/L-199 për ratifikimin e Marrëveshjes së parë ndërkombëtare mbi parimet që rregullojnë normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 38/2013. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8892&langid=2>.
- Ligji nr. 08/L-110 për Agjencinë e Kosovës për Akreditim. Gazeta Zyrtare e Kosovës. nr. 13/2023. <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=76045>.
- Ligji për arsimin dhe edukimin fillor. Gazeta Zyrtare e Serbisë, nr. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018 – ligj tjetër, 129/2021, 92/2023 dhe 19/2025. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/55/1/reg>.

Rekomandime të harmonizuara

1. Të trajtohet çdo integrim i mundshëm si njohje ligjore dhe institucionale, jo si asimilim

Çdo diskutim i ardhshëm mbi statusin e sistemit arsimor të serbëve të Kosovës duhet të bëjë të qartë se integrimi i mundshëm nuk duhet të nënkuptojë asimilimin e institucioneve ekzistuese arsimore në sistemin arsimor të Kosovës, në një mënyrë që zhbën veçantinë dhe vazhdimësinë e tyre institucionale. Përkundrazi, çdo ndryshim i mundshëm i statusit duhet të trajtohet si një proces i legjitimitetit dhe njohjes ligjore dhe institucionale të sistemit ekzistues arsimor të serbëve të Kosovës, brenda një kuadri të dakorduar reciprokisht. Një qasje e tillë duhet të ruajë vazhdimësinë e arsimit, rregullimet specifike ligjore për arsimimin e serbëve të Kosovës, si dhe lidhjet legjitime arsimore, institucionale dhe financiare me Serbinë. Ky dallim duhet të përcaktohet qartë përpara se të shqyrtohen modele konkrete të rregullimeve të ardhshme institucionale.

2. Të kryhet një shqyrtim gjithëpërfshirës ligjor dhe të sigurohet qartësi juridike përpara çdo ndryshimi të mundshëm të statusit

Kuadri ligjor ekzistues i Kosovës përmban një sërë dispozitash që lidhen me arsimin në gjuhën serbe. Përpara se të shqyrtohet çdo ndryshim i mundshëm i statusit të sistemit arsimor të serbëve të Kosovës, duhet të ndërmerret një shqyrtim gjithëpërfshirës ligjor për të vlerësuar se si do të zbatohet në praktikë kuadri ekzistues, për të identifikuar çdo boshllëk ligjor ose çështje që kërkon sqarim të mëtejshëm dhe për të përcaktuar nëse do të nevojiteshin rregullime shtesë ligjore ose institucionale. Vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet shkollave që ndodhen jashtë komunave me shumicë serbe. Çdo qasje e ardhshme duhet të bazohet në qartësi të mjaftueshme juridike, për të siguruar që ndryshimet në statusin institucional të mos krijojnë pasiguri juridike ose të ndërpresin vazhdimësinë e arsimit për komunitetin serb të Kosovës.

3. Të sigurohet koordinim i mirëfilltë me komunitetin serb të Kosovës dhe të shmangen masat e njëanshme

Çdo proces i ardhshëm lidhur me statusin e sistemit arsimor të serbëve të Kosovës duhet të bazohet në koordinim të mirëfilltë dhe në marrëveshje me komunitetin serb të Kosovës. Asnjë vendim ose masë që prek statusin, organizimin ose funksionimin e tij nuk duhet të ndërmerret pa pëlqimin e komunitetit. Përfaqësuesit e institucioneve brenda sistemit arsimor të serbëve të Kosovës, së bashku me mësime të mëdha, prindërit, nxënësit, studentët dhe palët e tjera të interesit të prekura drejtpërdrejt, duhet të përfshihen në mënyrë të mirëfilltë në formësimin e çdo zgjidhjeje të mundshme që nga fillimi.

4. Të merret parasysh roli i Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe në rregullimet e ardhshme institucionale

Marrëveshjet ekzistuese të arritura në Dialogun Beograd–Prishtinë tashmë përmbajnë elemente që lidhen me rregullimet e ardhshme institucionale në fushën e arsimit, veçanërisht përmes paraparjes së Asociacionit/Bashkësisë së komunave me shumicë serbe. Themelimi i Asociacionit/Bashkësisë, rrjedhimisht, duhet të përbëjë pjesë të çdo shqyrtimi më të gjerë të kuadrit të ardhshëm institucional për sistemin arsimor të serbëve të Kosovës, duke përfshirë mekanizmat për koordinim, ushtrimin e funksioneve të përbashkëta dhe përfaqësimin e interesave të përbashkëta. Prandaj, çdo rregullim i ardhshëm duhet të bazohet në elementet tashmë të dakorduara në Dialog, duke identifikuar njëkohësisht mekanizmat shtesë të nevojshëm për të siguruar koherencën funksionale dhe territoriale të sistemit arsimor të serbëve të Kosovës.

5. Të sigurohet njohja e plotë dhe e ndërsjellë e diplomave dhe kualifikimeve arsimore

Beogradi dhe Prishtina, me mbështetjen e lehtësuesve ndërkombëtarë, duhet të sigurojnë zbatimin e plotë dhe të qëndrueshëm të marrëveshjeve ekzistuese të Dialogut për njohjen e diplomave dhe kualifikimeve arsimore. Mekanizmat ekzistues të verifikimit dhe njohjes duhet të ruhen dhe të fuqizohen aty ku është e nevojshme, për të siguruar që diplomat dhe kualifikimet të njihen dhe të jenë të përdorshme në praktikë për arsimim të mëtejshëm dhe punësim si në Kosovë, ashtu edhe në Serbi. Kjo duhet të trajtojë nevojat e të gjitha grupeve të prekura, si dhe kualifikimet që aktualisht nuk mbulohen nga mekanizmat ekzistues.

6. Të promovohet komunikimi publik i qartë dhe i balancuar

Institucionet e Kosovës, përfaqësuesit e komunitetit serb të Kosovës dhe partnerët ndërkombëtarë duhet të mbështesin komunikimin publik të paanshëm mbi statusin dhe të ardhmen e sistemit arsimor të serbëve të Kosovës. Komunikimi duhet të jetë i disponueshëm në të dyja gjuhët zyrtare dhe të ofrojë informacion të qartë dhe të qasshëm mbi kuadrin ligjor ekzistues, të drejtën për arsimim në gjuhën serbe dhe sistemin arsimor të serbëve të Kosovës. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet trajtimit të keqinformimit, propagandës dhe narrativave etnikisht polarizuese në të dyja anët, të cilat mund të thellojnë frikën dhe mosbesimin brenda komunitetit serb të Kosovës, ndërkohë që nxisin pakënaqësi dhe perceptime të gabuara mes shqiptarëve të Kosovës. Komunikimi publik duhet të synojë krijimin e kushteve për një debat të informuar dhe duhet të plotësojë konsultimin e mirëfilltë, qartësinë juridike dhe marrëveshjen politike.